

Серія «Адвокатура України»

СПІЛКА АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ АДВОКАТУРИ
ПРИ КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**СУДОВІ
ПРОМОВИ
АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ**

Редакція журналу «Адвокат» Київ
2000

Судові промови адвокатів України: / *Редкол.: В. В. Медведчук (голова) та інші — К.: Ред. журн. «Адвокат», 2000. - (Сер. «Адвокатура України»). Кн. 1. — 216 с. — ISBN 966-7770-00-1*

Книга складається із промов адвокатів України різних поколінь: радянського періоду і сучасних часів, які вели захист у кримінальних справах і представляли інтереси сторін у цивільних.

Розрахована на юристів, студентів, викладачів юридичних вузів, широке коло читачів.

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Медведчук В. В.,

доктор юридичних наук, адвокат (голова)

Варфоломесва Т.В.,

доктор юридичних наук, адвокат (заступник голови)

Жуковська О.Л.,

кандидат юридичних наук, адвокат (заступник голови)

Багринівський З.М., адвокат (м. Львів)

Бронз Й.Л., адвокат (м. Одеса)

Гінзбург Г.Л., адвокат (м. Київ)

Гончаренко С.В., кандидат юридичних наук, адвокат (м. Київ)

Гутаріна К.В., головний редактор журналу "Адвокат"

Кореневський Б.Ю., адвокат (м. Київ)

Островський С.О., адвокат (м. Київ)

Красномовство полягає в умінні встановлювати зв'язки між умами й серцями наших слухачів і нашими власними думками і словами, а це означає, що передусім ми повинні добре вивчити людське серце, знати всі його пружини, лише тоді наша промова дійде до нього і його переконає.

Станемо самі на місце тих, хто нас слухає, і перевіримо на самих себе, чи є вірною обрана нами форма, чи гармоніє вона з темою, чи справляє на тих, хто зібрався, таке враження, що вони не в змозі їй протистояти.

Слід по можливості зберегти простоту й природність, не перебільшувати дрібниць, не применшувати значного. Форма повинна відповідати змістові й мати в собі усе необхідне, але тільки необхідне.

Б. Паскаль

Спілкою адвокатів України та Інститутом адвокатури при Київському університеті імені Тараса Шевченка започатковано книжкову серію «Адвокатура України». Збірка «Судові промови адвокатів України» є першою книжкою цієї серії. Щоб зберегти надбання захисників, долучити до нього найширші юридичні кола, редколегія видання зробила першу спробу пошуку судових промов в архівах та книгах минулих років. Оскільки судові промови захисників не перевидавалися протягом останніх років, було вирішено включити до видання окремі промови зі збірки «Судові промови адвокатів Української РСР», Київ, 1957 р.

Спілкою адвокатів України, Інститутом адвокатури при Київському університеті імені Тараса Шевченка та редакцією журналу «Адвокат» в 1999 р. було оголошено Всеукраїнський конкурс на кращу судову промову. Промови, що були відібрані конкурсною комісією, також увійшли до збірки.

Промови, що підібрані з різних категорій справ, можуть слугувати зразками судового красномовства. Такий добір матеріалу дасть змогу ознайомитися зі здобутками захисників радянських часів та оцінити досягнення сучасників. Слід мати на увазі, що в багатьох промовах віддзеркалюється той період, в якому жив і працював адвокат, тому читачам важливо правильно це сприймати.

Уважне прочитання судових промов українських адвокатів різних поколінь надасть значну практичну поміч новій когорті адвокатів, що ступили на цей нелегкий шлях, у підготовці й проголошенні промов із судової трибуни, стане у нагоді молодим адвокатам, студентам юридичних факультетів як приклад судового захисту.

Сила красномовства і переконливості у всі попередні епохи цінувалася передовими людьми. І в Стародавній Греції, і в Стародавньому Римі ораторське мистецтво досягло великого розквіту. На цьому поприщі виділилися такі видатні оратори як брати Гракхи, Марк Аврелій, Цицерон та багато інших.

Царська Росія, до складу якої входила Україна, мала таких блискучих адвокатів як Ф. Плевако, А. Коні, М. Карабчевський, С. Андрієвський, В. Спасович, П. Александров, В. Жуковський та інші.

У радянський час сяяли талантом судового оратора адвокати І. Брауде, М. Комодов, С. Казначеев, Л. Ветвінський, Я. Кисельов, М. Городиський, С. Любітов, П. Цельтнер і багато інших.

У деяких промовах ми зустрічаємося з докладним розглядом зібраних доказів, глибоким психологічним аналізом взаємовідносин між людьми, складними життєвими ситуаціями.

Промови окремих адвокатів зацікавлюють описом побуту, часу події.

Найчастіше по витонченості промови можна уявити політичну й економічну ситуацію в державі на час, коли проголошувалася захисна промова.

Наочною ілюстрацією цього є промова адвоката Л.О. Ветвінського на захист німецького генерала фон Чаммера. Адвокат виголосив прекрасну професійно виважену промову, відчуваючи напруження залу, протистояння його підзахисному.

Адвокати нерідко під час захисту вдаються до літературних прийомів. У промові Л.А. Грінфельда на захист Герасимова, що обвинувачувався у спробі вбивства професора Арсенєва через ревнощі, мистецьки використовуються літературні джерела і мудре слово Лермонтова, і шекспіровського Яго, і героїв Островського з творів «Гроза» і «Бесприданниця», котрі ілюструють ревнощі як рису характеру, що може призвести до злочину.

Значний інтерес викликає промова С.Б. Любітова на захист Назаренка, який обвинувачувався у навмисному вбивстві. Не заперечуючи самого факту вбивства, адвокат красномовно доводить, що обвинуваченням досліджена найхибніша версія, а ніякі інші не перевірялись. Тривала боротьба за честь людини, у тому числі й після засудження до тривалого ув'язнення, призвела до припинення справи за відсутністю достатніх доказів.

Промова адвоката А.П. Копійченка на захист Мороза, обвинуваченого, а потім засудженого за навмисне вбивство — свідчення вірності адвоката своєму фаховому обов'язку. Лише завдяки зусиллям захисника справа була закрита за недоведеністю вини підсудного.

У літературно-полемічній промові відомого судового оратора М.П. Городиського на захист Белової у справі про розкрадання грошей можна спостерігати, як адвокат вибудовує глибокий аналіз доказів, мистецьки і переконливо оспорує позицію обвинувача. Цікавими є й інші захисні промови, зокрема наших сучасників. Вивчення промов видатних адвокатів - неоціненний вклад у формування адвоката як особистості, як захисника інтересів людей, ставлення до адвокатської професії.

Редколегія висловлює щирі вдячність усім, хто допоміг відшукати біографічні дані адвокатів та їх захисні промови й доклав усіх зусиль для видання цієї збірки. Особливо завдячуємо Міжнародному благодійному фонду юристів, адвокатському об'єднанню «Українюрколегія» і сподіваємося, що започаткована серія «Адвокатура України» сприятиме подальшому демократичному розвитку цього правозахисного інституту, виконанню конституційних завдань адвокатури щодо забезпечення захисту прав людини і надання правової допомоги.

**Промови адвокатів
40-80-х років**

Л.О. Ветвінський

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ВЕТВІНСЬКИЙ *Леонід Олександрович* народився в с. Шилелі Ковенської губернії в 1900 р. в родині вчителя. Згодом сім'я переїхала в Україну до м. Кам'янця-Подільського, де батько працював бухгалтером-ревізором у банку, потім на тій же посаді — в управлінні Південно-Західної залізниці.

Леонід Олександрович після закінчення гімназії навчався на юридичному факультеті Київського інституту народного господарства. Закінчивши інститут у 1923 р., Ветвінський працював у Києві адвокатом до 1949 року. У роки війни евакуювався з України і займався адвокатською діяльністю у м. Куйбишеві. Повернувшись до Києва, Ветвінський вів кримінальні справи. Він мав неабиякий талант судового промовця й незабаром набув репутації кращого захисника. Широчінь поглядів, глибина філософського і правового мислення, надзвичайна працелюбність принесли йому заслужену славу й визнання.

Його виступами в судах цікавилися не тільки адвокати, а й судді, прокурори, студенти. Коли на засіданнях криміналістичної секції Київської обласної колегії адвокатів з доповіддю виступав Ветвінський, зал не вмщував усіх, хто бажав його почути. Він читав лекції з ораторського мистецтва і, зокрема, про спадщину судових ораторів минулого.

У 1949 р. наказом Міністра юстиції СРСР Ветвінського було переведено до Московської колегії адвокатів. Працюючи в Москві, Ветвінський не поривав з Україною. Він часто бував у Києві, виступав перед молодими адвокатами.

У середині 60-х років Леонід Олександрович як православний, безпартійний і висококваліфікований столичний адвокат отримав почесне запрошення від Патріархії усієї Русі стати її юридичним радником і представником. До нього з великою повагою ставилися Патріарх усієї Русі і всі митрополити Російської Православної церкви.

Як людина різнобічних інтересів Л. О. Ветвінський вивчив англійську мову й читав в оригіналі зарубіжну юридичну літературу. Згодом наполегливо перекладав з англійської правову літературу (у тому числі наукову), пишучи передмови до цих видань.

Помер Л. О. Ветвінський 21 червня 1980 р. за письмовим столом під час написання чергової статті для журналу Патріархії.

СУДОВА ПРОМОВА

члена Київської колегії адвокатів

Л.О. ВЕТВІНСЬКОГО на захист

фон Чаммера

(1946 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Справа і процес, в якому виголошувалася промова, були незвичайними.

Це була перша в Україні й одна з перших у повоєнному СРСР кримінальна справа з обвинувачення німецьких загарбників у злочинах, що чинилися на окупованій території.

Попереднє слідство у справі провадилося у Москві в 1945 році. У той час захисник допускався тільки в стадії судового розгляду. Обвинувальний акт проти 15 німецьких окупантів України підписав 13.01.46 р. помічник Головного військового прокурора Червоної Армії полковник юстиції П. Кульчицький, а затвердив у той же день Головний військовий прокурор Червоної Армії генерал-лейтенант юстиції М. Афанасьєв.

Уже 17 січня 1946 року в м. Києві, в приміщенні будинку Червоної Армії (відомий як Окружний будинок офіцерів) почався відкритий судовий процес.

Суддям Військового трибуналу і 9 адвокатам, призначеним для захисту 15 підсудних, для вивчення 15 слідчих томів справи відводилося усього 3 дні. Ось — перша складність для захисту.

Кияни пам'ятають цю справу під назвою «справа німецьких генералів», яких наприкінці січня 1946 р. було повішено на площі Калініна (нині — майдан Незалежності).

Всі вони звинувачувалися за ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 19.04.1943 р., яка передбачала для фашистських злочинців, викритих у здійсненні вбивств і катувань цивільного населення й полонених червоноармійців, смертну кару через повішення або каторжні роботи на строк від 15 до 20 років.

Підсудні звинувачувалися у вбивствах і тортурах мирних громадян і полонених червоноармійців у м. Києві, Київській, Сталінській (нині Донецькій), Одеській, Дніпропетровській, Житомирській, Полтавській, Львівській, Рівненській та інших областях, у знищенні населених пунктів, пам'яток культури, підприємств і колгоспів, масових угонах в рабство людей, вивезенні з України величезних матеріальних і культурних цінностей.

Підзахисний Л. О. Ветвінського фон Чаммер унд Остен, 60-літній генерал-майор вермахту, звинувачувався у тому, що він, будучи командиром 213-ї охоронної дивізії, що діяла в Дніпропетровській і Полтавській областях, а потім — комендантом головної польової комендатури № 392 в Білорусії, видавав накази про масові розстріли мирних громадян, а іноді й особисто керував ними.

Крім того, фон Чаммеру інкриміновано угони в фашистське рабство багатьох радянських громадян та руйнування лікарень, шкіл і культурних установ у м. Краснограді.

Фон Чаммер був одним з головних обвинувачених, що наймовірно ускладнювало його захист.

Слід додати, що винність усіх підсудних у більшості епізодів обвинувачення була доведена, а процес був дуже актуальний: трохи більше півроку минуло з часу закінчення війни, Україна була ще в руїнах. Не було сім'ї, яка б не постраждала від фашистських загарбників. У багатьох близькі, рідні були закатовані, угнані в рабство, убиті або загинули в боях на фронтах. Багато було покалічених. Ненависть народу проти катів була розпалена до краю. Всі вимагали від суду тільки смертного вироку вбивцям. Цією атмосферою переймалися не тільки присутні в залі суду, а й за його межами.

Промова державного обвинувача — заступника Головного військового прокурора Червоної Армії генерал-майора юстиції Чепцова, який вимагав смертної кари через повішення всім 15 підсудним, була зустрінута буквально овацією. Всенародне схвалення вона отримала і в пресі, і на зборах громадян України.

Коли до повішення було засуджено тільки 12 осіб, а троє — до каторги строком на 20 і 15 років (обер-єфрейтор, якому в кінці війни виповнилося тільки 18 років, вахмістр поліцейського батальйону і фельдфебель — начальник канцелярії Бородянської ортскомендатури, який нікого не розстрілював), публіка з обуренням зустріла цей «надміру м'який» вирок.

Природно, що постраждали від фашизму громадяни з упередженням й обуренням поставилися до самої участі захисників у процесі, а найменше слово захисту в промовах адвокатів сприймалося як блюзнірство і солідарність зі злочинцями. Присутні в залі не могли зрозуміти, як можуть адвокати промовляти навіть найменш скромні слова співчуття вбивцям і як вони насмілюються просити про збереження їм життя.

Важко уявити собі, наскільки складною була місія захисту в такій справі, скільки недругів у залі суду і за його межами виявилось тоді в адвокатів. Слід брати до уваги, що ніхто з 9 адвокатів добровільно не пропонував своїх послуг з ведення цього захисту. Навпаки, всі категорично відмовлялися від цієї «честі». З ними провели бесіду нарком юстиції УРСР, заступник наркома держбезпеки і секретар Київського обкому партії. Їх було суворо попереджено, що відмова від участі в цій справі потягне виключення з адвокатури, хоч і це було ще не найтяжче покарання за таку відмову. Два адвокати, які наважилися захворіти після призначення їх для участі в цій справі, були виключені з колегії адвокатів, незважаючи на наявність у них лікарняних листків. Тому чотирьом адвокатам довелося об'єднати захист — кожному по два обвинувачених, а одному адвокату (Бонкину) довелося захищати трьох.

Головні ж підсудні — генерали — мали кожного «свого» захисника. Так і Л. О. Ветвінський захищав одного підсудного.

Необхідно уточнити обстановку навколо процесу, що також ускладнювала захист.

Вважалося, що справу розглядав Військовий трибунал КВО. Фактично ж від імені ВТ КВО справа слухалася коронним складом Військового трибуналу військ НКВС Українського округу: головував Голова ВТ — полковник юстиції Ситенко, членами трибуналу були — полковник юстиції Жлобін і підполковник юстиції Індиченко. Секретарем було призначено майора юстиції Мілякова, який був на посаді члена ВТ військ НКВС Київської області і мав особливі стосунки з НКДБ.

Насправді НКДБ здійснював шефство над процесом і це, перш за все, зачіпало інтереси адвокатів. Всі вони зобов'язані були підготувати й викласти письмово захисні промови, які зібрав «секретар ВТ» Міляков і передав їх для цензури в НКДБ.

Л. О. Ветвінському повернули промову в невпізнано виправленому вигляді (як вважав адвокат — грубо й нерозумно). Відстоюючи свою позицію, він поскаржився Ситенку і Чепцову. Обидва визнали адвоката правим, але й після цього текст його промови вдруге відправили цензору. Цього разу адвокату рекомендувалося включити в промову посилання на «отця народів, вдохновителя и организатора наших побед», навести цитату з його творів, а також категорично — викинути з промови два абзаци, які здалися крамольними, тому що адвокат наважився оспорити доведеність двох епізодів обвинувачення.

Цього разу Л. О. Ветвінський не знайшов підтримки у голови і державного обвинувача, «крамольні абзаци» змушений був виключити, але посилатися на Сталіна категорично відмовився, що свідчить про виняткову сміливість автора промови. За свою сміливість і зухвалість він не поплатився лише тому, що в керівництві НКДБ УРСР знайшлася розумна людина, яка визнала, що рекомендація цензора була недоречною.

Окрім додаткових труднощів для адвокатів, створених шефством НКДБ, є і позитивна сторона цього втручання. Леонід Олександрович промов ніколи заздалегідь не писав і не зачитував їх. Він промовляв їх, творячи під час судового розгляду справи. Тому завдяки втручанням НКДБ промова була написана і збереглася для нащадків.

Завдання, яке з самого початку захисники поставили перед собою, було складним і надзвичайно важким. Це не було перебільшенням. Оратор підкреслив, що з того часу, як з'явився інститут судового захисту, ніколи ще не було випадку, щоб виконання цього почесного і важливого обов'язку було таким безмірно важким, як у цьому процесі.

А далі слідує оригінальна й парадоксальна думка оратора, його справжня ораторська знахідка: судовий захист, як один із благодіянь прогресу людства, як демократичний інститут став також одним із об'єктів нацистського злочину, тому що вони заміняли правосуддя свавіллям і позасудовою розправою.

Парадоксом і глибокою своєрідністю завдання захисників у цьому процесі Ветвінський назвав те, що людство, яке перемогло, не хоче застосовувати до поваленого ворога його принципи короткої і позасудової розправи. Ця думка і її поворот видаються виключно витонченими й оригінальними.

Леонід Олександрович настільки розумно, тактовно й уміло пояснював усім слухачам не лише про нечувану трудність, але одночасно й суспільну важливість і обов'язковість судового захисту будь-яких, навіть найбільш закоренілих і жорстоких злочинців, що його промова (єдина з усіх захисних промов у цьому процесі) була сприйнята публікою з розумінням і навіть завершилася схвальним гулом залу.

Л. О. Ветвінський захищав перед народом демократичний і гуманний інститут судового захисту, що є першим і основним уроком для сучасних адвокатів.

Незважаючи на винятковий тягар скоєного генералом фон Чаммером на українській землі, адвокат знайшов єдино можливі слова й переконливі мотиви, які виявилися справжнім захистом підсудного, і які змусили суд замислитися над тим, чи потрібно застосовувати до нього смертну кару. Читаючи цю талановиту промову, не можна не звернути уваги на винятково точно коротке історичне дослідження родоводу великого злодійства — мілітаристської і фашистської ідеології, що калічили душі цілих поколінь, у тому числі й підсудного. На лаві підсудних з ними виявився німецький мілітаризм, німецький фашизм як головні винуватці всіх злочинів. Вражають глибина знань оратором історії і світової культури, його уміння філософськи осмислити найскладніші події і вдягнути їх у бездоганну форму судової промови, викладеної яскраво, образно, дохідливо, літературною мовою.

Вражаючою є думка захисника про суб'єктивний тягар для фон Чаммера бути глядачем і співучасником краху всіх поглядів, вірувань і прагнень десяти поколінь його предків.

Позбавлена найменших штампів і цікава своєю незвичністю також кінцівка промови.

У короткій захибній промові маса й інших достоїнств, які, звичайно ж, знайде вдумливий читач і оцінить мислячий адвокат.

*Г. І. Гінзбург, адвокат, заслужений
юрист України*

РЕЧЬ АДВОКАТА Л.А. ВЕТВИНСКОГО*

Товарищи судьи!

Мне кажется, что совершенно необычайный характер этого дела и его, несомненно, огромное общественно-историческое значение создают для нас, выступающих по этому делу в качестве защитников обвиняемых, прямую обязанность: прежде всего — перед самими собой, перед судьями и, главным образом, перед взволнованной этим делом общественностью — совершенно ясно и точно определить пределы, объем и содержание той беспримерно трудной и сложной задачи, которая нами должна быть перед собою поставлена.

Я позволю себе поэтому еще раз вернуться к данному вопросу и остановиться на нем несколько более подробно, чем это сделано было до меня, — поскольку без этого, на мой взгляд, общее содержание всех наших выступлений будет страдать существенной неполнотой.

Я думаю, товарищи судьи, что, может быть, никогда еще в прошлом, — с тех давних пор, когда в культурном обиходе человечества впервые появился институт защиты обвиняемых на суде, — никогда еще не было случая, когда бы исполнение этой почетной и важной общественной обязанности было так неизмеримо тяжело, как в этом нашем процессе, — и в тех аналогичных процессах, которые проходили и проходят сейчас в различных городах нашей страны и в ряде других стран мира, — над лицами, которые обвиняются в преступном ведении этой войны.

И дело здесь не только в безмерной тяжести совершенных преступлений. Дело еще и в том, что сам факт внешне обычного — спокойного и торжественного — отправления правосудия по этого рода делам, — с обычным участием в них защиты, — может показаться широкой аудитории на первый взгляд чем-то непонятным и, по меньшей мере, чем-то глубоко парадоксальным.

Судебная защита, как и все прочие гарантии правосудия, в полной мере присущие и нашему законодательству, представляет собою, несомненно, одно из множества завоеваний человеческой культуры, цивилизации, демократизма и гуманности, т. е. тех самых прогрессивных общественных начал, на которые, в первую очередь, как раз и были направлены преступные посягательства немецко-фашистских преступников.

*Промову виголошено в суді російською мовою

Такова наша задача по этому делу — бесконечно тяжелая, но и совершенно необходимая.

Что же можем мы предложить вниманию суда, вниманию возмущенной и взволнованной общественной совести — в качестве обстоятельств и соображений, о которых следует еще подумать, — прежде чем будет сделан твердый и тяжелый, окончательный и бесповоротный шаг правосудия?

Будем ли мы стараться приуменьшить значение преступлений, совершенных над нашей страной и на нашей земле обвиняемыми по этому делу?

Нет, мы, очевидно, не пойдем по этому пути. Мы — граждане нашей страны, мы — дети этой земли, мы сами видели, и мы знаем ее безмерные страдания.

Когда-то, в случаях наиболее трудной защиты по особо тяжелым делам о посягательствах на основные интересы своей страны и своего народа, имела некоторое хождение крылатая формула о том, что мы, дескать, с одной стороны, — граждане, но, с другой стороны, — мы Защитники.

Неверная это, беспринципная и никуда негодная формула.

Нет у нас двух отдельных и разных сторон. Со всех сторон — мы одинаково граждане своей родины, выполняющие долг судебной защиты.

И если по такому делу, как это, мы стали бы стремиться представить чем-то мелким, или хотя бы не столь значительным, явления огромного, почти космического, порядка, — мы не были бы тогда ни гражданами, ни защитниками, — потому что такие попытки могли бы только вызвать общее презрение и негодование, не принеся тем самым никакой пользы и тем, кого мы защищаем.

Будем ли мы отрицать кричащие и очевидные факты, искать формальных и пустых придирок в области отдельных деталей, цифр и несущественных подробностей?

Нет, мы, очевидно, не пойдем и по этому пути.

Мы помним и вполне разделяем недавние слова нашего выдающегося писателя Леонида Леонова по поводу позорных и бесплодных ухищрений защиты на процессе в Люнебурге по делу о преступниках из Бельзенского «лагеря смерти».

Он писал тогда: «Нашим юристам было бы гадко вести защиту таким способом. Защите было бы гораздо более к лицу по такому делу лишь помочь судьям разобраться в обстоятельствах преступлений и,

Едва ли можно вообще полностью отвергнуть такую возможность, исходя из естественных законов человеческой памяти.

Обвиняемый Чаммер, действительно, был в Кременчуге, Новомосковске, Краснограде. Он командовал 213 охранной дивизией с 13 ноября 1941 года по конец января 1942 года, т.е. в течение 2,5 месяца.

Нет сомнения в том, что известная часть преступлений оккупационных властей, совершенных в этом районе, относится и к этому периоду, и за них Чаммер, конечно, должен нести полную ответственность.

Но мы знаем из дела, что, например, обвиняемый Лауэр в составе своего «саперного» батальона уже побывал на этой территории еще в сентябре 1941 года, т.е., безусловно, до прибытия туда обвиняемого Чаммера.

Мы, конечно, не сомневаемся также и в том, что зверства и преступления оккупационных властей продолжались в этом районе также и после января 1942 года — вплоть до освобождения от оккупантов нашей многострадальной земли.

Мудрено ли допустить при таких условиях действительную возможность известных ошибок в обозначении точного времени отдельных событий, известного смещения хронологических дат, вследствие просто-го и совершенно естественного заблуждения памяти?

Есть и еще одна существенная черта в свидетельских показаниях, относящихся к обвинению Чаммера. У меня нет никакого сомнения в их правдивости по существу. Я хочу только подчеркнуть, что, за исключением показания свидетеля Панченко, — в показаниях остальных свидетелей, при всей потрясающей яркости описываемых ими фактов и событий, — личная, индивидуальная роль обвиняемого Чаммера не всегда получала такое же яркое, четкое и выразительное отражение, как это имело место в отношении ряда других обвиняемых по этому делу.

Речь идет часто, как это сказано и в обвинительном акте по поводу некоторых обвинений, предъявленных Чаммеру, о злодеяниях, совершенных «в зоне действия частей 213 охранной дивизии», которой он, как известно, командовал.

Я не имею оснований отрицать ответственность Чаммера за эти преступления, по тем соображениям, которые я уже изложил.

Я только думаю, что этот характер материалов дела в отношении Чаммера дает возможность установить о нем одно очень важное обстоятельство.

Конечно, он, как и вся германская армия, все немецкое кадровое офицерство, весь немецкий генералитет, связал свою судьбу с нацистс-

ким разбойничьим планом и нацистским преступным руководством своей страны, со всеми вытекающими из этого последствиями. За это он должен, конечно, понести свою долю тяжелой ответственности.

Но конкретные обстоятельства дела дают, на мой взгляд, основание считать, что особого и личного увлечения наиболее мерзкими и отвратительными чертами нацистского «нового порядка», особого личного усердия в жестокостях и зверствах обвиняемый Чаммер не обнаружил, и в гораздо большей степени действовал в этих вопросах как автоматический и не рассуждающий исполнитель приказов и директив своего высшего командования.

Известное подтверждение этих своих соображений я вижу и в том объективном факте, что членом нацистской партии обвиняемый Чаммер никогда не был. И, может быть, этим объясняется его сравнительно медленное служебное продвижение к высоким чинам и то, в частности, что за весь период советско-германской войны он никакого дальнейшего повышения в чине не получил.

Думается мне, что в какой-то мере должно быть учтено при этом и тот факт, что из 60 лет своей жизни обвиняемый Чаммер 47 лет провел в составе германских вооруженных сил, что, следовательно, с 13-летнего возраста он жил, рос и воспитывался в специфическом духе палочной дисциплины и казарменной муштры германской армии, не говоря уже о том, что и родился он в семье кадрового немецкого офицера, пропитанной кастовыми традициями и предрассудками на протяжении ряда поколений, начиная едва ли не с начала XVIII столетия.

Надо ли удивляться, если в результате — собственная воля и собственный разум давно уже органически были заменены у него автоматическим исполнением приказов, — независимо даже от того, что сам он, — правда, на склоне своих лет, — дослужился до высокого чина — генерал-майора.

Все это не снимает ответственности, но, конечно, должно быть и будет взвешено и учтено, как и все вообще обстоятельства настоящего Дела, при вынесении приговора и, в частности, при определении меры наказания. Известное значение в этом смысле имеет, на мой взгляд, также и сравнительно непродолжительный срок пребывания обвиняемого Чаммера на оккупированной советской территории. Он пробыл на Украине с 13 ноября 1941 года по конец января 1942 года, в Белоруссии с 17 марта до 30 ноября 1942 года, и после этого времени он никогда уже не был больше на нашей советской земле.

Таким образом, целая полоса злодеяний, относящихся к дальнейшему периоду оккупации и, главное, к тем разрушениям и опустошениям, какие совершались немцами при отступлении, не имеет уже к Чаммеру никакого отношения.

Однако, не только к этим вопросам и, тем более, не к вопросам организации и субординации оккупационных властей в Украине и их служебных взаимоотношений, ведет главный и основной путь защиты по делу Чаммера, поскольку речь идет о таком наиболее важном для обвиняемого вопросе, как вопрос о назначении ему той или иной меры наказания.

Есть, по существу, одно, — только одно обстоятельство, — только один факт огромного, всемирно-исторического значения, который, может быть, — какой-то яркой, сверкающей гранью своей может блеснуть лучом надежды на сохранение жизни кому-либо из подсудимых.

Это обстоятельство — полный и окончательный, бесповоротный и сокрушительный разгром гитлеровской Германии, — тот разгром, ярким и непосредственным отражением которого является и этот наш судебный процесс.

Здесь, в этом зале, как и во многих других судебных залах нашей страны и других стран мира, подводятся сейчас итоги целой исторической полосы.

Человеческая история движется неравномерно, то замедляя, то убустря свой непрерывный бег.

Но именно сейчас мы буквально слышим — своими ушами — движение шагов истории и шелест переворачиваемых ею страниц, — и в четком звуке ваших шагов, раздающихся после предупреждения судебного коменданта о том, что «суд идет», и в тихом шорохе листов лежащего перед вами судебного дела.

Фашистская Германия разгромлена. События развиваются быстро, и сегодня мы уже стремимся разглядеть содержание следующей — за только что перевернутой — страницы великой книги исторических судеб человечества.

Только 8 мая прошедшего года, в Берлинском пригороде Карлсхорст, генерал-фельдмаршал германской армии Кейтель от имени верховного командования германских вооруженных сил подписал акт безоговорочной капитуляции перед представителями Верховного Главнокомандования Красной Армии и Экспедиционных сил союзников, — а сегодня бывший генерал-фельдмаршал бывшей германской армии Виль-

гельм Кейтель вот уже третий месяц ежедневно занимает свое место между Риббентропом и Розенбергом в первом ряду на скамье подсудимых в Международном Военном Трибунале по делу главных немецких военных преступников.

Менее года прошло со времени окончания войны на Западе и еще меньше — со времени окончания войны на Востоке. И вот уже трудно представить себе без карты точную географию всех пунктов земного шара, где происходили и происходят сейчас судебные процессы над преступниками войны.

Идет суд. Суд потрясенного человечества над теми, кто покусился на основные начала его культуры и цивилизации.

И поистине, — если будущий историк нашей эпохи, — когда он закончит описание тяжелых лет войны и со вздохом облегчения перейдет к описанию первых послевоенных месяцев — вот этих нынешних месяцев, сегодняшних текущих наших дней, — если он захочет тогда кратко и выразительно обозначить одну из основных сторон глубокого содержания этих дней, — он должен будет в заголовке очередного раздела своего усердного труда написать слова: «Дни правосудия» — дни расплаты за тяжкие преступления — и дни крушения самых безумных и самых жестоких планов, какие когда-либо знало человечество.

Вот поистине «злонравия достойные плоды».

Вот позорный финал «родословной великого злодейства», начало которой относится, конечно, не к дням прихода нацистов к власти и даже не к дням зарождения этой их так называемой «национал-социалистской» партии.

Они — только восприняли и довели до высших ступеней политического безумия и уголовного злодейства те начала милитаризма, военно-бюрократического абсолютизма, расизма, антисемитизма и безмерного национального чванства, которые давно уже зрели в Германии, баюкавшей мир поэзией Гете и философией Канта.

Туда, в туманные дали немецкой истории, уходят глубокие корни «родословной великого злодейства», генеалогического древа фашистских преступлений.

Там это древо «украшают» кровавые подвиги древнего Арминия, разбойничьи походы тевтонских рыцарей, политические заветы Фридриха II и такие перлы разнузданной пропаганды национального зазнайства и человеконенавистничества, которые кажутся сейчас словно взятыми прямо из книги Гитлера «Майн Кампф».

Вспомним для примера знаменитое заявление Бисмарка о том, что «мы, немцы, боимся бога, но кроме бога мы во всем мире никого не боимся». Правда, как известно, на это Бисмарку одна французская газета тогда же, довольно язвительно заметила, что дело, — применительно к условиям того времени, — обстоит как раз наоборот: вы, немцы, всех боитесь, только бога вы не боитесь.

Вспомним не менее знаменитую формулу другого германского канцлера периода Первой мировой войны о том, что «международные договоры — это только клочок бумаги».

Так, на протяжении столетий создавалась система, растрившая людей, проникнутых культом грубой силы, жестокости, национальной жадности, человеконенавистничества и эгоизма.

Такова «родословная великого злодейства», искалечившего души этих когда-то человекоподобных существ.

Эта «родословная» сейчас завершена. Генеалогическое древо фашистских преступлений будет, конечно, с корнем вырвано в результате великой победы свободолюбивого человечества.

Обвиняемый Чаммер унд Остен — старый офицер германской армии, состоявший в составе германских вооруженных сил с 1898 года, был вскормлен соками этого древа.

Он впитал их в себя буквально вместе с кровью и молоком матери. Он жил и питался этими соками на протяжении всей своей 60-летней жизни.

Весь мир, все лучшее и светлое, что создано было человеческим гением на протяжении тысячелетий, — все это было закрыто от него густой и непроницаемой чащей кастовых предрассудков и вековых традиций немецкого кадрового офицерства, воспитанного на началах строгой замкнутости, беспрекословного повиновения и автоматического исполнения приказаний — без их обсуждения, без колебаний и даже без размышлений.

Его отец, дед и прадед тоже были офицерами.

Мы теперь твердо знаем, что его дети, внуки и правнуки не будут больше офицерами.

Мы знаем, что древо германского злодейства, соками которого он был взращен и вскормлен, не существует больше...

И он сейчас — обломок уходящей в прошлое исторической эпохи и, — что субъективно для него еще страшнее, — он зритель и современник крушения всех взглядов, верований и стремлений десяти поколений

своих предков,— стремлений, осуществление которых было вверено на последнем этапе в грязные и кровавые руки шайки нацистских преступников.

Конечно, очень узок тот кругозор, который открывается сейчас обвиняемому Чаммеру с этой скамьи подсудимых, из-за решетки, отделяющей его от внешнего мира, — но, тем не менее, он совершенно достаточен для того, чтобы увидеть основное, — потому что здесь, в стенах этого торжественного зала, полностью отражено действительное расположение и соотношение сил в нынешнем взволнованном и потрясенном послевоенном мире.

Вот они — бывшие «завоеватели мира», незадачливые «поработители» нашей страны — на скамье подсудимых под зоркой охраной вооруженных бойцов Красной Армии.

Вот — прямо против них — военные судьи, призванные судить их за все совершенные преступления от имени всего человечества, на которое они хотели надеть цепи рабства.

Вот — в этом большом и светлом зале — наши советские граждане, население, которое надо было уничтожить для того, чтобы создать здесь для себя просторное и пустое «жизненное пространство».

А там, за пределами этого зала, в необъятном солнечном мире, живет и вновь расцветает наша победившая и освобожденная страна.

И, может быть, в этом полном нашем торжестве, в этом сознании нашей огромной и всевозрастающей мощи, — может в этом найдете вы основание для того, чтобы обсудить вопрос о возможности замены для старого шестидесятилетнего Чаммера того наказания, которого требовал для него представитель государственного обвинения.

Л.А. Грінфельд

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ГРІНФЕЛЬД Лев Абрамович народився в м. Харкові 25 грудня 1897 р. У 1916 р. закінчив гімназію і поступив до Харківського університету на природниче відділення фізико-математичного факультету, а через рік перейшов на юридичний факультет. Навчання продовжив на правовому відділенні Харківського інституту народного господарства, який закінчив у 1921 р.

У 1922 р. став адвокатом у Харкові. Під час війни був евакуйований до м. Фрунзе Киргизької РСР, де займався адвокатською діяльністю.

Протягом багатьох років був членом президії Харківської обласної колегії адвокатів і керував секцією з підготовки молодих адвокатів, зокрема передавав свою визначну професійну ораторську майстерність декільком поколінням адвокатів.

Досвідчений психолог людської душі Лев Абрамович у своїй промові, що увійшла до збірки, правдиво і зворушливо показав трагедію жінки, змученої ревнощами та знущаннями чоловіка, доведеної до відчаю у своєму горі.

Своїм пристрасним і аргументованим виступом у суді захисник зумів не лише викликати співчуття до своєї підзахисної, але й показав себе високопрофесійним адвокатом, принциповим і наполегливим у захисті прав людини.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Харківської обласної
колегії адвокатів
Л. А. ГРІНФЕЛЬДА
на захист Т. Ф. ГЕРАСИМОВОЇ
(1950 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Лікар Герасимов задумав через ревнощі вбити професора Арсеньєва і з цією метою домовився з вахтером Макаровим про здійснення ним цього вбивства за 2 тис. крб.

Намагаючись втягнути в злочин свою дружину, лікаря Т. Ф. Герасимову, яку Герасимов ревнував до професора Арсеньєва, він запросив до себе додому Макарова і, розрізавши на дві половини 20 купюр по сто карбованців, примусив жінку передати Макарову половину цих грошей. Половинки купюр, що залишилися, Герасимов зобов'язався вручити йому після вбивства Арсеньєва.

Макаров попередив відповідні органи про підготовку вбивства професора Арсеньєва, і через деякий час подружжя Герасимових було заарештоване і віддане до суду по обвинуваченню за ст. 16 і п. «а» ст. 138 КК УРСР. Герасимов був засуджений до п'яти років позбавлення волі, а його дружина — до двох років позбавлення волі умовно.

Цей вирок набрав законної сили.

ПРОМОВА АДВОКАТА Л. А. ГРІНФЕЛЬДА

Товариші судді! Перед вами розгорнулася картина драми, створеної найгеніальнішим драматургом — життям.

Перш ніж перейти до головної тези захисту — про безмірні страждання моєї підзахисної, змученої скаженими ревнощами свого чоловіка, — я зупинюсь на пролозі цієї драми.

Петро Герасимов, охоплений сліпими, буйними ревнощами, вирішив помститися професору Арсеньєву за образу його сімейної честі.

Він задумав віроломний план помсти. З цією метою Герасимов з власної ініціативи звернувся до того, кого він вважав таким, що може

здійснити вбивство за плату — до Макарова. Підсудний Герасимов підійшов до оцінки Макарова з своєю вузькою, егоїстичною, міщанською міркою, вважаючи, що Макаров під впливом низьких спонукань допоможе йому в здійсненні його злочинних задумів.

Герасимов помилився. Макаров дійсно хоробра людина, і свою мужність він неодноразово виявляв на фронті Великої Вітчизняної війни. Тому, як гідний громадянин, Макаров негайно повідомив відповідні органи про злочинні наміри Герасимова.

Такі злочини повинні своєчасно розкриватись відповідними органами. Це їх професійний обов'язок, з яким вони з честю справляються. Однак не менш важливе завдання, що стоїть перед цими органами, полягає в попередженні, недопущенні різного роду злочинів, у тому числі проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи.

Що треба було зробити після викриття Макаровим злочинного задуму Герасимова? Чи можна було дозволити Герасимову розвивати далі свій задум, який був приречений на явний провал? Чи треба було допускати до торгу за людську кров? Чи треба було доводити до втягнення в злочин, до лави підсудних мою підзахисну Герасимову? На ці питання можна дати лише одну відповідь: ні, не треба. Після сигналу Макарова треба було негайно викликати Герасимова і об'явити йому, що він повністю викритий, і вирішити питання про його відповідальність. Вивчивши особу Герасимова, його характер, я вірю, що це вплинуло б на нього протверезно.

Але подивимось на поведінку Герасимова. Він, ображений, горить ненавистю. Він здатний на знущання, на наругу над своєю дружиною за щільно зачиненими дверима. Боязливий Герасимов шукає найманого вбивцю. Макаров вірно показав, що Герасимов хотів «загрібати жар чужими руками». З метою забезпечення своєї безкарності Герасимов просив Макарова попередити про час здійснення вбивства, щоб сховатися і довести свою непричетність до цієї темної справи.

Своєчасне викриття Герасимова і попередження його божевільних планів перш за все повернуло б до здорового родинного життя самого Герасимова. Підсудна Герасимова, нарешті, вільно зітхнула б, вона б не була втягнута у вир маячних ідей чоловіка і не була б у ролі підсудної. Однак, на жаль, своєчасно не викрили Герасимова, і він шалено і безрозсудно, віддаючись низьким почуттям, довів її — свою дружину — до лави підсудних. Ось такий пролог. Перейдемо тепер до дій.

Незабутній 1943 рік. У госпіталі Сталінградського фронту йдуть «бої» за життя і здоров'я дорогих захисників Вітчизни.

В цьому госпіталі за операційним столом зустрічаються професор Арсен'єв і лікар Тетяна Федорівна Герасимова. Там же на посаді рентгенолога працював і лікар Герасимов.

Герасимова, як їй не тяжко, розповіла всю гірку для неї правду. З першого допиту у слідчого і до її схвильованих зізнань у суді вона розповідала з великою щирістю і правдивістю про все, що стосується даної справи.

Правда, будучи вірною своїм почуттям до чоловіка, вона намагалась дещо пом'якшити його провину і перш за все провину перед нею.

Я не можу поділити в цій частині думки і настрої підзахисної, тому що вони спростовуються всіма обставинами справи і суперечать кінцевій високій меті — відшуканню об'єктивної істини.

Наш суд розкриває всі обставини, що стосуються справи, в інтересах досягнення об'єктивної істини. Тому для всебічного висвітлення особи підсудних, їх дій доводиться в даному процесі торкнутися деяких інтимних сторін їх життя.

Герасимов, який пред'являв моральні вимоги до своєї дружини, Тетяни Федорівни, додержувався древніх традицій. Він вважав, що ці принципи існують лише для дружини, а він, як чоловік, вільний від усяких моральних обов'язків. Як з'ясувалось під час судового слідства, він безсоромно діяв у дусі створених ним «правил»: дозволяв собі багато, часто зустрічався з жінками, а інколи не відмовлявся від близьких стосунків з ними.

Чутки про таку поведінку чоловіка, вимогливого до своєї дружини, дійшли і до Герасимової. Вона любила чоловіка і, як любляча людина, яка не бажає руйнувати своє світле почуття, намагалася всіляко відігнати від себе тінь підозрінь.

Але якось вона побачила фотокартку з зображенням чоловіка в інтимній позі з одною незнайомою. Цей речовий доказ, підтверджуючий достовірність слухів, не міг не вплинути на Герасимову. Вона не стала допитувати чоловіка, але сум, хвилювання, переживання, що, природно, охопили її, не привернули уваги себелюбного Герасимова. Він навіть не намагався розвіяти підозріння, що гнітили душу жінки.

Тим часом професор Арсен'єв в ці сумні для Герасимової дні був особливо уважний до неї. Вона, яка раніше рішуче відхиляла численні залицяння Арсен'єва, одного разу під впливом хвилинного, тимчасового настрою схилилась перед його наполегливістю.

Звичайно, їй про це згадувати і говорити дуже тяжко. Але як не тяжко, вона все розповіла правдиво, нічого не приховуючи.

Тетяна Федорівна Герасимова натура пряма і чесна. Те, що одного разу трапилось — трапилось несподівано для неї самої, її поступок су-

перечив усьому її душевному стану. Можна повірити в щирість заяви Герасимової про те, що вона глибоко переживала і нещадно себе осуджувала. Ось чому вона не в силах була ховати свої настрої, почуття сорому, що оволоділи нею. Адже вона за своїм характером, душевними якостями нездатна носити маску, вуалювати свої переживання, що хвилювали її.

І це помітив її ревнивий чоловік — підсудний Герасимов. В ньому прокинувся звір, і він весь віддався дріб'язковим підозрінням.

Ви пам'ятаєте, громадяни судді, розповідь свідка Арсеньєва про його розмови в той час з Герасимовим. Арсеньєв свідчив, що Герасимов поводив себе як розгнуданий дикун. Він став стежити за кожним рухом дружини.

Тим часом у Герасимової з Арсеньєвим установились тільки службові відносини, наповнені напруженою творчою працею і піклуванням про наших поранених воїнів. Герасимов же став явно нехтувати своїми обов'язками лікаря і майже цілком займався брудним, дріб'язковим стеженням за дружиною. Він почав відвідувати без будь-яких потреб хірургічний відділ госпіталю, відривав від праці, яка потребувала абсолютно-го спокою і максимальної мобілізації сил і уваги, дружину і професора Арсеньєва.

Така поведінка Герасимова, який забув про священний обов'язок лікаря перед пораненими бійцями, не могла не хвилювати безмірно страждаючу Тетяну Федорівну. Ви пам'ятаєте страшну сцену, коли Герасимов, блідий, весь тремтячий, зі стиснутими кулаками увірвався в операційну в той момент, коли Арсеньєв і Герасимова робили складну операцію. Ми з жахом слухали зізнання про це свідка Арсеньєва. Ще мить — і затремтів би скальпель у руках хірурга, що обережно розтинав тіло пораненого, і трапилось би нещастя. Під ножом хірурга через підозру Герасимова обірвалося б дорогоцінне людське життя.

Яку величезну витримку виявили Арсеньєв і Герасимова, забувши про все особисте, віддавшись цілком виконанню великого гуманного обов'язку лікаря. Цього не можна забувати, і ви, громадяни судді, згадайте в нарадчій кімнаті про цей епізод, коли будете вирішувати долю моєї підзахисної.

В операційній госпіталю спокій і тиша — святиня. Для Герасимова ж важливі тільки його особисті переживання. Він своє «я» підніс на п'єдестал і, звичайно, в ім'я егоїстичних цілей був здатний знехтувати інтереси будь-якої людини.

Герасимов тут довго розмовляв з приводу вивчення ним філософії. Очевидно, він засвоїв лише засади такої філософії, яка пронизана ідеями, що суперечать людяності, гуманності. Адже він чудово знав, що

Тетяна Федорівна його любить, але для нього найголовніше — оцінка поведінки інших тільки через призму свого виняткового самолюбства.

Герасимова страждає. У неї з'являються передчасні, ранні срібні ниточки — сивина від горя, яке спричинив їй своїми ревнощами Герасимов.

Доцільно тут згадати мудрі слова Лермонтова: *«Если б слепо не любили, Не встречались, не прощались, Мы с страданием бы не знали!»*

Герасимов повернувся додому в Харків, а Арсен'єв до своєї професорсько-викладацької роботи. Герасимова ж продовжує свою напружену працю у фронтовому госпіталі. Нарешті, відсвяткувавши великий день Перемоги над фашистами, повернулася додому, до чоловіка, а через деякий час вона знову стала працювати, лікувати хворих.

Проїшло близько року.

Якось Герасимов підслухав підступний голос якогось Яго, який нашіптував про далекий побіжний епізод. Хтось пустив плітку про те, що нібито сам Арсен'єв перед кимсь хвалився своєю давньою легкою «перемоگوю».

Для Герасимова цього було досить. У нього з новою силою дико спалахнули ревності. Замість спочинку, спокою після чотирирічного перебування на фронті, напруженої роботи в госпіталі, моя підзахисна потрапила в нестерпні, жакливі умови, створені Герасимовим.

Повіяло холодком зарослих могил, що шануються читачем і глядачем, Катерини із «Грози» і Лариси із «Безприданниці».

Ми перенесемось у квартиру Герасимова, у світ деспотичної Кабанихи і надегоїста Карандишева, який убив Ларису як належну йому власність. Ви пам'ятаєте втоплену Катерину. Кабаниха кричала: «Витягнуть, побачиш!» Такий же закон панував і в квартирі Герасимова.

Знову приступи ревності виливались в дикі сцени, постійні, незлічені, набридливі розмови про давно минулий епізод. З методичною послідовністю Герасимов щоденно доводив дружину до сліз. Він позбавив її сну, спокою, відпочинку, його езуїтська поведінка повна винахідливості. Він буквально перетворив дружину в рабню, примушував її плазувати перед ним на колінах і просити помилування.

Використовуючи її безвольність, Герасимов не зупинявся ні перед якими засобами приниження її. Він примусив дружину запросити в гості того ж Арсен'єва. Вона сліпо виконувала його деспотичні причуди.

Арсен'єв, нічого не підозрюючи, з дружиною і підлітком-сином прийшов до Герасимових у гості. Герасимов, не соромлячись присутності дружини Арсен'єва, дитини, в різкому тоні почав розмову про

ревності, про поведінку Арсеньєва. Тетяна Федорівна Герасимова, Арсеньєв і, нарешті, дружина Арсеньєва намагались заспокоїти його. Герасимов раптом схопив тяжкий чорнильний прибор і накинувся на Арсеньєва. Лише щаслива випадковість врятувала Арсеньєва від каліцтва, а може і від іншого, більш сумного наслідку.

Після цієї своєрідної «гостинності» Герасимов поновив з новою силою жорстокі, безперервні атаки на Тетяну Федорівну Герасимову.

Його вже не задовольняли нечисленні, важкі моральні страждання дружини. Йому мало було її неймовірних принижень. Він підняв руку на жінку, жінку-трудівницю, яка присвятила своє життя служінню пораненим і хворим.

Цей доморощений філософ, забувши, що він живе не в світі Кабаних і Огудалових, потішався над безсловесною, безвольною жінкою. Щоб сусіди не чули стогнання побитої дружини, Герасимов запирав двері кімнати і включав на повну потужність радіоприймач. Кожен вечір з винятковим цинізмом він шкіряним поясом з мідною бляхою бив дружину. Вся вкрита синцями, вона з почуття фальшивого сорому мовчала і нікому нічого не говорила.

В таких умовах Герасимов вимагав від жінки невідомо для чого «зіння» давно забутого нею епізоду, їй, як вона щиро показувала, навіть смерть у той час не була страшною. Але він погрожував їй не смертю, а каліцтвом.

Замучена морально і фізично, Герасимова жила в вічному страху і приниженні. Шляхом неймовірних знущань він домогся бажаного для себе «зіння» колись промайнулою епізоду з життя дружини. Вона наївно і довірливо сподівалась заспокоїти Герасимова.

Згадується оповідання Купріна про одного міщанина, який у хвилину пристрасті проповідував перед жінкою найпереводіші погляди про жіночу свободу. Коли ж жінка під цим впливом відкрила свою душу і розповіла з каяттям про один забутий епізод, чоловік її кинув.

Такий саме, по суті, і Герасимов. Цей доморощений філософ-ревнивець домагався зіння, звичайно, не для примирення і не для того, щоб простити. Він цього вимагав для того, щоб втягнути замучену ним жертву в задуману ним чорну справу.

Одночасно Герасимов грав і на найтонших струнах жіночої душі, повідомляючи про те, що ніби Арсеньєв ганьбить всюди її ім'я. Він владно і безперервно став говорити, що лише смерть Арсеньєва його заспокоїть.

Герасимова благала його відмовитись від цього страшного наміру. Вона клялась у своєму коханні, і, намагаючись викликати в ньому людські почуття, згадувала їх молодість, ті дні, коли він вчився, а вона, не шкодуючи сил, багато працювала, годувала його, допомагала йому.

Але Герасимов був неблаганним. Він хотів лише смерті Арсеньєва і навіть став дорікати дружину в тому, що вона намагається зберегти життя Арсеньєву через добрі почуття до нього. Тому він грізно її попередив, що і «вона не буде стояти осторонь» від задуманої ним брудної справи. Адже він вже давно без всякого відома підсудної Герасимової домовився з Макаровим і заключив з ним нечуваний договір: за 2 тис. крб. Герасимов руками Макарова хотів убити Арсеньєва. Він розробляв план вбивства, ходив з Макаровим, який уже давно сигналізував про злочинний намір Герасимова, до будинку, де жив Арсеньєв, і показував дорогу, якою звичайно професор ходив до інституту.

Але Герасимов намагався довести знущання над нещасною, замученою дружиною до краю. Він добивався участі в темній справі своєї жертви-дружини. Герасимов запросив до себе додому Макарова, звичайно, не попереджаючи про це дружину. Герасимова мусила тут же викрити чоловіка і Макарова, затаврувати їх ганьбою. В неї були такі думки, але, виснажена довгим, тяжким знущанням з боку чоловіка, вона була позбавлена необхідних сил для рішучих дій. Герасимов передав дружині 20 половинок стокарбованцевих купюр і беззаперечним тоном запропонував їй віддати їх тут же Макарову. І вона, як загіпнотизована, робить те, що наказує їй чоловік. Герасимов же сухим тоном об'явив Макарову, що останні половинки він одержить «після виконання зобов'язання».

Не встигли закритись двері за Макаровим, як Герасимова впала на підлогу і, обливаючись слізьми, стала благати свого деспотичного володаря негайно піти до Макарова і відмовитись від цього страшного наміру. Герасимов на благання, страждання, сльози жінки відповідав іронічною посмішкою.

Правдиво тут прозвучали слова Герасимової про те, що вона була щаслива, коли наступного дня після вручення розрізаних купюр вона вранці потрапила з «розрізаною» ревним чоловіком душею до тюрми.

Після квартири Герасимова, перетвореної ним на ешафот для моєї підзахисної, в камері тюрми вона відчула себе краще і дуже була рада, що мерзенний задум чоловіка не здійснився.

З попругами на тілі і на душі, вона була втягнута у приготування до злочину, в якому вона не лише не хотіла брати участі, а й всіляко утримувала чоловіка від його здійснення. Вона відмовляла від цього злочинного наміру того, хто був одночасно ініціатором злочину і її катом.

Вона раніше не була ознайомлена з фактичними обставинами, які були супутниками виникнення поставленого їй у вину діяння. Тому не вірним буде кваліфікувати вручення нею Макарову під прямим тис-

ком чоловіка розрізаних ним грошей, як замах на вбивство професора Арсенєва.

Дії, поставлені їй в провину, в світлі даних судового слідства не вийшли за межі приготування.

І тому таке діяння може бути кваліфіковане за ст. 17п. «а»ст. 138 КК УРСР.

Необхідно врахувати, що кожний рядок цієї справи доводить відсутність у Герасимової злочинної мети, що вона була втягнута в злочин лише через рідкісну злочинну настирливість ініціатора цієї справи.

Я вважаю, що вона не лише не викликає обурення, як ті, хто порушує правила нашого життя, а, навпаки, знаходить співчуття.

Взагалі, при обранні міри покарання і стосовно Герасимова повинні бути взяті до уваги вимоги, передбачені в ст. 11 «Основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік».

Адже, в кінцевому результаті, на щастя, професор Арсенєв живий і успішно працює. Все обмежилось лише балаканиною, маренням Герасимова.

Те, що Герасимов визнав свою вину і перед дружиною, створює серйозні підстави для пом'якшення його відповідальності.

Винний перед Герасимовою не лише її чоловік, але й ті, що оточували їх, несуть перед нею і нашим суспільством моральну відповідальність.

Сусіди, керуючись міщанськими спонуканнями, намагались пом'якшити темні сторони життя Герасимових. Ні, вони раніше повинні були подумати, як покращити життя Герасимових, очистити його від міщанських болячок. Вони бачили синяки, вони спостерігали щоденно тяжке життя Герасимової. Вони чули її стогін — побитої, вимученої, але ставились до цього з неприпустимою байдужістю.

Голова місцевому лікарні, де працювала Герасимова, щоденно бачив її пригніченою, засмученою, з заплаканими очима, як засвідчив Про це сам свідок. І цей товариш по роботі, жінка, з багатим життєвим досвідом, також не цікавилась причиною подібних сумних настроїв Герасимової.

В нашій країні дуже поважають жінок. Ми схилиємося перед ними не тільки як перед супутницями нашого життя, а й як перед вірними друзями.

Незабутні подвиги жінок на фронті і в тилу під час Великої Вітчизняної війни. На художній виставці, присвяченій Вітчизняній війні, є багато великих полотен, які зображають безсмертні ратні подвиги наших жінок. Пригадується картина, що зображує медсестру, закривавлену, яка вносить з поля бою пораненого бійця. Вона собою заступає його від куль і з автомата відстрілюється від фашистів.

Скромна Тетяна Федорівна Герасимова майже нічого не розповідала про своє бойове минуле. Але вона також внесла свою частку у перемогу. Протягом чотирьох років вона була лікарем на фронті, зцілювала, полегшувала болі і страждання наших славних бійців.

Я прошу вас, товариші судді, пригадайте її багатостраждальний шлях життя, коли ви будете вирішувати питання про неї і її майбутнє.

Пригадайте в нарадчій кімнаті про безліч безсонних ночей, які вона провела біля поранених і хворих. Пригадайте безсонні, виснажливі ночі, коли її нечувано принижував і знущався над нею той, хто втягнув її в цю справу. Пригадайте глибоку драму, нею пережиту, її зворушливу сповідь, що розкриває тайники пошарпаної, але ніжної душі.

Пам'ятайте образ чесної, правдивої, самовідданої трудівниці. В неї немає нікого з рідні. Та в неї є любима Вітчизна-Мати, якій вона самовіддано служила, і ви, її обранці, судіть її з батьківським серцем!

Поверніть її до життя, світлого, овіяного творчим підйомом.

Раніше вона невтомно відгукувалась на стогін і лікувала. Тепер ви відгукніться на її стогін і вилікуйте її від пережитого страхіття.

Я прошу вас, товариші судді, призначити їй міру покарання не пов'язану з позбавленням волі.

С.Б. Любітов

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ЛЮБИТОВ Семен Борисович народився 1906 р. у м. Харкові.

Трудову діяльність почав з 12-річного віку кур'єром. Працював чорноробчим, розносчиком, експедитором газети «Рабочий потребитель». У цій же газеті робив перші літературні кроки. Згодом працював у редакціях газет і журналів («Комсомолец Украины», «Пролетарий», «Студент революции» та ін.).

У 1927 р. поступив на юридичний факультет Харківського інституту народного господарства. Через два роки був заарештований органами державної безпеки. Однак справа провадженням була припинена, і студент Любітов повернувся на навчання до інституту, який успішно закінчив у 1930 році.

З 1931 року - адвокат у м. Сталіно (Донецьк). Займаючись адвокатською діяльністю, С.Б. Любітов не поривав з літературною творчістю.

З 1929 по 1935 роки написав ряд брошур і книжок. Найвагоміші з них - повісті «Второе рождение», «Школа», збірка нарисів «Робітниця нашої країни».

Переїхавши до Києва 1936 р., він став членом Київської колегії адвокатів.

У 1938 році його повторно заарештовано органами держбезпеки. І знову справу було пригашено.

З 1941 по 1946 роки служив у Червоній Армії. Учасник Великої Вітчизняної війни. Має урядові нагороди. Після демобілізації повернувся до Київської колегії адвокатів і став одним із відомих захисників.

Багато уваги він приділяв методичній роботі, був автором ряду посібників з адвокатської діяльності.

Семен Борисович залишив літературну спадщину. В Україні і Росії видані його повісті та нариси.

Помер С. Б. Любітов у 1979 році в Києві. У пам'яті київських адвокатів він залишився однією із найяскравіших особистостей.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Київської обласної
колегії адвокатів
С. Б. ЛЮБИТОВА
на захист Л. І. НАЗАРЕНКА
(1952 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

В ніч на 12 серпня 1951 р. в м. Києві, на вулиці Саперна Слобідка, № 47, кв. I, було знайдено труп громадянки Сенах Ганни Володимирівни.

За звинуваченням у навмисному вбивстві з підлих мотивів до суду було віддано гр. Назаренка Лазаря Івановича, який був у фактичних шлюбних відносинах з покійною.

Справу розглядав народний суд 1 -ої ділянки Московського району м. Києва. Вироком суду Л. І. Назаренка за п. «а» ст. 138 Кримінального кодексу УРСР (навмисне вбивство з підлих мотивів) засуджено до позбавлення волі строком на вісім років.

Вирок народного суду було опротестовано Головою Верховного Суду УРСР, але Судова колегія Верховного Суду УРСР відхилила цей протест.

Голова Верховного Суду Союзу РСР опротестував вирок народного суду у Верховний Суд СРСР. Вирок народного суду і всі ухвали, що їх винесли в цій справі інші судові інстанції, були скасовані, а справу передано на новий розгляд із стадії попереднього слідства.

В процесі дослідження наприкінці 1956 р. за відсутністю достатніх доказів справу про звинувачення Назаренка було закрито.

ПРОМОВА АДВОКАТА С. Б. ЛЮБИТОВА

Товариші судді!

Злочин справді мав місце: у власному будинку ножовим ударом у скроню, нанесеним з великою силою, було вбито літню жінку Сенах Ганну Володимирівну.

Нам кажуть, що вбив її Назаренко. При цьому визнають, що прямих доказів його винності немає, але твердять, що побічні докази настільки серйозні, що вони цілком і повністю викривають підсудного, безперечно доводять його винність.

Ми з вами двічі слухали перелік цих доказів. Перший раз на початку судового засідання, коли головуючий зачитував обвинувальний висновок. Вдруге — наприкінці судового засідання, коли прокурор виголошував обвинувальну промову.

Чи переконали вас ці докази? Чи досить вони серйозні, щоб ви могли сказати, що вбивцю знайдено, що його прізвище — Назаренко, що звать його — Лазар Іванович?

Перевіримо ж ще раз ці побічні докази.

Перший з них полягає в тому, що Назаренко з 1930 р. по 1946 р. жив зі своєю дружиною Назаренко Мотрею і одного разу побив її, а потім, коли йому вже минуло п'ятдесят років, залишив її.

Отже, в одному цьому доводі зібрано одночасно два докази винності Назаренка у вбивстві Сенах. По-перше, Назаренко за п'ять років до вбивства Сенах побив свою першу дружину Назаренко Мотрю; по-друге, він залишив свою колишню дружину Мотрю тоді, коли вже був літньою людиною, коли йому минуло п'ятдесят років.

Яка ж цінність цього побічного доказу?

Самий факт побиття Мотрі Назаренко підсудним Назаренком нічим об'єктивно не стверджено. Але не будемо досліджувати це питання, припустимо, що такий факт справді мав місце, що Назаренко Лазар справді побив Назаренко Мотрю в 1946 р. Як показала тут, у судовому засіданні, свідок Назаренко Мотря, такий випадок мав місце один раз за 16 років.

Виникає цілком законне питання: яке відношення має побиття Назаренко Мотрі до вбивства Ганни Сенах? Чому, якщо навіть вважати, що він побив у 1946 р. свою першу дружину, то у 1951 р. він може вбити свою другу дружину?

Невже ж представник обвинувачення цілком серйозно гадає, що той, хто один раз за 16 років наносить побої одній людині, може у наступні 5 років вбити другу людину?

Я певний, що таку точку зору не можна навіть обговорювати серйозно, її й критикувати особливо не слід, бо неспроможність цієї думки цілком очевидна.

Що ж до тези, яка полягає в тому, що Назаренко у 50 років залишив свою колишню дружину Назаренко Мотрю, то в цьому побачити доказ винності підсудного у вбивстві, побачити щось таке, що викриває його, просто неможливо. Хіба ж людина, яка у 50 років залишає дружину, обов'язково повинна у 62 роки вбити другу свою дружину?

Абсолютна безпорадність аргументації в цій частині, сподіваюсь, не викликає жодних сумнівів.

Покінчивши з першим побічним доказом, нас підводять до другого, вірячи в його безгрішність. Назаренко, кажуть нам, знаходився з 1946 р. у

фактичних шлюбних стосунках з Сенах, але вже через два роки — в 1948 р.— він почав жити з Цецорою. Саме через це між Назаренком і Сенах виникали сварки, які повторювалися майже щодня. Сенах не впускала Назаренка до хати, а він бив їй вікна. Це твердження прокурор обґрунтував показаннями свідків Шкільної, Цецори, Бикова Конона, Викової Катерини.

Справді, Назаренко був у близьких стосунках з Цецорою. Справді, на цьому ґрунті іноді виникали сварки між Назаренком і Сенах. Але те, що відбувалося інколи, обвинувач у своїй промові перетворює на явище повсякденне.

Назаренко визнав, що він одного разу побив шибку, коли Сенах не впустила його до хати. Цей випадок в обвинувальній промові прокурора перетворився на систему.

Як же можна такими аргументами доводити вбивство? Нам нагадують про існування третього доказу винності Назаренка, вважаючи, мабуть, що цей вже доказ цілком викриває тяжкий злочин, вчинений Назаренком. Цей доказ, як ви пам'ятаєте, полягає в тому, що Назаренко говорив Цецорі, що він би одружився з нею, якби дозволяли матеріальні умови.

Але яке це має відношення до вбивства Сенах? Адже ні на яке поліпшення матеріальних умов у зв'язку з вбивством Сенах Назаренко розраховувати не міг. Він не був з Сенах в зареєстрованому шлюбі, він знаходився з нею тільки в фактичних шлюбних стосунках, які, як відомо, жодних юридичних прав не створюють.

Сенах мала власний будинок і фруктовий сад. Але всім цим добром Назаренко міг користуватися тільки за життя Сенах. Її смерть негайно позбавила б його всіх матеріальних благ, бо на сцені з'явилися би спадкоємці, як вони і з'явилися в дійсності, і Назаренко повинен був негайно йти з чужої хати.

На думку прокурора, він убив Сенах з метою покращити свої матеріальні умови, а тверезий аналіз юридичних взаємовідносин приводить до висновку, що смерть Сенах була перш за все не вигідна самому Назаренку. Як бачимо, цей побічний доказ не тільки не доводить винності підсудного, а навпаки, свідчить на його користь.

Обвинувач навіть четвертий побічний доказ винності Назаренка у вбивстві Сенах — він нібито пропонував Сенах зареєструвати з нею шлюб, але вона не погодилась на це тому, що збиралася все своє майно залишити своїм родичам. Це твердження обґрунтовано показаннями сестри вбитої Сенах — Бикової Катерини.

Для того щоб зареєструвати свій шлюб з Сенах, Назаренко повинен був розірвати шлюб зі своєю колишньою дружиною Назаренко Мот-

рею. А вона показала на суді, що підсудний навіть ніколи не просив її про розлучення.

Але припустимо, що Назаренко все ж пропонував Сенах зареєструвати з ним шлюб. Припустимо, що ця людина, якій пішов вже сьомий десяток, плекала, виношувала одну мрію, одну жагучу пристрасть — заволодіти будинком Сенах. Але чому ж він убив її, не зареєструвавши шлюб? Чому вбив тоді, коли вбивство було йому явно не вигідне?

Як же можна наводити цей мотив як доказ того, що Назаренко вбив Сенах?

У розпорядженні прокурора є ще один доказ — не менш цінний, не менш важливий. Він полягає в тому, що, як це було дослівно сказано, «Назаренко збирався стати господарем будинку, про що він сам говорив Сенах». Твердячи це, прокурор послався на показання Людмили Викової. Отже, знову представник родини Викових. Але забудемо про це на хвилину. Припустимо, що ці показання йдуть з чистого джерела. Бикова Людмила розповіла, що одного разу в її присутності Назаренко і Сенах пили горщку. Сенах попросила його налити їй ще одну чарку, але він відмовився це зробити. Тоді Сенах вилаяла Назаренка і сказала, що не буде давати йому грошей на горілку. А він нібито відповів, що він їй покаже, коли через місяць або два стане господарем.

Правда, невідомо, господарем чого збирався стати Назаренко. Але припустимо, що він збирався стати господарем її, Сенах, будинку. Припустимо, що він, посварившись із Сенах з-за чарки горілки, сказав їй, що, коли він буде господарем будинку, то він їй покаже, або «тоді їй буде досить погано».

Припустимо, що Бикова, розповідаючи про цю розмову, нічого не вигадала і нічого не перекрутила. Отже, він перш за все повинен був стати господарем будинку, а вже потім щось показувати Сенах. Але хазяїном будинку він не став.

Виходить, що основне, чого він прагнув, не сталося. В чому ж тоді доказовий сенс цього факту?

З свого арсеналу обвинувач черпає ще один доказ, і виявляється, що за кілька місяців до вбивства Сенах, у січні 1951 р., коли Сенах хворіла і знаходилась у ліжку, Назаренко намагався умертвити її за допомогою чаду, для чого він поклав у духовку печі шматок сала.

Джерело інформації — Бикови — Конон і Катерина, тобто рідна сестра покійної та чоловік цієї сестри, тобто спадкоємці Сенах, ті, хто негайно оволодів усім майном вбитої, у тому числі будинком і садом.

Особливо цікаво те, що про цей замах на задушення Сенах Бикова Катерина забула розповісти під час свого першого допиту, 29 жовтня 1951 р., а згадала тільки під час другого допиту — 24 грудня 1951 р. Про це саме тоді ж почав розповідати і її чоловік, Биков Конон.

Тільки вони, лише вони — і більше ні жодна людина — знають про цю «чадну» історію.

Але навіть їй, Виковій Катерині, яка живе тепер у будинку Сенах, тільки після ночі на 12 серпня стало зрозуміло, що сало було покладене у сичні в духовку з метою удушити Сенах.

По справі було допитано багато свідків, багато сусідів покійної Сенах. І всі вони — Микитько, Підцерковна, Шкільна — показали, що ніколи Сенах нічого не розповідала їм про історію з салом і чадом, хоча вона була дуже одверта і не приховувала від знайомих і сусідів подробиці свого родинного життя.

Обивательські шепотіння, звичайна плітка, яку розповсюджують зацікавлені люди і яку не підтверджують люди сторонні, подається як безперечний доказ, що 11 серпня 1951 р. Назаренко вбив Сенах.

Але всього цього мало. Нам говорять ще про один побічний доказ, який викриває Назаренка: доводять, що він, тільки він вбив Сенах. Цей доказ полягає ось у чому: Назаренко прийшов додому, квартира була зачинена, а Людмила Вікова сиділа біля воріт, чекаючи тітку свою Сенах; він не пішов у квартиру, не відчинив дверей, а сидів на лаві і пригощав фруктами Люду Вікову.

Це, так би мовити, доказ підозрілої поведінки, від якої прямісінький шлях до формулювання тези про вчинення Назаренком вбивства.

Абсолютно неможливо зрозуміти, чому саме така поведінка є доказом того, що Назаренко вбив Сенах.

Якщо він насправді її вбив, то йому вигідно було, заставши у дворі Люду Вікову, в її присутності відчинити двері квартири, разом з нею зайти в приміщення і «знайти» труп. Адже тоді ж Люда Вікова була б свідком того, що вона разом з дядьком Назаренком зайшла до квартири і побачила, що тітка Сенах мертва.

Назаренко запевняє, що він не входив до квартири, бо у нього не було ключа. Він пояснює, що разом з Людмилою Віковою сидів у дворі, чекаючи повернення Сенах. Пояснення цілком вірогідні, природні. Але йому не вірять.

Він сидить на лаві склавши руки, потім рве траву, потім збирає фрукти і пригощає ними Люду Вікову, а прокурор вбачає в звичайній поведінці людини щось дуже підозріле, а це підозріння подає як ще один доказ його провини.

Обвинувач посилається ще на одну підозрілу, на його погляд, обставину: Назаренко, знайшовши вночі труп Сенах, зчинив галас, але не повідомив органи влади, а спочатку закликав сусідку Шкільну і попроч сив її повернути вбиту, і тільки після цього повідомив про вбивство Сенах свого сусіда — міліціонера Журбу.

Тут все, буквально все вражає. Людина бачить труп своєї дружини і здіймає галас — це здається підозрілим. На цей галас прибігає сусідка Шкільна, і Назаренко просить її доторкнутися до Сенах — може вона ще жива, може її можна врятувати, — але й це повертається проти нього. На галас Назаренка прибігає сусід — міліціонер Журба, який наказує нікого у квартиру не пускати, а сам біжить у міліцію, щоб повідомити про цей жакхливий випадок, але підсудному закидають навіть і те, що він не повідомив органи влади. Чудні доводи, що й сказати!

А втім, в справі вони не поодинокі. Адже за матеріалами попереднього слідства доказом винності підсудного у вбивстві Сенах було те, що він, Назаренко, нібито плакав, а сліз не було видно. Ці глибокодумні спостереження свідка Журби були записані слідчим до протоколу допиту. Але в суді Журба ствердив, що Назаренко був дуже схвильований, а сліз не було видно на його обличчі, оскільки електричного світла на вулиці немає й там вночі тьма кромішня. В цій темряві не тільки сліз на обличчі людини не побачиш — інколи і самої людини не помітиш.

Після судового слідства «підозрілий плач» і «сльози, яких не бачили» перестали бути доказом винності Назаренка. Але те, що він, побачивши труп, здійняв галас, попросив Шкільну поворушити труп і, вбитий несподіваним горем, не побіг сам до міліції, а надав цю можливість молодому і здоровому міліціонеру Журбі, це все, на думку прокурора, продовжує залишатися доказом винності Назаренка.

Але є ще й інші, на думку обвинувача, докази винності підсудного у вбивстві Сенах. Черговий доказ полягає в тому, що на правому передпліччі Назаренка знайдено кілька синяків. Нам кажуть, що ці синяки, мабуть, є наслідком боротьби з Сенах під час вбивства.

Відомо, що Назаренко робітник. Він займається виготовленням відер, на роботі весь час має справу з залізом та бляхою, вдома теж займається фізичною працею. Ці синяки могли з'явитися від мільйона різних причин, але з них необгрунтовано і штучно вибирають тільки одну — передсмертну боротьбу Сенах з Назаренком.

Якість доказів, як бачимо, нікчемна, але кількість їх досить велика. Ось ще один: у Назаренка знайдено ніж, лезо якого розміром підходить до рани, до отвору в черепі Сенах. Нам кажуть: ймовірно, що він вбив Сенах цим ножом.

Але питання стоїть для юриста так: вбито Сенах цим ножом чи таким-ножем?

Таких ножів — стандартних, складних великого розміру — мільйони. Отже, кожний власник такого ножа може бути під підозрою.

Нарешті, якщо мова йде тільки про відповідність розміру леза ножа розміру рани, то це ж взагалі нічого не доводить, бо всі існуючі на світі маленькі і середні ножі, не тільки складні, можуть ввійти в рану на черепі, з тією лише різницею, що маленькі ввійдуть глибше (далі), а великі — зупиняться ближче до вхідного отвору. А є одна, *хоча б одна* індивідуальна ознака цього ножа у рані? Експертиза відповідає: ні!

Товариші судді, ми з вами бачили цей ніж — старий, вищерблений. Легко зрозуміти, що на такому ножі обов'язково повинні були зберегтися сліди крові, якщо тільки ним, цим ножем, вчинене вбивство. Але другий акт експертизи стверджує, що саме на цьому ножі немає слідів крові.

Нам рекомендують ще один доказ — одинадцятий. Він полягає в тому, що на підвір'ї знайшли закривавлені шматки сорочки Назаренка.

На думку прокурора, подія відбувалась так: Назаренко під час вбивства був одягнений у цю сорочку, у боротьбі з Сенах сорочку розірвали і кров вбитої потрапила на неї, а потім Назаренко заховав шматки сорочки в своєму ж підвір'ї, мабуть, скажемо ми від себе, для того, щоб їх могли швидше знайти.

Висновком експертизи встановлено, що рукав і комір сорочки загальних ліній розриву не мають. Це значить, що сорочку не було розірвано одним ривком, тобто під час боротьби.

Ми бачили цю сорочку на вашому столі, товариші судді, серед інших речових доказів. Це старе лахміття, яким вже давно не користуються.

Свідок Шкільна показала, що вона багато часу тому бачила на підсудному цю сорочку. Навіть Бикова Катерина показала, що бачила на ньому цю сорочку рік тому.

Слід поміркувати над таким питанням: якщо б Назаренко справді вбив Сенах і на старих шматках його сорочки була кров, то чи став би він ховати ті шматки в своєму підвір'ї, де їх так легко виявити.

І ще: кому вигідно було «заховати» сорочку Назаренка так, щоб, по-перше, її знайшли, а по-друге, щоб це можна було використати як доказ проти Назаренка!

Адже у справі встановлено, що шматки сорочки знайшли тільки 13 серпня, а також встановлено, що 12 і 13 серпня у будинку весь час перебував, охороняючи майно своєї дружини, Биков Конон. Шматки сорочки легко можна було підсунути у перше-ліпше місце на підвір'ї, щоб потім на ці шматки звернути увагу слідчих. Адже так було й насправді.

Те, що повністю реабілітує підсудного, в очах прокурора є доказом його винності.

І, нарешті, останній доказ — самий нікчемний і жалюгідний з усіх нікчемних і жалюгідних — він полягає в тому, що на підвір'ї є злі собаки, які хліба у сторонніх не беруть. Ідея! Сторонні люди не мали змоги зайти на підвір'я, а тому вбивцею є Назаренко.

При цьому забувають, що, крім Назаренка, були ще свої. Адже свідок Підцерковна показала, що Биков Конон не боявся собаки і спокійно ходив по подвір'ю.

При цьому забувають і те, що в день вбивства Сенах собаки взагалі не було на подвір'ї біля будинку, а був на віддалі, охороняючи садок.

Слідчий, який проводив слідство у справі, вважав навіть за потрібне провести спеціальний експеримент, присвячений з'ясуванню й розв'язанню такого важливого й актуального питання, чи гавкають дворові собаки та чи беруть вони хліб від чужих людей.

Скільки зусиль витрачають на те, щоб перевірити, чи гавкають злі собаки (ніби без цього «дотепного» експерименту невідомо, що гавкають), а ось негайно провести обшук у тих, кому вигідна смерть Сенах, хто стає її спадкоємцем і оволодіває всім її майном — на це, мабуть, часу не вистачило. За хвилюючими турботами про перевірку собачого гавкання недобачили головного.

Ось і все, ось і всі докази винності Назаренка. Ці докази нічого не доводять, вони ні в чому не викривають підсудного, нікчемність цих доказів цілком очевидна.

Дозвольте поставити перед вами останнє запитання — коли, саме в який час доби 11 серпня сталося вбивство Сенах?

У цій справі питання про час вбивства є вирішальним. Обвинувальний висновок вирішує його дуже просто: Назаренко вбив Сенах між 12 год. 20 хв. і 12 год. 40 хв.

Ідея така: під час обідньої перерви Назаренко йде додому, вбиває Сенах, а потім повертається на роботу і продовжує спокійнісінько працювати.

На думку автора обвинувального висновку, він міг за 20 хв. дійти з роботи до будинку Сенах, вбити її, навести порядок у своєму туалеті і повернутися знову до місця роботи. Легкість рухів у цієї літньої людини-вбивці повинна бути незвичайною!

В обвинувальному висновку написано: «Слідством встановлено, що за 20 хв. Назаренко міг пройти відстань від приміщення артілі до будинку Сенах. Після вчинення вбивства Назаренко закрив приміщення на ключ і повернувся на роботу».

Але справа в тому, що робітник Тищенко бачив Назаренка в артілі вже після перерви, о 12 год. 45 хв., значить, якщо він навіть був відсутній, то не більше 45 хвилин. На дорогу в обидва кінці йому потрібно, на думку автора обвинувального висновку, 40 хвилин. Отже, на вбивство Сенах, на туалет, на те, щоб заховати шматки сорочки, зачинити двос дверей і інше йому відведено всього лише п'ять хвилин.

Скажемо відверто, що цього замало навіть для професіонального вбивці. А ці п'ять хвилин відведені літній людині, якій пішов сьомий десяток, якого ми з вами бачимо на лаві підсудних і тому не можемо зрозуміти твердження автора обвинувального висновку.

Вам, товариші судді, обвинувачення не подало жодного доказу винності Назаренка. Захист Назаренка подав вам ряд міркувань, які виключають його винність.

З самого початку, буквально з першої хвилини, слідство пішло помилковим, примітивним шляхом. Є у Сенах фактичний чоловік, у нього є кохана, він бажає заволодіти будинком, і з цією метою вбиває Сенах.

Правда, під час вбивства Сенах Назаренко був на роботі, але цю перешкоду усувають надзвичайно легко, наділяючи підсудного якостями скорохода і заплічних справ майстра.

Правда, йому безглуздо вбивати Сенах тому, що не він, а Бикови одержують у спадщину будинок, але й цю перешкоду легко усувають посиленням на те, що він мав намір, мав бажання зареєструвати свій шлюб із Сенах.

Правда, ані на ножі, ані на руках, ані на одязі підсудного немає слідів крові, але й цю перешкоду усувають дуже легко: мовчанням.

Повинні були перевірити всі можливі версії. Треба було негайне» перевірити справжніх спадкоємців, не обмежуючись перевіркою уявного спадкоємця.

На жаль, цього не зробили. Ніякі інші версії — законні, розумні — не перевіряють. Обрали одну версію — найнесерйознішу — і за неї вперто, міцно тримаються, їй все підпорядковують, в неї все втискують.

Не наша з вами провина, що справжній вбивця або вбивці не знайдені. На цій лаві, на лаві підсудних, ніхто нікого не заступає. Назаренко опинився на лаві підсудних без будь-яких підстав для цього. Ось чому він повинен бути виправданий.

І. О. Булінський

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

БУЛІНСЬКИЙ Ілля Омелянович народився 1914 р. в м. Борщів Станіславської (тепер — Івано-Франківської) області в сім'ї службовця. Після закінчення Самбірської гімназії 1933 р. поступив на юридичний факультет Львівського університету, який закінчив 1937 р., отримавши диплом магістра права. В 1947 р. зарахований до Дрогобицької колегії адвокатів. Після успішного стажування у 1948 р. його було направлено на роботу завідувачем юридичної консультації Устрицького району Дрогобицької області. У зв'язку з реорганізацією області І.О. Булінського було переведено до Львова в юридичну консультацію № 3 Ленінського району.

І. О. Булінський успішно здійснював захист у кримінальних справах і представництво у цивільних справах. Свої промови він ретельно готував, уміло використовуючи у них афоризми, прислів'я. Добре володів німецькою, польською, французькою, українською та російською мовами.

З 1950 р. впродовж багатьох років був членом комісії з перевірки якості роботи адвокатів Львівської обласної колегії.

Промови І.О. Булінського в суді знайшли високу оцінку юридичних кіл Львівщини. Натхненною багаторічною працею адвоката він завоював визнання й авторитет своїх колег.

Помер І. О. Булінський 17 березня 1965 року.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Дрогобицької обласної
колегії адвокатів
І. О. БУЛІНСЬКОГО
на захист П. А. ПОЛЬСЬКОГО

(1954 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Гальського віддано до суду за пунктами «в» та «є» ч. 1 ст. 138 КК УРСР.

Гальський обвинувачувався в тому, що під час сварки, на ґрунті недружелюбних стосунків, особливо жорстоким способом убив громадянина Чолкуна.

Справу розглядав Дрогобицький обласний суд. Гальського засуджено, з застосуванням Указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1954 р., до найвищої міри покарання — розстрілу.

Верховний Суд УРСР за касаційною скаргою адвоката Булінського вирок змінив, перекваліфікувавши злочин за ст. 139 ЮС УРСР та призначивши покарання — вісім років позбавлення волі.

ПРОМОВА АДВОКАТА І. О. БУЛІНСЬКОГО

Товариші судді!

Не можна бути байдужим до обставин цієї справи або намагатись обійти мовчанням події злочину.

Чи може хтось сумніватись, що Чолкуну нанесено ряд тяжких ран, від яких він, не виходячи зі стану непритомності, помер? Очевидно, ні! Це перший факт.

Чи заперечує Гальський, що він останнім часом перебував у поганих стосунках з Чолкуном? Не заперечує! Це другий факт.

Чи може Гальський ствердити, що під час сварки з ним Чолкун наніс йому хоч один удар. Не може! Це третій факт.

Нарешті, чи визнає Гальський, що він три рази, за різних обставин, наносив удари Чолкуну: раз — ліхтариком, потім — палкою і пізніше,

коли Чолкун лежав непритомним — пляшкою. Визнає! Це четвертий факт.

Отже, на думку обвинувачення, коло фактів замикається. Все ясно, логічно, просто! Факти говорять самі за себе: Гальський під час сварки на ґрунті поганих стосунків з особливою жорстокістю убив Чолкуна, використавши його безпорадний стан.

Істина не в ефектах, а в фактах. Не завжди вона буває на поверхні явищ; в цій справі вона глибоко схована.

Ви мали можливість розкрити істину. У вашому розпорядженні факти.

Гальський посіяв у серці колишнього свого друга гірке зерно ревнощів, і Чолкун почав його ревнувати до дружини. Тверезий, він лише дивився вовком, але коли випивав, то всі пристрасті його бушували, шукаючи драматичних вибухів. Гальський перестав бувати в домі Чолкуна. Так кінчилась дружба, їх уже ніщо не єдило. Тепер кожна зустріч одного розлючувала, а другого лякала. Ось що являли собою ці «погані стосунки»!

Якби Гальський сьогодні не був підсудним, то був би вбитим. І якби Чолкун не був убитим, то був би підсудним. Отже, не погані стосунки взагалі, а безглузді, розворушені алкоголем ревності Чолкуна привели до конфлікту.

Дійові особи в конфлікті — це живі люди. Їх поведінкою керували виразно обумовлені мотиви.

Чолкун мертвий. Про мертвих або добре говорять, або нічого не говорять. Таке прислів'я. Але про Чолкуна необхідно сказати всю правду, яку розкрив цей процес, щоб встановити об'єктивну істину.

Ось як розгортались події в той страшний вечір. Чолкун у себе дома з гостями, за чаркою. За чаркою у нього, як нам вже відомо, діє своєрідний механізм умовних рефлексів: чим більше він п'є, тим більше ревнує, а чим більше ревнує, тим легше для нього вчинити бешкет. Раптом, без всякого приводу, він залишає гостей і вибігає на вулицю в літньому одязі. Чолкуна шукають, але він зникає.

У Гальського теж гості. Деякі починають розходитись, і він з ліхтариком проводить сім'ю Козлюка додому. Коли вони вже були майже на порозі хати, з-за рогу будинку з'являється Чолкун з палкою. Він замахується на Гальського, але останній підставляє руку, б'є Чолкуна в ніс ліхтариком, забирає палку, кидає її геть і сам швидко забігає до будинку Козлюка.

Так відбувся перший напад Чолкуна на Гальського.

Палка насильника над головою жертви — це річ досить помітна. Обвинувачення, однак, не помічає цієї палки. Поява в зимовий вечір

«джентльмена» без піджака і з палицею — явище не звичайне. Обвинувачення, однак, зовсім не цікавиться цією подією. Воно помічає ліхтарик Гальського та з інтересом відмічає, що удар ліхтариком схвилював Чолкуна. Обвинувачення ігнорує перший напад Чолкуна на Гальського. В цьому його помилка.

Чолкун продовжує діяти. Він забігає до себе на квартиру, бере великий ніж, біжить до будинку Козлюка, кричить під вікном: «Гальський, виходь!» і, коли ніхто на це не реагує, б'є ножем по шибці вікна.

Так стався другий напад Чолкуна, вже напад з ножем.

Ніж — це річ не менш помітна, аніж палка. Ніж не тільки помітна, а й небезпечна річ, особливо в руках п'яної і розлотованої людини. Це добре зрозуміли Правчак і дружина Чолкуна, які прибігли, щоб не допустити пролиття крові. Це теж розуміє Гальський, який тихо сидить у хаті. Цього, на жаль, не помічає обвинувачення.

Чолкун продовжує діяти. Дійшовши до порога своєї хати, куди його ведуть дружина і Правчак, він виривається з рук, біжить у напрямі хати Гальського, зустрічає Гальського на дорозі біля ветпункту і кричить: «Тепер я з тебе зроблю м'ясо» і кидається на нього з ножем.

Напад Чолкуна схвилював не одного тільки Гальського.

Напад з ножем — справа реальна і серйозна. Це розуміє дружина Чолкуна, яка кричить Гальському: «Тікай, Петре, бо тебе чоловік заріже!». Це теж розуміє і Гальський, який щодуху кидається бігти. Цього тільки не помічає обвинувачення.

Оскільки Чолкун небіжчик, і про його напади не скажеш чого-небудь хорошого, то краще мовчати. Таким чином, обвинувачення ігнорує і третій напад Чолкуна на Гальського.

А тим часом Чолкун так розходився, що вже ні його друг, ні дружина не спроможні його вгамувати.

Гальському вдалось нарешті заховатися у себе дома. Він ще схвилюваний, але радий. Але ні... то ще не кінець. Знову чути під вікном хриплий голос: «Гальський, виходь!» Знову чути брязкіт шибки, знову побите скло і в розбитому вікні зловісно з'являється ніж.

Це вже четвертий і останній напад Чолкуна на Гальського.

Гальський багато перетерпів у цей вечір. Він намагався як найрозумніше вийти з становища. Під час нападу Гальський непереступає за межі необхідного захисту. Коли можна зупинити напад одним лише ліхтариком, він цим обмежується. В його руках опинилася палиця Чолкуна, але він благорозумно відкидає палку. Коли можна втекти від нападу, Гальський не вступає у бійку. Він не тільки не бажає смерті Чолкуна, а й конфлікту з ним. Тільки коли цей конфлікт стає нестерпним глумлінням над його гідністю і без будь-якого сумніву небезпечним, наявним і дійсним нападом, тільки тоді Гальський нападає на насильника. Він ви-

бігає з хати і ударами палки, яка йому попалась під руку, валить Чолкуна на землю.

В інтересах суспільного правопорядку закон надає громадянам право активного захисту від хуліганів і грабіжників, від бандитів та інших насильників шляхом вчинення таких дій, за які при інших умовах наступає кримінальна відповідальність.

Це право здійснював і Гальський. Чи міг він діяти інакше. Не можна знайти іншу відповідь, крім тієї, що дії Гальського, як з точки зору моралі радянських людей, так і з точки зору закону, були єдиною можливою і правомірною реакцією на напад.

Напад Чолкуна схвилював не одного тільки Гальського. Разом з ним вибігли з хати Бортник і Мазепко. Дружина Чолкуна добре бачила, як Мазепко схопив Чолкуна за ноги, повернув обличчям догори і почав бити чоботами. Сам Мазепко замовчує ці свої вчинки і твердить, що це неправда. Кому ж вірити? Від удару палкою Чолкун упав обличчям на землю, коли ж Гальський пізніше наніс йому удари пляшкою, то поранив його обличчя. Отже, ясно, що хтось повернув його, бо сам він не міг цього зробити. Треба вірити не Мазепкові, а дружині Чолкуна. Так чи інакше, твердження обвинувача, що тільки один Гальський наносив удари Чолкуну, що тому тільки він один винний у його смерті, — це тільки припущення.

Обвинувач мовчки пройшов мимо чотирьох нападів Чолкуна, але важко обійти мовчанням речові докази. Як можна при наявності ножа, при наявності прямих доказів про належність ножа Чолкуну не помічати їх.

Дружина Чолкуна свідчить, що її чоловік взагалі не мав жодного ножа, що вона біля ветпункту навмисне кричала: «Тікай, Петре, бо тебе чоловік заріже!», щоб тільки настрашити Гальського, і що вона бачила, як Гальський завдавав її чоловікові удари ножем. Під час обшуку у Гальського було знайдено ножа, і цей факт став для обвинувача достатньою підставою, щоб твердити, що ніж у Чолкуна — це фікція, а ніж у Гальського — це факт! Що ж можна сказати проти цього. Вісім свідків стверджують, що бачили ніж у Чолкуна. Бачили, як він брав ніж у хаті, як розбивав ним вікно у Козлюка, як біля ветпункту накинувся з ним на Гальського, як розбив ним вікно у Гальського і, нарешті, як Мазепко відняв цей ніж у Чолкуна. Але виходить, що треба вірити лише дружині Чолкуна. Такий підхід до оцінки доказів невірний.

Свідок Чолкун вперто твердить, що вона бачила, як Гальський ножем бив її чоловіка. В такому випадку кров її чоловіка повинна була залишитись на ножі. Експертиза ствердила, що дійсно на ножі були сліди крові, але крові не людини, а тварини.

З цього простий висновок, що Гальський не наносив Чолкуну ударів ножем. Отже, ясно, що дружина Чолкуна говорить неправду. З цього випливає, що правду говорять інші свідки, що ніж Чолкуна не фікція, а факт. Незрозуміло, чому обвинувач ігнорує такі важливі докази.

Ніж Чолкуна, як речовий доказ його нападу на Гальського, лежить тепер на столі. Один його вид викликає жах навіть тепер. Уявіть собі, як виглядав він у той вечір у руках розлютованого Чолкуна. Після відбиття нападу Чолкуна Гальський повертається додому. Здається, що конфлікт знайшов свою розв'язку. Та ні. Приходить Мазеп-ко і, як трофей, приносить ніж. Так ніж Чолкуна потрапив до квартири Гальського. Гальський наочно може переконатися, чим загрожував напад Чолкуна. А Мазепко ще наглядно демонструє, що за штука цей ніж. Тоді Гальський схоплює зі стола пляшку, знову вибігає з хати і пляшкою б'є по голові Чолкуна. Гальський в цей момент діяв у стані афекту.

Обвинувач постійно посилається на те, що в основі його позиції лежать факти. Це дійсно факти, але не безперечні.

Немає сумніву, що Чолкуну завдано ряд ран, від яких він помер. Але не може бути сумніву і в тому, що ці рани нанесено йому під час відбиття його ж нападу.

Це факт, що Гальський і Чолкун останнім часом знаходилися в поганих стосунках. Але правдою є й те, що конфлікт викликали безглузді ревності Чолкуна.

Це дійсно факт, що Чолкун не наніс Гальському жодного удару. Але правдою є також і те, що він з палкою і ножем аж чотири рази нападав на Гальського.

Фактом є й те, що Гальський тричі наносив удари Чолкуну, але це він робив захищаючи своє життя.

Треба оцінювати всі докази в їх сукупності.

Найбільше благо людини — життя. Найтяжчий злочин проти особи — це вбивство.

Не випадково, що закон передбачає найвищу міру покарання за цей злочин. Але не треба забувати того, що така відповідальність може наступити лише тоді, коли злочин доведено.

Закон вимагає керуватися найточнішими критеріями. Їх є два: об'єктивний — це суспільна небезпека злочину і суб'єктивний — це провина. Вони і визначають межі відповідальності.

Гальський не бажав Чолкуну ні смерті, ні лиха. Ним не керували ні користь, ні заздрість, ні помста, ані ненависть.

Не шукав Гальський насолоди в муках Чолкуна. Заподіювати людині муки із злочинним наміром — це акт холодної, як лід, волі, акт ненависті. А дії Нільського виникли раптово в несподіваній ситуації.

В діях Гальського немає умислу на вбивство, вони викликані необхідністю захищати своє життя. Закон не вбачає в необхідній обороні ні провини, ні суспільної небезпеки.

Психічний стан Гальського пояснює мотиви і його подальших дій, але він не виправдовує самих дій, тому Гальський за удари пляшкою повинен нести відповідальність, як за перевищення меж необхідної оборони.

Декілька слів про особу підсудного.

Гальський у важкий час, коли треба було прогнати лютого ворога з рідної землі, пішов на передову лінію боїв і повернувся інвалідом. Звичайно, він вважав, що щастя Батьківщини варте його крові, і він її не жалів.

Односельчани обирали Гальського своїм депутатом до місцевої Ради. Вони вважали, що Гальський вартий того, щоб за нього віддати свої голоси.

Не забуваймо згадати ще і те, що поруч з фабулою обвинувачення існує ще фабула всього життя Гальського. 35 років щоденно, щохвилини формувалася особистість підсудного як громадянина і воїна, сім'янина і трудівника. І на цьому фоні інкримінований злочин, як пляма на чистому обличчі, здається якимсь різким контрастом.

Найкращим захисником у цій справі є сама істина, краще від моїх слів на користь Гальського говорять самі обставини справи.

Товариші судді! Я разом з Гальським буду хвилюватися, чекаючи вашого вироку.

Я знаю, що справа складна, але я впевнений, що наше правосуддя завжди в центрі уваги ставить людину і базується на законі і доказах, які не викликають сумніву.

За перевищення меж необхідної оборони відповідальність повинна наступити, але в межах закону — ст. 141 Кримінального кодексу УРСР.

А.П. Копійченко

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

КОПІЙЧЕНКО *Анатолій Павлович* народився 12 травня 1926 року у м. Золочеві Харківської області в сім'ї службовця. З 1945 по 1948 рр. навчався в Харківському юридичному інституті. Після отримання диплому був направлений на роботу до Чернігівської обласної колегії адвокатів. У 1954 році закінчив історико-філологічний факультет Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя. До 1962 року — адвокат, завідувач юридичної консультації, згодом — голова Чернігівської обласної колегії адвокатів. У 1962 році був зарахований до аспірантури Харківського юридичного інституту, у якому пройшов шлях від асистента до доцента кафедри кримінології і виправно-трудового права.

У 1967 році А. П. Копійченко захистив кандидатську дисертацію на тему "Боротьба з порушеннями правил безпеки і експлуатації автотранспорту в СРСР", в якій були розглянуті актуальні проблеми кримінального права і кримінології.

Коло наукових інтересів А. П. Копійченка складала проблеми кримінального, виправно-трудового права і кримінології.

У 1984 році А. П. Копійченко раптово помер від хвороби серця.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Чернігівської обласної
колегії адвокатів
А. П. КОПІЙЧЕНКА
на захист Мороза
(1956 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

22 липня 1950 р. житель с Лиски Прилуцького району Чернігівської області, Саверський Андрій, заявив у сільраду про зникнення його 24-річної дочки Саверської Надії, кладовщиці колгоспу ім. Борців Революції, яка проживала разом з батьком. За заявою Саверського, дочка його напередодні не повернулася додому після роботи. В зв'язку із зникненням Саверської почалося слідство.

У перших своїх показаннях слідчим органам Саверський висловив припущення, що дочку його вбили особи, які були невдоволені призначенням її на посаду кладовщиці, і подав два анонімних листи з погрозами, нібито одержаними нею незадовго до зникнення. При цьому Саверський висловив упевненість, що труп дочки слід шукати в колодязі, розташованому поблизу їх садиби.

Уважним дворазовим дослідженням колодязя, проведеним слідчими органами, труп у колодязі не був виявлений. Через 10 днів Саверський повідомив, що він сьогодні знайшов труп дочки у тому самому колодязі. Заява Саверського цього разу підтвердилась, труп витягли й пізнали в ньому Надію Саверську, яка зникла.

За висновком судово-медичної експертизи смерть Саверської настала від асфіксії. Ніяких слідів насильства на тілі небіжчиці не виявлено, проте в ротовій порожнині виявлена тістоподібна маса. Такою самою масою забруднене ліве плече й волосся на лівому виску, а також зовнішні частини носових отворів. За висновком експертизи, труп лежав у колодязі недовгий час. Смерть сталася, безперечно, не від потоплення. Експерти дійшли висновку, що смерть була насильницькою і сталася від задушення внаслідок накладання пов'язки з тканини, на якій було житнє борошно.

За обвинуваченням в умисному вбивстві Саверської на підставі побічних доказів були віддані до суду за п. «а» ст. 138 КК УРСР Мороз, Соболь, Гречка Павло і його син Гречка Олексій.

Вироком народного суду Прилуцького району від 13 січня 1951 р. всі перелічені особи були визнані винними і засуджені до тривалих строків

позбавлення волі. За касаційними скаргами засуджених Чернігівський обласний суд щодо засуджених Гречки Павла та Гречки Олексія вирок скасував і справу закрит за недостатністю зібраних доказів. Вирок щодо Мороза і Соболя був залишений у силі.

У 1954 р. за протестом Прокурора УРСР в зв'язку з новими обставинами вирок народного суду й ухвала судової колегії обласного суду Верховним Судом УРСР були скасовані в повному обсязі й справа повернена на дослідження.

Після дослідження Мороз, Соболю і Гречка Павло знову були віддані до суду за п. «а» ст. 138 КК УРСР.

Вироком народного суду м. Прилук 30 липня 1955 р. Мороз, Соболю і Гречка були засуджені за п. «а» ст. 138 КК УРСР до тривалих строків позбавлення волі. Обласний суд касаційні скарги засуджених відхилив. За скаргою у порядку нагляду справу витребував Генеральний Прокурор СРСР, який вніс протест на згаданий вирок народного суду і ухвалу Чернігівського обласного суду до Верховного Суду УРСР.

30 жовтня 1956 р. Судова колегія в кримінальних справах Верховного Суду УРСР протест Генерального Прокурора задовольнила, вирок і ухвалу скасувала, а саму справу закрила за недоведеністю вини підсудних.

ПРОМОВА АДВОКАТА А. П. КОПІЙЧЕНКА*

Товариші судці!

П'ять років тому, 23 липня 1950 р., громадяни с Лиски були схвилювані чуткою про зникнення Наді Саверської, скромної і милої дівчини, яка виросла в цьому селі й недавно була призначена кладовщицею колгоспу ім. Борців Революції.

По селу пішли тривожні чутки, але всім хотілося вірити, що Надя жива, що вона несподівано кудись поїхала, нікого про це не попередивши, що нічого поганого з нею не трапилося.

Непомітно минали дні, повні напруженої праці,— стояли жнива,— а Надя все не поверталася. Через десять днів у колодязі поблизу будинку, де вона жила, був знайдений її труп. Для всіх стало очевидним, що Надю вбито, що чийсь злочинні руки знищили молоде життя в розквіті сил. Глибокий сум сповнив серця її односельчан і товаришів по колгоспу.

Минуло п'ять довгих років з дня трагічної загибелі Надії Саверської, але спогад про цей злочин продовжує викликати сум і обурення її односельчан, як і у нас, учасників цього процесу.

Священним є життя людей. Закон охороняє людину від будь-якого зазіхання на її життя і здоров'я, на її честь і свободу. Убивство, умисне

* Промову виголошено при повторному розгляді справи.

позбавлення життя є найтяжчим злочином. Закон вимагає, щоб обвинувачення громадянина у вчиненні злочину ґрунтувалося на безперечних доказах, щоб не було судових помилок, щоб ніхто не був засуджений за злочин, якого він не вчинив.

Чи зібрані такі докази щодо підсудних і, зокрема, щодо мого підзахисного Мороза, якому обвинувальний висновок і скасований вирок приписує головну роль у вбивстві Саверської?

Я тверджу, товариші судді, що ці висновки ґрунтуються не на доказах, а на припущеннях, на яких не можна будувати обвинувального вироку.

Я зобов'язаний нагадати вам, що Верховний Суд республіки, скасувавши перший вирок, прямо вказав у своїй ухвалі, що засудження Мороза та інших обвинувачених ґрунтувалося не на конкретних доказах, а на припущеннях, і надіслав справу на дослідження для того, щоб усі обставини справи були перевірені й щоб обвинувачення ґрунтувалося на конкретних доказах.

Чи виконана ця ухвала Верховного Суду республіки? Чи зібрані тепер такі докази?

Ні, товариші судді! Слідчі органи доклали багато зусиль, щоб з'ясувати цю справу. Що тільки не було зроблено! В справі проведено дві судово-медичні експертизи, ексгумовано труп Саверської, досліджено анонімні листи, нібито одержані Саверською, з проведенням графічної експертизи, багаторазово робилися місцеві огляди, склалися схеми і плани місцевості, було допитано понад сто свідків, перевірено і досліджено кожний крок підсудних, кожний їх вчинок — проте обвинувачення проти Мороза та інших, як і раніше, ґрунтується на припущеннях.

Мороз обвинувачується за п. «а» ст. 138 КК УРСР, тобто в умисному вбивстві, вчиненому з підлих мотивів. Обвинувачення твердить, ніби він був невдоволений призначенням Саверської на посаду кладовщиці колгоспу тому, що Саверська відмовлялася видавати йому безплатно продукти з комори колгоспу. Така є версія обвинувачення щодо Мороза. Собоць і Гречка, хоч і не мали особистих мотивів для вбивства Саверської, проте взяли в ньому участь через солідарність з Морозом.

Погодьтеся, товариші судді, що ця конструкція вкрай наївна. Двоє людей, які займали рівні посади, обвинувачуються в тому, що вони без будь-яких особистих мотивів, тільки через дружні стосунки з Морозом чинять найтяжчий злочин — убивство!

Та чи були насправді якісь мотиви для вбивства у Мороза?

У справі встановлено, що Мороз з 1945 р. протягом п'яти років переобирався на посаду голови сільради. За ці роки змінювалося керівництво колгоспом, змінювався і штат кладовщиків. Усіх їх допитали на слідстві й на суді, і жоден з них не підтвердив, що Мороз намагався коли-

небудь незаконно користуватися будь-якими благами з колгоспної комори. А в перші післявоєнні роки, коли зруйноване господарство тільки відбудовувалося, всі, в тому числі й Мороз, відчували певні труднощі. І якщо Мороз у ті часи не намагався використати своє становище й брати які-небудь продукти в колгоспі незаконно, то які є підстави гадати, що в 1950 р. Мороз при його службовому і матеріальному становищі став на шлях дрібних поборів і, заради можливості одержувати безперешкодно продукти, вбив кладовщицю, яка нібито перешкоджала йому в цих намірах?

Таке припущення не має ніякого підтвердження в усій поведінці й способі життя Мороза. Чи подало обвинувачення хоч будь-який доказ на підтвердження цієї версії? Ні, товариші судді. Воно не змогло нічим підкріпити своє припущення, крім посилення на сумнівні анонімні записки з погрозами, нібито одержаними Саверською за кілька днів до убивства. Заслуговує на увагу те, що саме одержання цих записок Саверською нічим не встановлено, вона нікому про них не говорила, нікому не показувала. Ці записки були подані їй батьком, і сама поява цих записок викликає серйозний сумнів. Дослідження криміналістичної експертизи привело до непевного висновку. Ці записки були написані друкованим шрифтом, їх важко досліджувати. Експертиза, встановивши елементарні риси схожості і розбіжності почерку, визнала, що вона не має достатніх даних для висновку, що ці записки написані Морозом. Проте вона і не виключає такої можливості. Доказова сила такого висновку дорівнює нулю.

Цілком очевидно, що у Мороза, якби він справді був ініціатором цих записок, у всякому разі вистачило б розуму не писати їх самому. Отже, вони не могли бути написані ним власноручно.

Голові сільради доводиться підписувати сотні документів і довідок, і в умовах невеликого села його почерк усім знайомий. Отже, ці записки, які своїм змістом ні в чому не викривають Мороза, ніяк не можуть правити за доказ наміру Мороза усунути Саверську. Ніяких інших доказів, які підтверджували б зацікавленість Мороза в усуненні Саверської, обвинувачення не має.

Отже, слідчі органи не змогли довести саму основу обвинувачення, наявність мотивів убивства Саверської Морозом.

Версія обвинувального висновку про вчинення Морозом убивства Саверської з помсти за відмову задовольняти його корисливі вимоги не тільки не знайшла підтвердження, не тільки є логічно необгрунтованою, а й прямо спростовується показаннями ряду свідків про те, що Мороз ніколи не займався поборами і не ставив ніяких вимог до попередників Саверської видавати йому які-небудь продукти. Нічим не підтверджені такі вимоги щодо Саверської, яка працювала на посаді кладовщиці лише один місяць. Отже, основна теза обвинувачення — існування, нібито,

корисливих мотивів у Мороза — цілком спростовується, і вся схема обвинувачення розпадається.

Але звернемося до обставин, які передували загадковому зникненню Саверської, і до доказів, поданих обвинуваченням на підтвердження провини Мороза.

За версією обвинувачення, Саверську було вбито близько 12 год. ночі біля її будинку. Тим часом з показань свідків ми знаємо, що Саверська повернулася додому до 12 год. ночі. Так, свідок Заяць Дмитро підтвердив, що Саверська близько 11 год. ночі зачинила комору і пішла додому. На відстані 100—150 метрів від свого будинку вона зустріла групу молоді, серед якої був Гречка Олексій, Денисенко і Неділько. Постоявши з ними близько години, Саверська послалася на втому і попрямувала додому. Вся група молоді лишалася на тому місці, звідки пішла Саверська, ще не менш як півгодини. 100—150 метрів відстані до дому; Саверська, навіть коли вона йшла повільно, могла пройти максимум за п'ять хвилин. Ніякого шуму, заклику про допомогу або інших підозрілих; звуків ніхто з групи молоді не чув. Якби над Саверською було вчинене яесь насильство, воно не могло б не викликати шуму, який на такій невеликій відстані в нічну пору, звичайно, почули б товариші, від яких вона щойно пішла. Отже, Саверська благополучно дійшла додому, і подія сталася з нею не по дорозі, а після того, як вона прийшла додому. Ці обставини примушують серйозно сумніватися в правдивості твердження її батька Саверського Андрія про те, що дочка його в той вечір додому не повернулася.

Основним доказом, який нібито викриває Мороза, є те, що в ніч зникнення Саверської Мороз брав у колгоспі коня під приводом виїзду в поле для перевірки охорони колгоспного врожаю. За версією обвинувачення, Мороз ніколи раніше не виїздив уночі в поле і, отже, кінь був йому потрібний для того, щоб перевезти труп Саверської. Проте це твердження було спростоване ще на попередньому слідстві. Свідки Неділько, Соболь, Коломієць та інші підтвердили, що в ніч на 19 липня було встановлено кілька випадків розкрадання зерна в колосках на полі. Навряд чи треба пояснювати, що голова сільради не міг поставитись байдуже до цих сигналів. Адже він, як керівник місцевого органу, передусім мусить піклуватися про збереження загальнонародної власності — священної і недоторканної основи нашого суспільства.

Допитом ряду колгоспних сторожів встановлено, що Мороз в цю ніч справді об'їздив артільні поля, перевіряв, як сторожі несуть охорону, розмовляв з ними й давав їм вказівки. З допиту цих свідків було встановлено, що Мороз в ту ніч не вперше перевіряв охорону, що він і раніше не раз перевіряв уночі пости й об'їздив поля. Згідно з показаннями цих

свідків, об'їзд Морозом постів тривав з 23 годин 21 липня до 2 годин 22 липня. Так, свідок Коломієць підтвердив, що Мороз відвідав його пост, розташований за два кілометри на південь від села, на початку 24 години. За показаннями свідка Неділька Мороз десь опівночі прибув до його поста. Пів на першу ночі Мороз був на ділянці сторожа Денисенка, звідки попрямував на ділянку Соболя. Інші свідки підтвердили, що Мороз приїздив до них між першою і другою годинами ночі. Показання цих свідків не тільки спростовують твердження прокурора, ніби Мороз брав коня не для об'їзду постів, а й перетворюються в переконливий доказ алібі Мороза, оскільки за версією обвинувачення вбивство Саверської сталося опівночі, а Мороз в цей час був не менш як за три кілометри від села.

Так висунута обвинуваченням версія була повністю спростована, і в розпорядженні обвинувачення лишився тільки один доказ — показання Віри Савок, несумлінність якої цілком очевидна.

Ви пам'ятаєте, товариші судді, що заява Савок, подана в 1954 р. до сільради, стала підставою для перегляду цієї справи через нововиявлені обставини. Проте, скасовуючи вирок для нового розслідування справи, Верховний Суд УРСР звернув увагу на суперечності в показаннях цього свідка і в своїй ухвалі від 3 вересня 1954 року прямо вказав: «Показання Савок Віри підлягають об'єктивному дослідженню й перевірці їх правдивості, бо є суперечливими».

Уважний аналіз показань цього свідка переконує нас у її несумлінності. В лютому 1954 р., майже через чотири роки після загибелі Саверської, Савок уперше розповіла своїм односельчанам, ніби вона бачила на власні очі, як в ніч на 22 липня 1950 р. Мороз, Соболю і Гречка несли труп Саверської. При цьому Савок на законні запитання своїх слухачів, чому вона мовчала чотири роки, пояснила, що боялася розповісти правду. Кого боялася Віра Савок? Мороз, Соболю і Гречка були засуджені й перебували під вартою. Майже рік був під вартою і Гречка Олексій. Ніхто не перешкодив Савок з'явитися в слідчі органи ще під час першого розслідування справи і розповісти про такі важливі обставини, які могли розплутати цю таємничу справу. Більше того — це був її прямий обов'язок. Чому ж вона цього не зробила? І в чому полягає причина її запізненого викриття? На це питання ви знайдете, товариші судді, переконливу відповідь у показаннях сина Віри Савок, Савок Івана, який перебуває в рядах Радянської Армії і допитаний за окремою вимогою військовим слідчим у квітні 1955 р.

Дозвольте дослівно процитувати частину показань цього свідка: «Моя мати мені розповіла, що, приїхавши в с Лиски в 1954 р., вона посварилася з матір'ю засудженого Мороза. Сварка сталася через те, що мати Мороза позрізала дерева на нашій садибі. Під час сварки мати

Мороза, Мороз Дарина, образила мою матір. Після цього моя матір пішла до голови сільради товариша Авдієнка і заявила, що була очевидцем вбивства Саверської Морозом. Раніше вона мені ніколи не розповідала про те, що бачила, як убили Саверську».

Отже, Віра Савок не розповідала про це нікому, навіть своєму синові, бооятись якого в неї, звичайно, не було підстав.

Коли тут у присутності Віри Савок прочитали показання її сина, вона намагалася їх заперечувати, заперечувати саму сварку з Мороз Дариною, хоч і визнала, що та справді зрізала дерева на її садибі.

Виникає питання, чому показання Савок майже точно збігаються з обставинами убивства, викладеними в обвинувальному акті, складеному при першому розслідуванні справи? Причина цього збігу ясна: Савок була присутня в залі суду, коли справа розбиралася перший раз, і багаторазово чула в суді версію обвинувачення — це вона сама визнала вчора. Але в той час Савок ще не посварилася з Дариною Мороз, не було в неї почуття помсти, і вона не тільки й слова не говорила про те, що їй відомі обставини убивства, але навіть підписала листа своїх односельчан до обласного суду, в якому було твердження про невинність обвинувачених. Справжність свого підпису на цьому листі, якого ви, товариші судді, їй пред'явили, Савок мусила визнати. Цього підпису вона викреслити не може і, якби ми повірили нинішнім викриванням Савок, нам важко було б оцінити всю глибину її віроломства: очевидець убивства підписує звернення до суду про невинність убивць!

Але звернемося до показань Савок, і ви переконаєтеся в їх суперечливості. На допиті в прокуратурі вона показала, що в ніч, яка передувала зникненню Саверської, вона ходила в с. Ладан відвідати сина. Чи не здається вам, товариші судді, що час для материнських відвідин був обраний трохи незвичайний? І ось по дорозі до сина, недалеко від млина, вона помітила прив'язаного до стовпа рудого коня під сідлом, який належав четвертій бригаді. Подумавши, що хтось збирається обікрасти млин, вона, не дійшовши до третього телеграфного стовпа від коня, злякалась і лягла в канаві при дорозі. Через якийсь час вона побачила, як троє чоловіків несли жінку, тримаючи її за руки й за ноги. Обличчя жінки було повернене вниз. Вона почула крик, але визначити, кричала жінка чи чоловік, вона не може. Несли жінку нібито Мороз, Соболь і Гречка. Вони пройшли повз неї метрів за п'ятдесят і попрямували до прив'язаного коня. При їх наближенні кінь занепокоївся, перервав ремінець вуздечки й втік. Мороз кинувся його ловити, а Соболь і Гречка понесли жінку до яру. Все це, за її словами, вона бачила, бо ніч була місячна. Тим часом із довідки Гідрометеостанції видно, що ніякого місяця в ніч з 21 на 22 липня бути не могло, бо новомісяччя було 25 липня. А безмісячної

південної ночі на відстані 100 — 150 метрів не тільки не можна визначити масті та інших прикмет коня, а неможливо за п'ятдесят метрів у темну ніч упізнати людей. Отже, посилення на місяць спростоване. Прилучені вами довідки і показання свідка Радченка та інших викрили Савок в явній брехні: вона не могла вночі йти в с Ладан, щоб побачитися з сином, з тієї простої причини, що син її в 1950 р. там не жив, а жив разом із матір'ю в с Лиски! В одних своїх показаннях Савок твердила, ніби Саверську несли четверо чоловіків і серед них був Олексій Гречка. Тепер вона це категорично заперечує. Свідкові Авдієнку Савок розповідала, нібито Саверська кричала: «Пустіть, я нікому не скажу, завтра ж виїду». Тепер вона це категорично заперечує. Савок посилалася на те, що саме тоді в с Ладан ішли також Саверська Анастасія і Соболь Михайло і що вони теж бачили, як несли Саверську. Проте обидва ці свідки посилення Савок не підтвердили і показали, що в с Ладан вони не тільки не ходили, а й не збирались йти і тієї ночі були вдома.

Версія Савок про перервану вуздечку з коня спростовується показаннями колгоспного конюха Савицького Тимофія, який твердить, що Мороз здав йому коня з цілою вуздечкою.

Така є цінність показань Савок Віри, багаторазово нею змінюваних і спростованих іншими доказами у справі.

Отже, подані обвинуваченням докази виявилися непереконаливими, і будувати на них обвинувальний вирок не можна. Версія обвинувачення не тільки не підтвердилась, але вона має такі прогалини, які прокурор нічим не міг заповнити.

Насправді, як могла Саверська опинитися в ту ніч під владою Мороза та інших підсудних. Обвинувачення гадає, що дівчину схопили і силоміць завели або занесли. Невже здорова, фізично сильна 24-річна дівчина не спробувала б захищатися. Тим часом ні на трупі Саверської, ні у тих, хто, як гадають, вкрав її, не знайдено ніяких пошкоджень.

Прокурор нічим не міг пояснити й того, навіщо вбивці, які, за версією Савок, винесли Саверську за межі села, повернулися туди і вкинули труп у колодязь біля садиби небіжчиці. З якою метою вони б ризикували повертатися в село з таким страшним вантажем?

З висновку судово-медичної експертизи відомо, що смерть Саверської сталася від асфіксії, тобто від задушення, і що в колодязь був уже спущений її труп, причому він лежав там до його знайдення не більше доби. Отже, труп Саверської був десь захований недалеко від будинку. А вбита вона була, безперечно, в такому стані, що не могла чинити опору. Знайдена експертизою в ротовій порожнині тістоподібна маса дала експертам підставу для висновку, що Саверська була задушена шляхом накладення пов'язки з тканини, просоченої борошном. Очевидно, таку

пов'язку могли накласти на Саверську під час сну, оскільки жертва не чинила опору. Ця обставина здається мені надзвичайно істотною, вона цілком підриває версію обвинувачення. Таким способом Мороз та його товариші по лаві підсудних не могли умертвити Саверську, бо це могло бути здійснено лише в приміщенні, а не на сільській вулиці або в полі.

Я закінчив розгляд доказів, поданих до суду обвинувальними органами. Але я не можу не висловити своїх думок про те, хто ж винний у цьому страшному злочині.

Не все було гаразд в сім'ї Саверської. Про це вам розповіли свідки Саверська Ганна, Тарасенко Іван і Тарасенко Уляна — близькі родичі небіжчиці. Вони розповідали вам, що Надія не раз прибігала до них уночі заплакана, в розірваній сорочці й скаржилася, що батько примушує її жити з ним.

Ви знаєте, що Саверська осиротіла п'ять років тому і що батько її не одружився вдруге.

Повідомлені цими свідками факти розкривають глибокий драматизм відносин між батьком і дочкою й дуже погано характеризують Саверського Андрія.

Тим часом саме він у перший же ранок зникнення Саверської висунув твердження, що її вбито; саме він чомусь одразу вказав на колодязь, гадаючи, що туди вкинули його дочку. Це тоді не підтвердилось, але через десять днів він заявив, що в цей ранок знайшов труп дочки, і він справді опинився в цьому колодязі. За показаннями свідків, Саверський після смерті дочки ні з ким не вступав у розмови, був похмурий і скоро після першого розгляду справи вмер.

Саме він після зникнення Саверської подав анонімні записки з погрозами на адресу Саверської, записки, про які до її зникнення нікому нічого не говорив.

На жаль, у Саверського Андрія, не взяли зразків почерку, і тому експертиза його не дослідила.

Саверський Андрій, за загальними показаннями, був людиною замкнутою, але з одним чоловіком він дружив. То був Василь Тарасенко. Заслуговує на увагу те, що Мороз, довідавшись вранці про зникнення Саверської, негайно повідомив про це начальника Прилуцької міської міліції, висловивши підозру на Василя Тарасенка, який до призначення Саверської претендував на посаду кладовщика. Зверніться до тексту написаного Морозом повідомлення начальника міліції, яке знаходиться в справі. У Тарасенка були взяті зразки почерку, і, за висновком експертизи, є деякі спільні риси між почерком Тарасенка і накресленням окремих літер в анонімних записках. Тарасенко Василь, не взятий під варту на початку слідства в справі Саверської, з села зник,

і розшукові його органи слідства, на жаль, не приділили достатньої уваги.

Зовсім не розслідували ще одну важливу обставину. За показаннями свідків, коли відбувався перший судовий розгляд і суд пішов у нарадчу кімнату, до секретаря судового засідання підійшла подруга небіжчиці і багатозначно сказала: «Ех, не знають вони, хто вбив Надію!» — і з слізьми на очах пішла з залу. Через два дні цю дівчину знайшли в стайні колгоспу повішеною. Судовий медик констатував самогубство. Чи немає зв'язку між цією смертю і справою про вбивство Саверської? На жаль, слідство не зважило на всі ці обставини. Лишилися недослідженими і взаємини Надії Саверської з її батьком.

Немає в живих ні Саверської Надії, ні Саверського Андрія. Ми не можемо проникнути в таємницю їхніх відносин, а, можливо, саме в цьому був ключ до розкриття цієї трагічної справи.

Багато Мороз за ці роки передумав, але ні разу не просив про помилування і, коли його рідні приносили йому в тюрму для підпису прохання про помилування, він відмовлявся їх підписати й відповідав, що милувати можна винних, а він не винний ні в чому.

З нетерпінням жде Мороз вашого вироку. Він вірить, що ви розберетеся в цій заплутаній справі й повернете йому честь і свободу.

М.П. Городиський

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ГОРОДИСЬКИЙ Марсель Павлович народився 1901 р. в Одесі в сім'ї інженера-хіміка. Закінчив Київську гімназію з золотою медаллю. В юнацькі роки, після навчання у театральній студії, працював актором театру «Соловцов». До війни декілька років керував акторською школою-студією при Київському театрі російської драми.

Згодом М. П. Городиський здобув і філологічну освіту, а в 1924 р. — фах юриста, й відразу був прийнятий до адвокатури. Проявляючи особливо великий інтерес до теорії кримінального права, М. П. Городиський незабаром став досвідченим захисником у кримінальних справах. Багато років очолював криміналістичну секцію Київської обласної колегії адвокатів, читав цікаві лекції і виступав з доповідями з правових проблем, обирався членом президії, заступником голови президії колегії.

М.П. Городиський — талановитий юрист, відомий адвокат — передавав свій досвід молодим адвокатам, навчав їх адвокатській майстерності, особливостям ведення захисту в суді, виховував у них відданість професії. Він написав ряд посібників з адвокатської практики. При підготовці Науково-практичного коментаря Кримінального кодексу УРСР 1969 р. М. П. Городиський був його спецредактором, зробивши значний внесок у його видання. У 60-х роках читав лекції з судового ораторського мистецтва на юридичному факультеті Київського державного університету імені Тараса Шевченка.

М. П. Городиський був високоосвіченою людиною. Продовжуючи адвокатську практику, Марсель Павлович з 1935 р. протягом 20 років

очолював літературну частину Київського театру російської драми ім. Лесі Українки.

М.П. Городиський улюбленій справі віддавав усі набуті знання та майстерність. Він принципово відстоював свою позицію в ім'я справедливого і законного вирішення долі кожного підзахисного.

В 1970 р. М.П. Городиський провів свою останню справу, пов'язану з убивством дівчини. Трьох обвинувачених було засуджено до вищої міри покарання — розстрілу. Вироки обласних судів у цій справі двічі відмінялися. Врешті Верховний Суд УРСР у касаційному порядку вирок відмінив і провадження у справі припинив за недоведеністю вини. Було висунуто нову версію стосовно З., якого було звинувачено за п.п. "є" і "ж" ст. 93 КК УРСР. Слідство велося старшим слідчим з особливо важливих справ Прокуратури СРСР, справа розглядалася Верховним Судом УРСР у першій інстанції.

Марсель Павлович захищав З. і був упевнений у його непричетності до вбивства. У скарзі в порядку нагляду він зробив глибокий аналіз усіх доказів і розкрив у них процесуальні порушення, які в кінцевому результаті призвели до судової помилки по відношенню до З. М.П. Городиський доповідав скаргу в Москві у Верховному Суді СРСР, але не знайшов там розуміння. Повернувшись в готель, він помер від інфаркту 21 січня 1971р.

Через два роки його наглядову скаргу уважно вивчили і вирок було опротестовано й скасовано, а справу З. закрито.

Праця захисника була марною. Навіть через два роки після смерті Марселя Павловича його полум'яне слово захистило невинну людину.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Київської обласної
колегії адвокатів
М. П. ГОРОДИСЬКОГО
на захист М. Л. БЕЛОВОЇ
(1957 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

26 червня 1956 р. після дев'ятої години ранку касир продуктового магазину № 118 Ленінського райхарчоторгу, розташованого на розі вулиць Пушкінської і Свердлова, М. Д. Белова, одчинивши стінний сейф у підсобному приміщенні магазину, де завжди зберігалася виручка, яка лишалася звечора, виявила відсутність пачок із грошовими купюрами в 100, 50 і 25 крб., що їх напередодні ввечері, за її твердженням, вона поклала в сейф. Не відходячи від сейфа, Белова поклікала директора магазину Шпак, що працювала в суміжній кімнаті, та інших працівників магазину, заявила про вилучення з сейфу частини покладених туди напередодні грошей, і просила негайно повідомити про це розшук і викликати собаку-шукача.

В сейфі були наявні тільки пачки з грошовими купюрами в 10, 5 і 3 карбованці. Крім того, в сейфі лежав мішечок з розмінною монетою в сумі 250 крб. і пакунок у газетній обгортці, який належав особисто Шпак і в якому було 1825 крб. Прибулі працівники міліції слідів злочину сейфа не встановили. Ключ від сейфа був у Белової. Напередодні Белова пішла з магазину близько десятої години вечора. В магазині залишалися продавці Сулима і Супрун, які передавали одна одній цінності гастрономічного відділу, директор магазину Шпак і продавець Сокол, що перебували в підсобному приміщенні. Магазин зачинила Шпак у присутності згаданих осіб близько 12 години ночі й здала сторожеві Чеху. Ключ був переданий продавцеві Сулимі. За поясненнями сторожа, в нічний час ніхто до магазину не заходив. Одчиняли магазин продавці Сулима і Буга. За їх показаннями, контрольна записка в замку була ціла. Після перевірки касових документів сума, якої не вистачало в сейфі, визначена в 14 825 крб.

Розслідування у справі провадили 1-е відділення міліції м. Києва і прокуратура Ленінського району. Постановою прокурора Ленінського району від 31 серпня 1956 р. справа про крадіжку грошей з каси магазину була закрита за невстановленням осіб, які вчинили крадіжку. Ця постанова була скасована Прокуратурою УРСР, і справа передана на дослідження в Київську обласну прокуратуру. Постановою слідчого обласної прокуратури від 20 грудня 1956 р., затвердженою обласним прокурором, справа знову була закрита за недостатністю зібраних доказів.

У травні 1957 р. Прокуратура УРСР скасувала і цю постанову і надіслала справу на дослідження в прокуратуру Києво-Святошинського району. Белова була віддана до суду за обвинуваченням в тому, що вона вкрала з каси магазину 14 825 крб. і симулювала крадіжку. Дії її були кваліфіковані за ст. I Указу від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна». Згадану справу розглядав народний суд 1-ої дільниці Ленінського району м. Києва 22 — 26 липня 1957 р.

Вироком народного суду Белова була виправдана. За касаційним протестом прокурора обласний суд цей вирок скасував і передав справу на новий розгляд зі стадії досудового слідства, під час якого жодних нових доказів не було зібрано. Белову знову було віддано до суду і при новому розгляді справи у народному суді 2-ої дільниці Ленінського району м. Києва її було визнанр винною та засуджено з застосуванням ст. 46 Кримінального кодексу УРСР до трьох років позбавлення волі. Відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про амністію в ознаменування сорокових роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції» суд звільнив Белову від відбування покарання. На цей вирок прокурор протесту не подав. Касаційну скаргу захисника обласним судом було відхилено. В опротестуванні вироку порядком нагляду було відмовлено.

ПРОМОВА АДВОКАТА М.П. ГОРОДИСЬКОГО*

Товариші судді!

Більше року минуло з того літнього ранку, коли Белова з жахом виявила, що з сейфа, куди вона напередодні ввечері поклала касову виручку і ключ від якого був у неї, зникли пачки з крупними купюрами, що з сейфа хтось викрав близько 15 тис. крб. Хто вчинив цю крадіжку? На жаль, незважаючи на наполегливі прохання Белової, органи дізнання нічого не зробили для розв'язання цього завдання.

* Промову виголошено при першому розгляді справи.

Прибулі на виклик працівники міліції нашвидку оглянули місце події, склали поверховий протокол огляду, запропонували зачинити магазин і запросили працівників магазину у відділення міліції, де взяли від деяких з них письмові пояснення, потім зробили обшук на квартирі Белової і у слюсаря Вегери, який за два-три тижні до цього ремонтував сейф і ставив замки в дверях підсобної кімнати, де знаходився сейф.

Обшук у Белової і Вегери ніяких результатів не дав. Потім прийшли ревізори, почали робити переоблік товарів, уточнити суму, що її бракувало з учорашньої виручки. На цьому, по суті, й закінчилися всі дії розшуку.

З пояснень продавців магазину випливало, що після того, як Белова пішла з магазину, там лишалися чотири чоловіка: продавці Сулима і Супрун, які передавали в торговому залі одна одній товари гастрономічного відділу, директор магазину Шпак і старший продавець Сокол, які були в приміщенні, що прилягає до того підсобного відділення магазину, де стояв сейф. Ні в кого з них обшуку не робили, а у Шпак і Сокол навіть не взяли пояснень. Тільки через два дні допитали Шпак і тільки через десять — Сокол.

Не був сфотографований сейф і те, що в ньому знаходилося. Ні сейф, ні ключ до нього не були піддані криміналістичній експертизі, відбитки пальців на дверцях сейфа були зняті так недбало, що виявилися непридатними для дослідження. Не звернули уваги на відсутність квартирки у вікні в кімнаті, прилеглий до тієї, де був сейф. Це було зроблено тільки через рік!

Отже, не було зроблено того, що при даних обставинах було необхідним. Згаяли час, пропустили можливість розкрити злочин.

Справа була закрита за невстановленням злочинців.

Прокуратура республіки цілком правильно визнала проведене слідство поверховим і неповним, але надолжити прогаяне було вже неможливо. При досліджуванні так само не було здобуто достатніх доказів, і справа знову була закрита. Через півроку ця постанова теж була скасована. Справу знову надіслали на дослідження.

Я стверджую, що досліджування справи провадилося під впливом Шпак. Все, що говорила Шпак, слідство сприймало як істину і переносило у текст обвинувального висновку, незважаючи навіть на те, що раніше вона говорила цілком протилежне, що ще в постанові про закриття справи в обласній прокуратурі звертали увагу на суперечливість показань цього свідка.

Допитаний вами свідок Ткачук, член партії і голова об'єднаного місцевкому показав, що Шпак звикла «командувати парадом». Очевидно, це вірно. Вона намагалася «командувати» і тут, і вам, товаришу головуєчій, неодноразово доводилося закликати її до порядку. Владна й енергійна, Шпак зуміла організувати навколо себе групу торговельних

працівників з числа її приятельок і колишніх підлеглих і створити при їх сприянні ряд штучних доказів проти Белової. Проте, якщо це її частково пощастило зробити на попередньому слідстві, то в умовах судового слідства, прилюдного і змагального, ці спроби були викриті. Сторінку за сторінкою перегортали ми протоколи показань Шпак і викривали її брехню, але Шпак не була збентежена. У неї завжди готова відповідь: «Я цього не говорила. Це неправильно записав слідчий». На щастя, більшість показань Шпак написані нею власноручно. Про це вона забула, і коли їй пред'являли її власноручні показання, вона мусила посилатися вже не на необ'єктивність слідчого, а на помилковість власних показань.

Чим же пояснити зміну показань Шпак, яка спочатку зовсім не висловлювала яких-небудь підозрінь проти Белової, а, навпаки, характеризувала її як безперечно чесну людину, що виключає саму можливість крадіжки грошей Беловою?

Як уже відомо, Шпак залишалася в магазині 25 червня ввечері після того, як Белова пішла, протягом приблизно двох годин — між 10 і 12 год. вечора, і хоч згодом і вона, і її підручні намагалися скоротити цей відрізок часу до мінімуму, ця обставина знайшла своє повне підтвердження на суді через зіставлення показань ряду свідків. Ніяких сумнівів вона більше не викликає.

У сейфі, на порушення діючих правил, зберігалися особисті гроші Шпак в сумі 1825 крб. Ці гроші чомусь не були вкрадені.

Відсутність ознак злому сейфа і запорів на дверях, а також вилучення з сейфа тільки частини виручки і залишення в ньому особистих грошей Шпак свідчать про те, що крадіжку вчинила не стороння особа, а хтось з працівників магазину, підібравши ключ.

При вказаних обставинах підозріння у викраденні грошей мусило, передусім, впасти на Шпак або Сокол, які залишалися в підсобному приміщенні після того, як пішла Белова. Проте, як я вже сказав, ні в однієї, ні в другої не зробили обшуку, їх також не допитували в день виявлення крадіжки. Минав час, і небезпека бути запідозреними для них теж минула. Тим часом балансова комісія торгу в засіданні 3 липня 1956 р. визнала, що Шпак у всякому разі несе матеріальну відповідальність за вкрадену суму, оскільки вона допускала зберігання в магазині сум, які перевищують допустимий ліміт, не опечатувала сейф, а ключ від сейфа зберігала недбало — він часто стирчав у дверцях сейфа або валявся на столі, що могло бути використано для підробки ключа. Перед Шпак постала реальна загроза стягнення з неї, хай навіть солідарно з Беловою, завданого крадіжкою збитку. Шпак дуже добре знала, що у Белової немає ніякого майна, а в неї, як вона сама визнала, був значний вклад в ощадкасі й власний будинок.

Час згаяно. Злодій уже не може бути викритий. Обставини змінилися. Треба добитися тепер засудження Белової, тоді Шпак не буде загрозувати матеріальною відповідальністю. Справа вступає в нову фазу, Шпак починає міняти свої показання. Припинення справи їй уже не вигідне. Тепер вона проявляє шалену енергію, домагаючись скасувати постанову про закриття справи і заради цієї мети не гребує ні наклепом на слідчих, ні іншими негідними методами.

Так Шпак з особи, на яку падала цілком обґрунтована підозра, перетворюється в обвинувача Белової.

Старий, як світ, метод: «Лови злодія!». Скасування постанови про закриття справи, на думку обвинувача, є заслугою Шпак: це, мовляв, найкращий доказ її невинності. Чи це так?

Задумайтесь, товариші судді, над справжніми мотивами, якими керувалася Шпак, і ви навряд чи погодитеся з цією наївною тезою обвинувачення.

Я аж ніяк не можу твердити, що гроші з сейфа вкрала саме Шпак. Таких доказів у моєму розпорядженні немає. Але я тверджу, що Шпак організувала й очолила зговір певної групи свідків з метою добитися засудження Белової і в ім'я цієї мети створювала проти Белової штучні докази. Ця непорядна її роль у справі не може не викликати у нас найтяжчих роздумів.

Пригадайте, товариші судді, показання свідків Ткачука, Кофман, Власенко. Вони твердили, що створення штучних нестач у підзвітних осіб — звичний метод Шпак. Так, молодий працівник Кофман із слізьми на очах розповіла нам, як Шпак приписала їй у накладну два ящики курей, яких вона не одержувала, внаслідок чого за Кофман утворилася нестача. Вона мусила сплатити її і перемістити місце роботи. На новому місці роботи у Кофман не було ніяких нестач. Пригадайте показання свідка Власенко, матері трьох малолітніх дітей, яка з болем і гнівом розповідала, як Шпак спершу штучно створила їй нестачу в кілька тисяч карбованців, використавши її недосвідченість у торговельних питаннях, а потім під загрозою порушити проти неї кримінальну справу заводила її піаніно, єдиною її цінністю. Піаніно і досі стоїть у Шпак, цього не заперечує і вона сама, але вона намагалася переконати вас, ніби «купила» його у Власенко! Власенко скаржилася на Шпак, вона зверталася до прокуратури Ленінського району, і в нашій справі є копія подання прокурора Ленінського району в торг про зняття Шпак з роботи в зв'язку з сигналами про її непорядні вчинки.

Свідок Ткачук, людина, яка користується довір'ям торговельних працівників, заявив, що він не довіряє Шпак, що за короткий період вона звільнила 12 працівників нібито через нестачі, що ці нестачі були штучно створені Шпак, яка обраховувала підзвітних осіб, і що обком профспілки збирався ставити питання про звільнення Шпак за ст. 49 Кодексу законів про працю УРСР.

Шпак вважає себе неприступною для обвинувачень. У тих презирливих поглядах, які вона кидала в бік небажаних їй свідків, ховалася німа погроза: «З сильним не борися, з багатим не судися». Вона забуває, що це правило у нас не діє!

Таким є, товариші судді, моральне обличчя Шпак за матеріалами судового слідства. Такі є мотиви її поведінки в цій справі.

Зупинимось на ролі Сокол. Ввечері 25 червня Сокол після здачі Беловій виторгу за проданий цукор у сумі 13 080 крб. залишалася в магазині й пішла звідти близько 12 год. ночі. Коли було виявлено крадіжку грошей, Сокол пропонувала не зчиняти шуму, не дзвонити в міліцію, а покрити нестачу спільними зусиллями всього колективу, використавши для цього повернення двох відомостей на сплату зарплати. Цю обставину раніше підтверджувала сама Шпак в трьох своїх показаннях. Тепер вона цього «не пам'ятає»! Чоловік Сокол, майстер вагового заводу, за фахом слюсар. За родом роботи Сокол мала доступ до того приміщення, де знаходиться сейф. Після того, як Белова пішла з магазину, вона залишалася в підсобному приміщенні, двері з якого ведуть до тієї кімнати, де знаходиться сейф. Ці двері Шпак залишила відчиненими, що підтверджувала Шпак у своїх власних показаннях на початку слідства. Згодом Шпак категорично твердила, що негайно після того, як пішла Белова, вона нібито замкнула двері кімнати з сейфом, але після пред'явлення їй на суді її власних показань з цього питання вона мусила цю обставину визнати. Я сподіваюся, що ви це пам'ятаєте, товариші судді! Ми встановили, що Шпак двічі виходила у підвал магазину — один раз, щоб вибрати собі курку і розставити ящики, другий — для перевірки запорів у підвалі.

Під час виїзду суду на місце ми всі мали можливість переконатися, що підвал цей дуже великий і що шлях від підсобки до холодильника і назад забирає 4—5 хвилин. Ну, а скільки часу потрібно було Шпак, щоб вибрати собі курку, ми, звичайно, визначити не можемо. Шпак жінка хазяйновита. Як директор магазину, вона вважала, мабуть, своїм незаперечним правом вибрати для себе курку якомога більшу й жирнішу, тим більше, що курка ця потім не зважувалася і не оплачувалася — це, з властивим Шпак почуттям гумору, вона й сама визнала!

Безперечно встановлено, що Сокол в той вечір була деякий час у підсобному приміщенні сама, і що двері з цього приміщення в те, де знаходиться сейф, не були в той час замкнені. Я тільки констатую факти. Я зовсім не тверджу, ніби Сокол скористалася цим проміжком часу, щоб одчинити сейф і вкрасти гроші. Я не маю доказів того, що Сокол мала ключ від сейфа, хоч замок у цьому доморощеному сейфі аж ніяк не унікальний, а при тому порядку, який існував у магазині, не виключа-

лася можливість зняти зліпок з ключа або зарисувати його контур. Як відомо, для цього потрібний тільки олівець або трохи воску і майстерність слюсаря, якому такий зліпок або малюнок переданий. Звичайно, це тільки припущення, але погодьтеся, товариші судді, що повноті розслідування справи не пошкодив би обшук у квартирі Сокол негайно після виявлення крадіжки.

Крім Шпак і Сокол, того вечора в магазині залишалися ще Супрун і Сулима. Супрун працювала в магазині тільки третій день. Ми допитували її в судовому засіданні, і мені здається, що ні в кого з нас не виникло ніяких підозрінь про якусь її причетність до крадіжки грошей.

Допитати Судиму нам, на жаль, не вдалося: вона скоро після цієї події звільнилася з роботи і виїхала з Києва. За показаннями нового директора магазину, яка змінила Шпак, свідка Рубашевської, Сулима була звільнена в зв'язку зі скандалами, які відбувалися в магазині між нею та її коханцем, що відвідував її в магазині. Ні про неї, ні про цього коханця нам нічого не відомо. У Сулими теж не було зроблено обшуку після крадіжки. Тим часом ключ від магазину в ту ніч залишався у Сулими, і вона вранці 26 червня відчиняла магазин, а згодом свідчила, що контрольна записка в замку не була порушена.

Такі далеко не повні відомості про інших працівників магазину, які лишалися в магазині після того, як Белова пішла.

Звернемося тепер до Белової. Вона працювала в цьому магазині з дня його відкриття. За більш ніж три роки своєї роботи вона зарекомендувала себе безперечно чесним і сумлінним працівником. Це мусила визнати навіть Шпак. Усі допитані свідки — працівники магазину — підтвердили, що на Белову ніколи не було скарг, що вона була уважна і коректна, ніколи нікого не обраховувала. В тих випадках, коли хто-небудь з працівників магазину під час здачі виторгу ненароком передавав їй зайві гроші, вона завжди з власної ініціативи повертала їх. Скромна і нелукава жінка, бездоганно чесна сама, вона наївно вірила в чесність інших. Саме її колектив обрав профоргом. Єдина з усіх працівників магазину вона піднімала голос проти адміністративної сваволі Шпак, яка ігнорувала правила охорони праці. Єдина з усіх вона наважувалася сперечатися з всевладною «хазяйкою» магазину, яка не допускала критики у ввіреному їй колективі! Це підтвердив свідок Ткачук.

Свідок, народний артист республіки Белоусов, показав, що він знає Белову та її чоловіка протягом сімнадцяти років. Чоловік Белової, комендант театру російської драми, працює в театрі 25 років. Як голова МК театру, Белоусов обстежував матеріально-побутові умови працівників. Він підтвердив дуже скромний спосіб життя Белової та її чоловіка. Як Белову, так і її чоловіка він характеризував з найкращого боку, підкрес-

ливши чесність обох. А Шпак, бажаючи дискредитувати це подружжя, повідомила слідчому, що у чоловіка Белової, за її відомостями, нібито в театрі фактично встановлено розтрата чи нестачі на суму 10 тис. крб., натякаючи на можливість крадіжки Беловою грошей для того, щоб врятувати чоловіка. Ця чергова вигадка Шпак спростована відповіддю керівництва театру, яке дало чоловікові Белової найкращу характеристику і засвідчило, що у нього ніколи не було ніяких нестач і на нього ніколи не робили ніяких нарахувань.

Отже, ні в поведінці Белової, ні в її моральному обличчі, ні в укладі життя її сім'ї ми не знайшли ніяких плям або рис, які давали б нам підставу припустити, що ця скромна жінка, через руки якої пройшли мільйони карбованців, несподівано 25 червня вкрала 15 тис. карбованців, а потім розіграла мелодраму, симулюючи пограбування сейфа.

Ваш життєвий досвід, товариші судді, допоможе вам правильно оцінити людські якості Шпак та її оточення, які протистоять Беловій. Я не маю сумніву, що ви правильно розв'яжете питання, хто з цих людей заслуговує більшого довір'я.

А тепер уважно перевіримо всі дії і вчинки Белової протягом вечора 25 і ранку 26 червня, проаналізуємо кожний її крок, щоб спростувати твердження обвинувального висновку, взяті з показань Шпак та її побічників, про підозрілість цих вчинків.

Я мушу зауважити, що ці так звані докази поведінки, розцінювані обвинуваченням як побічні докази винності Белової, слід розділити на дві групи: на звичайні, нормальні дії Белової, яким хочуть надати невластиві їм мотиви, і на факти, яких насправді не було і які тенденційно вигадали деякі свідки.

Зі слів Шпак автор обвинувального висновку, а слідом за ним і обвинувач, вважають підозрілим те, що Белова, яка не любила затримуватися в магазині після закінчення роботи, на цей раз сама виявила ініціативу і висловила готовність прийняти від Сокол досить крупну суму, виручену останньою від продажу близько двох тонн цукру в другій половині дня 25 червня.

Белова справді, як і всякий працівник, воліла після закінчення роботи йти додому, тим більше, що в неї є син, якого треба погодувати. А втім, це їй не завжди щастило робити, бо її часто затримували продавці, які приходили здавати виторг перед самим зачиненням магазину. За показаннями свідків Гайсенкової, Власенко, Кучиної і Кофман, Белова ніколи не відмовлялася затриматись і прийняти гроші, внаслідок чого йшла з магазину не о восьмій годині, а о пів на дев'яту або навіть о дев'ятій вечора. Проте цього разу вона затрималася довше, ніж звичайно, і пішла після дев'ятої години, бо Сокол здавала багато грошей, і підра-

хунок їх вимагав, за її твердженням, хвилин сорок. У цьому питанні Белова ще на першому допиті пояснила, що син її тоді перебував у піонерському таборі в с Кичееві, і тому вона не поспішала додому, а, навпаки, визнала за краще затриматися ввечері, бо інакше їй довелося б шдраховувати виручку Сокол наступного дня після закінчення зміни, а вона збиралася 26 червня поїхати після роботи до сина. Такі цілком переконливі пояснення Белової підтверджені довідкою про перебування її дитини в червні 1956 р. в піонерському таборі, яку я подав судові. Отже, нічого підозрілого немає в тому, що Белова воліла прийняти гроші ввечері, щоб не затриматися завтра вдень. Її зміна, як ви пам'ятаєте, закінчується о 3 год. дня. Прийняти 13 тис. крб. під час роботи в касі неможливо, бо для цього треба, принаймні, на півгодини закрити касу, а магазин працює без обідньої перерви. Це питання настільки з'ясовано, що з цим «доказом» обвинуваченню слід розпрощатися.

Водночас слід внести ясність до питання про те, скільки ж часу насправді забрало у Белової приймання цих грошей і коли саме вона пішла того вечора з магазину.

Показаннями Белової і свідків Москвичової та Бекетової, що збігаються в цій частині, встановлено, що приймати гроші від Сокол Белова закінчила на початку 10 години. Так, Бекетова, яка пішла з магазину, за її твердженням, о 21 годині 10 хвилин, підтвердила, що перед її виходом Белова вже несла гроші з підсобного приміщення, де вона їх приймала від Сокол, в касу. Те ж саме, по суті, показала і Москвичова. Як Шпак, так і Сокол показали, що після закінчення приймання грошей від Сокол Белова залишалася в касі недовго: «кілька хвилин», за твердженням Шпак, близько півгодини, на думку Сокол. Отже, Белова закінчила роботу і пішла з магазину в усякому разі не пізніше, як пів на десяту або сорок п'ять хвилин десятої. Те ж саме говорить і чоловік Белової, який прийшов за дружиною, і свідок Шнеддер, який ждав їх на вулиці.

Чому ж Шпак, а за нею і Сокол стали твердити, що Белова пішла з магазину об 11 годині вечора?

В перших показаннях, даних особисто працівниками магазину в міліції 26 червня, вони твердили, що Белова пішла близько 10 години, а Шпак, Сокол, Сулима і Супрун зачинили магазин і пішли з нього близько 12 години ночі. Отже, протягом двох годин у магазині залишалися люди і, якщо Супрун і Сулима були в цей час у торговому залі, то Шпак і Сокол залишалися в безпосередній близькості від кімнати з сейфом. Ця обставина, яка не викликає ніяких сумнівів, уявляється Шпак несприятливою для неї і Сокол. Саме тому в другій половині слідства з боку Шпак проявляється виразна тенденція цей інтервал скоротити. З цією метою вона і свідки, які вторять їй, починають твердити, що Белова пішла близько 11

години, а магазин зачинили на початку 12-ї і, отже, між часом, коли Белова пішла з магазину, та зачиненням його минули тільки лічені хвилини, протягом яких неможливо було взяти гроші з сейфа. На жаль, це не так. Свідок Супрун на суді підтвердила, що магазин зачинили не раніше ніж без п'яти хвилин дванадцять, бо слідом за цим вона почула дзвін кремлівських курантів. Коли вже говорити про «докази поведінки», то вони в даному разі наявні, але не у вчинках Белової, а у свідомому перекрученні справжніх обставин з боку Шпак.

Нагадаю, до речі, що згідно з показаннями Белової, підтвердженими Москвичовою і самою Сокол, вона приймала гроші від Сокол, стоячи біля стола в підсобному приміщенні. Навряд чи вона і Сокол не сіли б, якби це приймання тривало 2 — 3 години, як намагалася запевнити нас Шпак.

Ще очевиднішою є тенденція Шпак і Сокол приховати те, що Сокол залишалася в магазині аж до його зачинення. За показаннями Супрун і Сулими, даними в день виявлення крадіжки, Сокол була присутня при зачиненні магазину. Це підтверджувала і Шпак у своїх перших, власноручно написаних показаннях від 28 червня, твердячи, що вона хотіла передати ключ від магазину після його зачинення саме Сокол, але та відмовилася, пославшись на те, що вранці вона затримається, бо їй треба кудись вести дитину. Нарешті, й сама Сокол раніше показувала, що вона того вечора була присутня при зачиненні магазину — перевірте перші її показання.

Отже, всі особи, присутні при зачиненні магазину, одностайно показали, що Сокол пішла разом з ними. Чому ж згодом і тут на суді всі вони стали це заперечувати, твердячи, ніби Сокол пішла значно раніше, хоч ніхто не пам'ятає, коли саме? Але вони забули про одного свідка — сторожа, якому здавали магазин при зачиненні. Цей 72-річний старий, свідок Чех, тут підтвердив, що при зачиненні магазину в той вечір старший продавець Оля, тобто Сокол, була присутня. Навіщо ж потребувалась Шпак та іншим свідкам ця брехня? Щоб встановити «алібі» Сокол?!

Я не надаю особливого значення питанню про те, коли саме пішла Сокол — на 15 хвилин раніше чи одночасно з іншими. Чи не однаково — була вона в підсобному приміщенні після того, як пішла Белова, півтори або дві години.

Якщо повірити цим зміненим показанням, треба замислитися, чому Сокол поспішила піти одна і так, що ніхто не помітив. Чи пішла вона взагалі — адже її не бачили? Може, вона залишилася ночувати в підвалі магазину? Для мене в даному разі істотним є не це, а та одностайність, з якою свідки змінюють свої показання. І якщо перші їх показання, які відбивали справжнє становище, в цьому питанні точно збігалися, то в нинішніх їхніх показаннях, незважаючи на очевидний між ними зговір, є

істотні розбіжності — всього не передбачиш! Тим більше, товариші судді, що ви задовольнили моє прохання і допитували цих свідків підряд без перерви, відмовившись від свого законного відпочинку.

Але повернемося до Белової. Шпак, а слідом за нею і Сокол не розуміють, навіщо Беловій стало потрібним перше, ніж скласти виручку, прийняту від Сокол, в сейф, віднести ці гроші в касу і тільки потім піти до сейфа. Прокурор вбачає в цьому безперечний доказ крадіжки грошей Беловою. Мені зрозуміло, навіщо це говорять Шпак і Сокол, але чому це здається підозрілим прокуророві, я не можу зрозуміти. Адже, крім грошей, прийнятих у Сокол, яка передала 13080 крб., в касі у Белової було ще близько 6 тис. крб., прийнятих нею, як ми встановили, від Парфенцової, Сулими і одержаних безпосередньо касою. Хіба ті гроші не треба було покласти в сейф? Хіба не треба було виписати Беловій прибутковий ордер на здані нею гроші? А бланки прибуткових ордерів зберігалися в касі, й на столі у Сокол не було навіть чорнила та ручки — це Сокол сама визнала. Хіба не треба було скласти решту купюр, яких неvistачало для повних пачок, з такими самими купюрами грошей, які лежали в касі. Хіба не треба було підбити підсумок всієї суми, включаючи і виручку Сокол? Хіба не в касі робоче місце Белової? Чому прокурор вважає, що гроші Сокол треба було зразу віднести в сейф, потім повернутися в касу по гроші, що там лежали, і вдруге йти до сейфа?

Адже ми встановили, що касири ввечері ніколи не відносили грошей до сейфа в два прийоми, а робили це один раз перед тим, як піти. Якби Белова, всупереч звичаю, зробила так, як рекомендує прокурор, то він, безперечно, твердив би, що саме ця обставина є підозрілою.

Белова твердить, що, приймаючи гроші від Сокол, вона не складала їх по сто однакових купюр у пачки, а складала навхрест, бо в неї під рукою не було касових стрічок, якими вона завжди обгортає пачки. Пригадаймо, що приймання відбувалося стоячи, і що в такому положенні оформляти пачки важко. Сокол і Москвичова наполягають на тому, що пачки оформлялись одразу, хоч на попередньому слідстві вони твердили прямо протилежне. В усякому разі — це визнає і Сокол — не всіх купюр вистачало на повні пачки, куди, як відомо, вкладається по сто знаків однакової вартості. Отже, частину купюр неодмінно треба було з'єднати з такими самими купюрами, що лежали в касі, й тільки потім обклеїти. Ось ще одна безперечна підстава для повернення Белової до каси.

Отже, дії Белової, яка віднесла гроші, прийняті від Сокол, до каси, щоб з'єднати їх з касовою виручкою, обклеїти — хай навіть не всі, а частину пачок, — виписати прибутковий ордер Сокол, підбити підсумок за день і лише після цього віднести їх у сейф, здаються мені абсолютно правильними і мотивованими.

В обвинувальному висновку вказано, що Белова, всупереч звичаю, не склала гроші в сумку і не опечатала її. Ця теза теж взята з показань Шпак. Справді, якби такий порядок звичайно застосовувався, а цього разу був порушений, це могло б здатися підозрілим. Але ви вже знаєте, це підтвердила і другий касир Шумяцька, і заступник директора Пігета, що гроші складали в сумку, а сумку опечатували тільки вдень після здачі всієї зміни, коли сумку готували для передачі інкасаторові, який приходив о 4 — 5 годині дня. Ввечері цього ніколи не робили, бо зміна касирів закінчувалася тільки наступного дня о третій годині. Це мусила визнати і Шпак, яка намагалася твердити, ніби таких показань вона слідчому не давала, чи слідчий її не зрозумів. Проте виявилось, що таке твердження є і в її власних показаннях від 18 грудня, де вона написала: «Шумяцька і Белова завжди решту кладуть в сумку і опечатують, а чому Белова 25 червня цього не зробила?» Ось вам, товариші судді, це один приклад створення Шпак штучних доказів проти Белової!

Отже, цей «доказ» не існує зовсім. Його створила Шпак, яка тут сама мусила його спростувати.

Переходимо до питання про пропозицію Белової залишити ключ від сейфа Шпак. Шпак твердить, що Белова ніколи раніше їй ключа від сейфа не пропонувала, коли в сейфі були гроші, які числилися за Беловою. Якби це відповідало дійсності, то в намірі Белової залишити ключ Шпак саме в той вечір, коли з сейфа зникла частина грошей, можна було побачити бажання Белової перекласти відповідальність за цілість цінностей у сейфі на Шпак. Проте з показань Шпак, даних на початку слідства, можна встановити, що Белова неодноразово довіряла їй ключ від сейфа. Ви пере-свідчилися в тому, що на допиті від 11 серпня Шпак показала: «Мушу пояснити, що Белова дуже часто пропонувала мені ключ від сейфа, незважаючи на те, що в сейфі були гроші, які лічилися за нею. Я розцінюю це як її довір'я до мене». Тепер Шпак заперечує це і знову зводить наклеп на слідчого, який нібито записав те, чого вона не говорила. Звернемося до її власних показань. Ви пам'ятаєте, товариші судді, що Шпак сказала Беловій, що, коли вона поспішає, то може не приймати грошей від Сокол сьогодні ввечері, а їх прийме сама Шпак. Це підтверджує і Белова. Куди ж могла Шпак подіти 13 080 крб? Не нести ж їх додому! А сейф у магазині один. Справді, куди гадала покласти їх Шпак? На це питання ми знаходимо відповідь у першому власному показанні Шпак: «у сейф»! Отже, Шпак сама пропонувала Беловій, якщо та не прийме гроші від Сокол, залишити ключ, щоб Шпак могла покласти туди прийняті нею у Сокол гроші. Отже, залишення ключа директорові справді практикувалося.

Свідок Власенко підтвердила, що вона неодноразово здавала ввечері гроші Шпак, коли касира вже не було. Прийняті від неї гроші Шпак

при ній клала в сейф. Отже, у Шпак в цих випадках був ключ від сейфа, а ввечері в сейфі завжди зберігалася виручка за другу половину дня, яка лічилася за касиром. Це ще раз спростовує твердження Шпак, ніби Белова ніколи не довіряла їй ключа від сейфа.

Белова називала ряд випадків, коли при наявності грошей у сейфі вона залишала ключ Шпак, яка чекала продавців, що торгували поза магазином. Але навіщо вона в цей день запропонувала ключ Шпак? Більше ніхто не мав здавати виручку, і ключ не міг бути потрібним Шпак, коли вже гроші від Сокол прийняла сама Белова, так твердить обвинувач. Так, грошей більше ні від кого не чекали. Це правильно. Але прокурор забув, що в сейфі лежали особисті гроші Шпак — 1825 крб. Шпак у своїх перших показаннях пригадувала, що Белова, коли клала гроші в сейф, сказала їй: «Тут щось лежить», на що вона відповіла: «Нехай лежить!»

Чи не природно, що Белова, яка довіряла Шпак, і раніше неодноразово залишала їй ключ, знаючи, що в сейфі лежать особисті гроші або речі Шпак, спитала її, чи не буде потрібним їй ключ?

Шпак розуміла — в тому, що їй запропонували ключ, немає нічого підозрілого, бо вона не раз брала його раніше. Тому вона вирішила посилити враження і в одному з своїх показань написала, ніби Белова, після її відмови взяти ключ, пропонувала його Сокол, про що вона знає нібито зі слів самої Сокол. Проте на цей раз Сокол не змогла підтримати Шпак, бо дала вже кілька показань, де докладно розповідала про обставини пропонування ключа Шпак. Мало того, вона вже показала, що ніколи ключем не користувалася і їй ніхто його не давав. Тому на моє пряме запитання вона відповіла, що ніякого ключа Белова їй не пропонувала і що вона ніколи не говорила про це Шпак.

Спіймана на брехні, Шпак визнала, що Сокол їй цього справді не говорила, що про це їй сказав хтось в торгу і, повернувшись до магазину, вона спитала про це Сокол, але та сказала їй, що це неправда. Виникає законне питання — навіщо ж Шпак, уже твердо знаючи, що цього не було, говорила про це слідчому? Як взагалі могла виникнути ця версія з посиленням на слова Сокол, якщо встановлено, Шпак і Сокол в час, коли Белова ішла додому, сиділи за одним столом і, отже, Шпак добре знала, що Белова зовсім не пропонувала залишити ключ Сокол? Ще один приклад нечесності Шпак, ще одна неспроможна її спроба створити штучний доказ проти Белової! Кількість цих спроб переходить у якість, яка не тільки знецінює доказову силу показань свідка Шпак, а й примушує замислитись над справжньою роллю Шпак у події, що сталася.

Останній доказ, який стосується вечора 25 червня, полягає в приході за Беловою її чоловіка. В чому полягає цей «доказ», мені й досі незрозуміло. Всі свідки, в тому числі й сама Шпак, показали, що чоловік

Белової часто заходив увечері за нею. Оскільки в цей вечір вона затрималася, прихід його тим більше виправданий.

За поясненнями чоловіка Белової, він після дев'ятої години вечора зустрів біля театру свідка Шнейдера, який мав намір їх відвідати. Сказавши йому, що «Мусі ще немає», він запропонував разом піти їй назустріч, що вони й зробили.

Не зустрівши Белової по дорозі, він зайшов у магазин, щоб довідатись, чи вона ще там. Свідок Супрун сказала йому, що Белова у директора, і він попрямував туди. Шпак, побачивши чоловіка Белової на порозі підсобного приміщення в той момент, коли остання вже зачиняла сейф, сказала їй: «Вас уже розшукує чоловік», після чого Белова сказала йому, що вона зараз звільниться. Він вийшов на вулицю, де чекав Шнейдер, а Белова, пригадавши, що дома немає цукру, купила у продавщиці Сокол кілограм цукру, розкривши при цьому сумку, куди Сокол і поклала два пакети по півкілограма кожний. Сумка, за свідченням Сокол, була порожня. Яке відношення мають всі ці обставини до крадіжки грошей?

Прокурор звертає увагу на те, що Белова погодилася затриматись, незважаючи на те, що по неї прийшов чоловік. Ніхто, звісно, не хронометрував точного часу приходу чоловіка Белової, але всі свідчать, що він прийшов тоді, коли вона або закінчувала приймати гроші, або вже клала їх у сейф. Отже, коли вона висловила згоду прийняти гроші й почала їх лічити, чоловіка її ще не було. Не могла ж вона в зв'язку з приходом чоловіка припинити приймання грошей!

Про те, що увечері буде великий виторг, бо Сокол продаватиме цукор, чоловік Белової знати не міг, як не знала цього і Белова, йдучи з дому. Це визнала і Шпак. Чоловіка Белової не обвинувачують у співучасті, в тому, що він допоміг дружині винести з магазину 15 тис. крб. Та вона й не залишалася з ним у магазині наодинці. Навіщо ж ми приділили більш як годину з'ясуванню цих обставин, які нічого не дають для справи?

Прокурор вважає доказом і те, що Белова купила цукор і розкрила сумку, щоб усі бачили, що вона порожня. На думку прокурора, Белова готувала своє алібі. Прокурор навіть не звернув уваги на те, що Белова ні разу на слідстві і в суді не посилалася на це. Про це випадково сказала тут Сокол.

Отже, перевіривши всю поведінку і дії Белової в той вечір, коли вона, за концепцією обвинувачення, вкрала 15 тис. крб., ми не можемо знайти в її поведінці нічого, що могло б здатися незвичайним або підозрілим.

Свідок Шнейдер провів подружжя до рогу вулиць Леніна і Пушкінської, тут вони хвилини 10 — 15 розмовляли про навчання хлопчика і розійшлися. Чоловік Белової зайшов до театру перевірити хід відвантаження декорацій у зв'язку з наступним виїздом театру на гастролі до Москви, а Белова попрямувала додому приготувати чай і зміну білизни для сина, яку вона збиралася завтра повезти в піонерський табір.

Що відбувалося в цей час у тій підсобній кімнаті магазину, де був сейф, лишається, на жаль, нерозв'язаною загадкою.

Настав ранок 26 червня, ранок того дня, який на все життя залишиться в пам'яті Белової.

Магазин відчинили Сулима і Буга. За п'ять хвилин до сьомої години, коли починається торговельна діяльність, прийшла Белова. Все йшло своїм звичаєм. Незабаром у підсобній кімнаті з'явилася Сокол. Потім прийшла і Шпак. Після дев'ятої години ранку в касі у Белової не стало купюр по три карбованці для здачі, й вона пішла по них до сейфа.

Відчинивши сейф, Белова відразу звернула увагу на те, що купка покладених нею напередодні пачок з грішми стала нижча. Їй кинулась у вічі відсутність пачок з купюрами великого формату — в 100 і 50 крб., кінці яких вона, за її словами, укладаючи в сейф, підігнула, щоб не прищемити їх дверцями сейфа. Вона негайно покликала Шпак і крикнула, щоб подзвонили до прокуратури і викликали собаку-шукача. Потім вона побачила, що немає і купюр по 25 крб. Позбігалися співробітники. Почалася метушня. Белова просила, щоб ніхто не підходив до сейфа, щоб не затоптати слідів. А Сокол умовляла не робити шуму і колективними зусиллями покрити нестачу. Белова категорично заперечувала проти цього, заявивши, що не дасть і карбованця. Нехай покриває той, хто взяв.

Така послідовність подій встановлена всіма допитаними свідками.

У поведінці всіх учасників цієї сцени, як мені здається, заслуговує дослідження тільки питання про те, чому Сокол так наполегливо умовляла не зчиняти шуму і покрити нестачу, висловивши готовність пожертвувати і своєю зарплатою. Припустимо, що вона справді керувалася почуттям «солідарності», що їй хотілося звільнити і себе, і товаришів від принизливих підозрінь і стомливих допитів, але навіщо вона тепер так категорично заперечує, що вносила таку пропозицію? Навіщо і Шпак, яка сама написала про це в своїх перших і других показаннях, тепер посилається на те, що не пам'ятає цього? Чому про це показувала Сулима? Адже їх показання повністю збігалися в цій частині з показаннями Белової. Тут є над чим замислитися, товариші судді!

Проте слідство цим не зацікавилася, приділивши основну увагу тому, як поведилася в ці хвилини Белова: чи була вона схвильована, була вона бліда чи ні, чи тремтіли в неї руки та ін.

Марні запитання! Для неупередженої людини цілком очевидно, що хвилювання у кожного індивідуума проявляється по-різному, і що Белова не могла не бути схвильована як у випадку, коли зникнення грошей було для неї несподіваним, так і тоді, коли б вона сама їх украла, бо тоді наставав кульмінаційний момент її злочину, від результату якого залежала її доля. Отже, хвилювання Белової, неминуче при даних обстави-

нах, не може само по собі свідчити ні про винність Белової в симуляції, ні про її сумлінність.

Перейдемо до інших «доказів» обвинувачення, взятих з того самого джерела — показань Шпак.

їх лишилося три. Перший: навіщо Белова пішла вранці до сейфа; другий: чи є правдоподібним твердження Белової, що вона напередодні підігнула кінці пачок з крупними купюрами, оскільки глибина сейфа дає можливість укласти такі купюри, не згинаючи їх; і останній — як Белова змогла більш або менш точно визначити суму вкрадених грошей до перевірки каси.

Розглянемо ці питання в цій самій послідовності.

Белова пояснила, що вона пішла до сейфа взяти пачку купюр по 3 крб. для розрахунків з покупцями, бо в касі у неї не було розмінних купюр.

Шпак твердить, що для цього Беловій не треба йти до сейфа — вона могла позичити дрібні купюри в штучному відділі, який торгує за готівку. Але ми вже знаємо, що штучний відділ, який продає переважно напої, вранці майже не торгує, отже, Белова не могла розраховувати на виторг цього відділу.

Белова не пригадує, чи питала вона про це у продавця штучного відділу, але свідок Москвичова категорично підтвердила тут, що Белова, не виходячи з каси, голосно спитала чи є купюри по 3 крб. їй ніхто не відповів, і тоді вона пішла по них до сейфа. На жаль, касова готівка і виторг продавця штучного відділу не були зразу зафіксовані, внаслідок чого ми не маємо можливості документально підтвердити посилення Белової. Проте, незалежно від цього, слід визнати, що якби вона вкрала гроші їй було б не вигідно квапити події. В такому разі вона зволікала б розкриття пропажі грошей. їй було б куди вигідніше виявити нестачу в сейфі наприкінці зміни, вигравши 5 годин, протягом яких Шпак та інші мали доступ до тієї кімнати, де був сейф. Відчинення сейфа означало негайне виявлення нестачі грошей. Злочинець неодмінно став би зволікати розв'язку якнайдовше.

Отже, з психологічного боку відчинення сейфа вранці швидше свідчить на користь Белової, аніж на шкоду їй, а саме пояснення Белової про необхідність піти до сейфа за розмінними купюрами не тільки нічим не спростоване, а побічно підтвержене показаннями свідка Москвичової.

Свідок Рубашевська — наступниця Шпак по магазину та її вірний друг, яка прийшла того ранку до Шпак, щоб узяти собі чи то цукру, чи то курку, намагалася створити версію, нібито Белова двічі одчиняла сейф — перший раз узяла гроші дрібними купюрами і зачинила сейф, а потім прийшла вдруге, знову навіщось одчинила сейф і тільки тоді заявила про крадіжку. Такі показання Рубашевська дала вперше 20 грудня, через

півроку після події. Вони суперечать усім без винятку показанням, у тому числі й показанням Шпак. Ці показання спростовуються і тим, що пачка з купюрами по 3 крб. була виявлена в сейфі.

Сама Рубашевська при допиті на суді заплуталася. Під час огляду ми з вами переконалися, що з того місця, де сиділа Рубашевська, сейфа не видно. Справді, «послужливість не за розумом!» Ця версія, як явно надумана, провалилася, ще раз викривши несумлінність свідків, виставлених Шпак.

Отже, посилання на підозрілість відчинення Беловою сейфа того ранку виявилися теж неспроможними.

Перейдемо до питання про укладання купюр. Чи треба було їх підгинати? Це питання, власне кажучи, не варте уваги, бо касир, уклавши пачки в сейф напередодні ввечері, уже завдяки професійному досвіду може помітити нестачу частини грошей з цілого ряду невловимих для сторонньої людини ознак. Проте, коли вже цьому питанню приділялося так багато уваги, зупинимось і на ньому. Ми з вами вимірювали глибину сейфа — справді, пачки з купюрами по сто карбованців точно відповідають його глибині й можуть бути укладені без згинання, але тільки в тому разі, коли в сейфі немає сторонніх речей. А того вечора в сейфі був мішечок з 250 крб. дрібної монети і особиста пачка грошей Шпак.

Під час місцевого огляду в нашому розпорядженні був мішечок тільки з 103 крб. дрібної монети, об'ємом в 2,5 раза менший, ніж той, що був у сейфі 25 червня. Не було в нас і особистого згортка Шпак, і проте пачки з купюрами по 100 крб. уже трохи випиралися з сейфа, бо їх витісняв мішечок з дрібними грішми. Характерно, що коли ми відчинили сейф, то побачили в ньому купюри по сто карбованців з підігнутими кінцями, бо вони справді там не вміщалися. Нарешті, ми довідалися, що ввечері 25 червня біля тієї стінки, де вмурований сейф, лежали один на одному мішки з цукром, що не давало можливості близько підійти до сейфа, і, природно, могло утруднити складання грошей щільно до задньої стінки сейфа.

Отже, і в цій частині пояснення Белової мають об'єктивне підтвердження, і всі сумніви в тому, за якими ознаками Белова виявила крадіжку грошей з сейфа, розвіяні.

Лишається останнє питання: як могла Белова «відгадати» вкрадену суму? Але вона зовсім не «відгадувала». Вона точно знала, яку суму поклала напередодні ввечері, вона пам'ятала кількість пачок, особливо крупних, вона знала, що купюр по 100 крб. було всього півпачки, одна

пачка по 50 крб. і дві пачки — по 25 крб. Саме ці пачки і зникли з сейфа. Касирові не потрібен час, щоб визначити при такому становищі, скільки вкрадено грошей. Це підтвердила вам і Рубашевська, присутня там, коли на запитання Шпак Белова, стоячи перед наполовину спорожнілим сейфом, відповіла, що, на її думку, вкрали не менш як 15 тис. крб. На жаль, це було так! Але який же це доказ? Чи можна посилатися на це, як на доказ симуляції крадіжки?

Мені здається, що я зловживаю вашим часом, зупиняючись на таких безперечно ясних питаннях, але в цьому винний не я, а обвинувач, який вбачає в кожному русі, в кожному слові Белової «докази поведінки».

Я сподіваюся, товариші судді, що ви переконалися в тому, що цих доказів не існує, що їх вигадала Шпак, і мені лишається тільки пожалкувати, що слідчий Києво-Святошинської прокуратури, а слідом за ним і обвинувач опинилися під впливом цього явно несумлінного свідка.

Прокурор звертав особливу увагу на дворазове скасування Прокуратурою республіки постанов про закриття цієї справи, що свідчить нібито про те, що Прокуратура республіки вважає встановленою вину Белової. Це не так. Прочитайте ці постанови, і ви переконаєтесь, що в них ідеться тільки про необхідність перевірити посилання Шпак. Тепер вони всебічно перевірені, й несумлінність цих посилань встановлена.

У постанові від 23 травня цього року Прокуратура республіки пропонувала перевірити, навіщо Белова пропонувала ключ Сокол. Ви тепер переконалися, що Белова не пропонувала Сокол ключа, що це вигадка Шпак, яку вона сама мусила тут спростувати. Далі там ставилося питання про те, чому Белова виявила нестачу грошей тільки при другому відчиненні сейфа — ви тепер знаєте, що це не відповідає дійсності, що того ранку вона лише один раз одчинила сейф і негайно виявила крадіжку. Прокуратура республіки пропонувала перевірити, чому Белова не опечатала ввечері 25 червня сумку, як завжди. Ви тепер переконалися, що сумку ввечері ніколи не опечатували. Прокуратура республіки зацікавилася тим, чому Белова не поспішала додому, коли її чекав чоловік. Ви тепер твердо знаєте, що чоловік прийшов тоді, коли Белова вже закінчила приймати гроші й збиралася додому.

На кожне з цих запитань ви, товариші судді, можете і повинні дати вичерпну відповідь у вашому вирoku, як міг її дати і слідчий, коли б схотів уважно проаналізувати і перевірити показання Шпак.

Прокурор, пропонуючи засудити Белову, твердить, що ви мусите засудити її тому, що не можете відповісти в своєму вирoku на питання, хто ж інший вкрав ці гроші.

Ставити так питання — значить перекрутити завдання, що стоїть перед вами. До суду віддана лише Белова, і ви можете розв'язати питання лише про неї — чи вчинила вона цей злочин, і коли ви — а я в це твердо вірю — відкинете обвинувачення Белової, то тим самим ви відповісте на запитання прокурора, бо визнаєте, що гроші вкрав хтось з осіб, які лишалися в магазині після того, як пішла Белова. Але хто саме з них — цього ви не маєте права вирішити, бо вони не віддані до суду; ви й не можете цього вирішити, бо з вини органів попереднього слідства безповоротно упущені ті докази, які є необхідними для безпомилкового розв'язання цього питання.

А вирок суду, від якого залежать честь і свобода громадянина, повинен бути безпомилковим, бо не існує більшої несправедливості, аніж засудження невинного; не існує більшого тягара для суданського сумління, ніж сумнів у тому, що засуджений винен.

Я сподіваюся, товариші судді, що у вас не лишилося ніяких сумнівів у тому, що не Белова вкрала ці гроші, що вона не винна в пред'явленому їй обвинуваченні, і я прошу винести їй виправдувальний вирок!

В.П. Цемко

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ЦЕМКО Володимир Павлович народився 1926 р. у м. Ялті в сім'ї службовців. У 1944 р. закінчив середню загальноосвітню школу, в березні 1945 р. був призваний на військову службу, згодом — в діючу армію на фронт. З 1945 по 1947 р. навчався в Тульському військовому зброє-технічному училищі. У жовтні 1947 р. був демобілізований. 1948 — 1952 рр. навчався на юридичному факультеті Одеського державного університету. З 1952 до 1960 року — член Запорізької обласної колегії адвокатів. Був членом президії обласної колегії, завідувачем юридичної консультації При-азовського, Якимівського районів та м. Запоріжжя.

У 1960 — 1963 рр. — аспірант сектора держави і права АН УРСР (м. Київ). У 1963—1967 рр. — науковий співробітник-консультант Президії АН УРСР. У 1967—1995 рр. — керуючий справами Національної академії наук України, з 1995 р. — завідувач відділу проблем використання й охорони земельних ресурсів Ради по вивченню продуктивних сил України НАН України, декан факультету міжнародних відносин Міжнародного інституту лінгвістики та права.

Наукові праці з різних аспектів права, економіки й екології землекористування, охорони ґрунтів

та навколишнього природного середовища. Науковий доробок В.П. Цемка становить понад 160 друкованих праць, у тому числі 13 монографій, 14 брошур, 28 довідників і збірників, понад 90 статей. Кандидат юридичних наук (1964), старший науковий співробітник (1967), доктор економічних наук (1992), академік Української екологічної академії наук (1992), член-кореспондент НАН України (1995), професор Нью-Йоркської академії наук (1996).

За час роботи в НАН України нагороджений орденом «Знак пошани» (1976), Почесною грамотою Президії Верховної Ради України (1986). Як учасник бойових дій у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років, нагороджений 7 медалями, орденом «Вітчизняної війни» II ступеня. Лауреат премії ім. академіка В. І. Вернадського (1982).

СУДОВА ПРОМОВА **члена Запорізької обласної** **колегії адвокатів** **В. П. ЦЕМКА** **на захист Жури** **(1957 р.)**

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Журу було віддано до суду за п. «а» ст. 138 КК УРСР по обвинуваченню в убивстві Баранова з низьких спонукань.

Жура визнавав, що у вечір убивства він бився з Барановим, під час бійки Баранов упав і згодом помер. Але Жура категорично заперечував, що убивство вчинено ним і що він завдавав убитому удари ножем.

Справа розглядалася Запорізьким обласним судом. Журу було визнано винним у пред'явленому обвинуваченні із застосуванням Указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1954 р. «Про посилення кримінальної відповідальності за вмісне вбивство» та засуджено до вищої міри покарання — розстрілу.

Верховний Суд Української РСР вирок обласного суду змінив, дії Жури кваліфікував за ч.3 ст. 70 КК УРСР і визначив йому міру покарання — позбавлення волі строком на 10 років з наступною поразкою в правах строком на 5 років.

ПРОМОВА АДВОКАТА В. П. ЦЕМКА

Товариші судді!

27 вересня 1956 р. о 21 годині на головній вулиці с Радіонівки Акимівського району, проти сільської крамниці двома ударами ножа було вбито молоду людину — шофера колгоспної автомашини Баранова. В спокійне, трудове життя села ця подія ввірвалася, як страшна тінь минулого, яка глибоко схвилювала громадськість.

Людина — творець нового суспільства, найдорожчий, найбільший капітал у нашій країні. Немає жахливішого злочину, ніж замах на її життя. Немає серед наших людей місця убивцям.

Саме тому вирок судів про призначення вищої міри покарання убивцям зустрічаються нашою громадськістю схвально.

Але не гомін схвалення супроводив слова прокурора, який просив винести підсудному Журі смертний вирок, а висловлення жаху. І це не випадково. Занадто хиткі ті докази, на яких побудовано обвинувачення.

Жура обвинувачується в убивстві Баранова з низьких спонукань, його дії кваліфіковані за п. «а» ст. 138 КК УРСР.

Це обвинувачення побудовано на показаннях свідків, які бачили бійку між Журою і Барановим, на тому, що ніж — знаряддя вбивства — належить Жури, і, нарешті, на тому, що після вбивства Жура зник з села.

Перед тим, як перейти до оцінки доказів, до питання про винність або невинність Жури, я хочу зупинитися на одному моменті, який зовсім не був висвітленим в обвинувальній промові, але який має дуже істотне значення — це на мотиві вбивства.

Мотив злочину має велике значення в кожній кримінальній справі, а в справі про навмисне вбивство він має першорядне значення. Проте це важливе питання навіть не піднімалося під час попереднього розслідування. Не робилось ніякої спроби пояснити, чому молода людина, якій недавно минуло 19 років, могла вчинити такий тяжкий злочин.

Що спільного між Журою і Барановим, де й коли схрещувались їхні життєві шляхи, у чому зіткнулись їхні інтереси, що в їхніх стосунках могло призвести до такої трагічної розв'язки? Відповідь на ці питання, до певної міри, допоможе встановити, чи могли бути у підсудного мотиви для скоєння вбивства Баранова.

Жури 19 років, а Баранову було 38. Жура працював спочатку трактористом, а потім помічником комбайнера. Баранов — шофером на автомашині. Ні на роботі, ні в побуті вони не зустрічались. У кожного були свої друзі, своє коло інтересів. Баранов був прив'язаний до сім'ї, до дітей, весь свій вільний час він проводив вдома, тоді як Жура, не маючи сім'ї, був із своїми молодими товаришами. Свідки кажуть, що відносини у них були нормальні, не було між ними до 27 вересня 1956 року ні сварок, ні непорозумінь. З'ясування взаємин Жури і Баранова може привести лише до одного висновку, — ні, не крилося в цих відносинах ніякої ворожнечі, яка могла б призвести до кривавої розв'язки, до вчинення злочину. Ніколи Жура не виказував наміру позбавити Баранова життя.

Убивство Баранова не переслідувало корисливої мети. З протоколу огляду місця події видно, що на руці небіжчика був ручний годинник, у кишнях його були знайдені гроші, авторучка.

Мотиви вбивства органами попереднього слідства не встановлені. Всебічне, глибоке дослідження цього злочину в судовому засіданні теж не дало відповіді на це важливе питання. Важко зараз сказати, чим керувався злочинець, коли наносив смертельні рани Баранову, бо очевидців убивства немає, навіть нема впевненості в тому, хто вчинив цей злочин.

Тому не може не викликати здивування позиція, яку зайняло слідство в питанні про кваліфікацію. Слідчий, який прийняв до свого провадження справу, відразу опинився в полоні одної обвинувальної версії — Баранова Умисно позбавлено життя злочинцем, яким керували низькі спонукання.

Те, що злочинця не встановлено, було для слідчого не істотною обставиною для визнання мотивів убивства. Він впевнено складає постанову про порушення кримінальної справи, а чи доведено, що Баранова убив Жура?

Безпосередньо перед убивством Баранов, Жура і більшість із допитаних сьогодні свідків пиячили в сільській крамниці і вийшли з неї лише в зв'язку з її закриттям. П'яні Жура і Баранов побились. Розпочав бійку Баранов, який вдарив Журу, про що досить детально розповідали свідки. Свідки Чуб, Андрющенко, Колесніков, Калінін та Демидов були поруч із Барановим та Журою, але ніхто з них не бачив у руках останнього ножа, не бачив, щоб він цим ножом або якимось предметом наносив удари Баранову.

Демидов, який розбороняв учасників бійки, говорив, що Баранов двічі вдарив Журу. Жура впав, потім піднявся, вдарив Баранова головою, намагався зробити це вдруге, але Демидов його відштовхнув, тут же Баранов впав на землю.

До Баранова, який упав, підбіг Калінін, виніс його на світло і присутні по черзі почали робити йому... штучне дихання (?!).

Не можна не звернути увагу на цей спосіб подання допомоги людині, яка стікає кров'ю, для якої штучне дихання скоріше наблизило смерть, ніж віддалило її настання.

Очевидці, що детально розповідають про хід бійки, ні слова не говорять про ніж. Всі в один голос категорично стверджують, що в руках у Жури нічого не було, що він вдарив Баранова тільки головою.

З місця події зникло чотири чоловіки: Чуб, Андрющенко, Колесніков і Жура. Колесніков, посилаючись на крайнє сп'яніння, каже, що він далі нічого не пам'ятає, що прокинувся він біля свого городу. Жура, Чуб, і Андрющенко пішли до клубу, по дорозі останні порадили Журі втекти. Вони переконали Журу в тому, що Баранов помер від його удару головою у сонячне сплетіння. В цю ж ніч Жура втік із села.

Найважливіший доказ проти Жури — це належність йому ножа — можливого знаряддя вбивства. Ніж було знайдено на другу добу після убивства недалеко від місця, де лежав труп Баранова. З протоколу додаткового огляду місця події, видно, що ніж був увесь у засохлій темній рідині, яка нагадує людську кров. Із змісту протоколу ми бачимо, що походження рідини викликало у слідчого сумнів.

Знайдений ніж необхідно було направити до криміналістичної лабораторії для визначення походження рідини і якби експертиза встановила, що ця засохла рідина являє собою кров людини, тоді треба було б порівняти цю кров з кров'ю Баранова і встановити їх тотожність. Виконання всіх цих дій перетворило б ніж у цінний доказ винності або невинності Жури в убивстві Баранова.

На превеликий жаль, таких слідчих дій проведено не було, і можливість заповнити цю прогалину назавжди втрачена, бо ніж після прилучення його до справи хтось ретельно витер.

Є ще одне важливе питання — це питання, у кого був ніж у вечір вбивства, під час бійки. З цього приводу у нас є тільки показання свідків Колеснікова і Ньюпенка. Вони говорять про те, що Колесников ніж відібрав у Жури безпосередньо перед самою бійкою.

Отже, це виключає нанесення Журою ножем ударів Баранову. Тому і факт знаходження недалеко від місця злочину ножа, який належав підсудному Журі, не є доказом проти нього. Логічний ланцюг міркувань приводить до висновку, що Жура не вбивав Баранова.

Але ж чому в ніч убивства Жура втік із села? Це питання задавалося йому неодноразово під час попереднього і судового слідства. Не можна не задати цього питання, бо необхідно пояснити, чому людина, яка почуває себе невинною, тікає за 1000 кілометрів від місця вчинення злочину і переховується там більше двох місяців. На ці питання Жура давав одну відповідь; «Чуб і Андрющенко сказали мені, що я убив Баранова, вдаривши його головою, я злякався відповідальності і втік». Він перелякався, уявлення малює йому жах його становища. Все це підігривається алкоголем, він втрачає спроможність логічно мислити, порівнювати факти, робити висновки.

В цей час він гадав, що тільки виїхавши з села врятується від гніву родичів загиблого, що тільки поїхавши чим далі від місця вчинення злочину, сховається від слідства, суду і відповідальності за вбивство. Він пише своїм родичам в село, пише про те, що він ніколи не бажав смерті Баранову і не міг припустити, що можна убити людину ударом голови. У листі-відповіді родичі йому сповіщають подробиці смерті Баранова. З Журою відбувається приблизно те, що було 27 вересня 1956 року. І якщо важко пояснити його втечу, то не трудно пояснити його повернення. Він приходить до районного відділення міліції і дає свої перші пояснення, в яких заперечує убивство ним Баранова. Повернення Жури — це не явка з повинною. Це прагнення зняти з себе обвинувачення за злочин, якого він не вчинив.

Заперечуючи і спростовуючи докази, зібрані проти Жури, я прагну довести невинність підсудного в нанесенні смертельних ран Баранову. Але я не можу і не хочу заперечувати його вини взагалі. Жура винен, але винен у вчиненні іншого злочину. Він лихословив у громадському місці, побився з племінником Баранова, потім і з самим Барановим. Його бійка з Барановим пов'язана з цим убивством лише часом і місцем. Але цей зв'язок — не зв'язок співучасника. Той, хто наніс удари ножем, діяв сам, без будь-якої змови з Журою, тому дії Жури, його бійка з Барановим є самостійним злочином.

Ці дії Жури повинні бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 70 КК УРСР.

Як відомо, кваліфікація дій Жури за цією частиною ст. 70 КК УРСР виключає застосування Указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1954 р. «Про посилення кримінальної відповідальності за вмісне вбивство».

Вирішуючи питання про міру покарання, згадайте життя підсудного, життя юнака, який з п'ятирічного віку лишився без батьків. Незважаючи на це, Жура виріс чуйним товаришем, хорошим робітником. Злочин його — не логічне завершення безшабашного життя людини, яка розважається пияцтвом і бійками, а прикрий трагічний виняток, що ніяк не характеризує його.

Я не можу не нагадати вам, що батько підсудного загинув на фронті Великої Вітчизняної війни, загинув за свободу, за щастя нашого народу, за радість і щастя свого єдиного сина.

Проаналізувавши все викладене і враховуючи ступінь вини Жури, я вважаю, що ви знайдете підстави для обрання більш м'якої міри покарання в межах санкції ч. 2 ст. 70 КК УРСР.

В.В. Титаренко

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ТИТАРЕНКО Володимир Васильович народився 1925 року в с Попівка Полтавської області в сім'ї педагогів.

В 1941 р. перебував у Краснодарському краї, аз листопада 1942р. по травень 1945 р.— на фронті. Демобілізований 1945 р. по інвалідності. Нагороджений 13 урядовими нагородами за участь у Великій Вітчизняній війні.

1945 р. вступив на навчання до Харківського юридичного інституту. 1948 р. сім'я переїхала до Львова, і Володимир Васильович продовжив навчання на юридичному факультеті Львівського державного університету, який закінчив 1953 року. Отримав призначення до Івано-Франківської обласної колегії адвокатів. Після 6-місячного стажування став адвокатом і працював у Перегінському, Городенківському, Здолбунівському районах. 1963 р. був переведений до Івано-Франківської міської юридичної консультації. Протягом багатьох років був позаштатним кореспондентом журналу «Радянське право», очолював методичну раду при президії Івано-Франківської обласної колегії адвокатів. Опублікував близько 40 наукових праць. У 1973 р. захистив дисертацію, отримавши науковий ступінь кандидата юридичних наук. З 1997 р. працює завідувачем кафедри конституційного та адміністративного права в Івано-Франківському інституті права, економіки і будівництва. Адвокатською діяльністю продовжує займатися індивідуально.

Нагороджений відзнаками Президента України.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Івано-Франківської обласної
колегії адвокатів
В. В. ТИТАРЕНКА
на захист Ракова і Будка
(1957 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Тисьменицька хутрова фабрика Станіславської області одержувала як сировину кролячі шкурки з Станіславського птахокомбінату та міжрайзаготконтор «Заготживсировини». Райківський, який працював начальником цеху підготовки сировини на Тисьменицькій хутровій фабриці, систематично протягом довгого часу викрадав хутро.

Під час приймання кролячих шкурок від міжрайзаготконтор він, за взаємною домовленістю з працівниками цих заготконтор, у приймальних актах, шляхом дописок завищував фактичну кількість кролячих шкурок та їх якість, а різницю привласнював і потім ділився грішми зі співниками.

Крім того, Райківський всі розрахунки проводив шляхом переказу грошей, занижував сортність товару і цим створював резерв.

Шкурки він передавав працівникам заготконтор, які в свою чергу доручали заготівельникам хутрової сировини розписувати їх по фіктивних квитанціях. Гроші за них одержувались готівкою і привласнювались. На території Тисьменицької фабрики під час обшуку виявлено тайник, в якому було 36005 кролячих шкурок. В цю злочинну діяльність Райківський втягнув працівників ряду міжрайзаготконтор «Заготживсировини» — всього 36 чоловік.

Ця група завдала державі збитків майже на два мільйони карбованців.

Будко і Раков, як учасники цієї групи, були віддані до суду за ст. 20 КК УРСР та ст. 2 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за крадіжку державного та громадського майна».

Справа ця розглядалась виїзною сесією Судової колегії Верховного Суду УРСР в м. Станіславі з 4 до 26 червня 1957 р.

Верховний Суд УРСР Будка і Ракова виправдав.

ПРОМОВА АДВОКАТА В.В. ТИТАРЕНКА

Товариші судді! Протягом трьох тижнів ви детально досліджували справу, в якій тепер, у процесі дебатів сторін, треба зробити аналіз доказів,

Я, як сторона в процесі, повинен викласти свою точку зору з приводу пред'явленого моїм підзахисним обвинувачення.

Обидва вони обвинувачуються в тому, що, працюючи заготівельниками в Коломийській міжрайзаготконторі «Заготживсировина», в січні 1956 р. вступили в злочинний зв'язок з колишнім директором Коломийської заготконтори Штицером та завідуючим складом цієї ж контори Ремезом і допомагали їм у крадіжці кролячих шкурок з Тисьменицької хутрової фабрики, тобто в злочині, передбаченому ст. 20 КК УРСР та ст. 2 Указу від 4 червня 1947 р. «Про кримінальну відповідальність за крадіжку державного та громадського майна».

Особливість цієї справи полягає в тому, що розкрадання здійснювалось у великих розмірах із застосуванням витончених способів. Під час приймання кролячих шкурок від Коломийської міжрайзаготконтори, начальник цеху підготовки сировини Тисьменицької фабрики Райківський у приймальних актах шляхом дописок завищував фактичну кількість кролячих шкурок.

Колішній директор цієї заготконтори підсудний Штицер, завідуючий складом Ремез домовлялись із заготівельниками про те, щоб вони виписували заготівельні квитанції на вигаданих осіб та вказували в них ту кількість кролячих шкурок, яка була дописана в приймальних актах. Отже, такі кролячі шкурки існували лише па папері. Одержані гроші для виплати цим вигаданим здавцям хутра Штицер та Ремез відбирали у заготовлювачів та привласнювали, ділячись з Райківським. Тому кількість викрадених кролячих шкурок експертиза визначає не недостатчею шкурок, а фіктивними квитанціями.

До висновку про безтоварність квитанцій експерти дійшли на підставі лише даних попереднього слідства про відсутність чи наявності здавців, тобто: коли здавець по будь-якій квитанції не встановлений, експерти обов'язково вважають таку квитанцію фіктивною, а зазначену в ній суму викраденою, незалежно від того, чи справді кролячі шкурки по ній поступили чи ні.

Для того, щоб встановити участь моїх підзахисних у розкраданні, не Двсити наявності лише квитанції з прізвищем здавця, який невідомий, необхідно встановити, що по цій квитанції кролячі шкурки не поступали, для чого треба знайти будь-яку ланку, яка б з'єднувала дії моїх під-

захисних з вчинками Райківського, Штицера, Ремеза та інших, які забрались у державну скарбницю.

Але такого зв'язку немає, мої підзахисні зовсім випадкові люди в цьому процесі — от що я й маю на меті довести в своєму виступі.

Особливе становище в цій справі, на мою думку, займає підсудний Будко. Будко категорично заперечує фіктивність виписаних ним квитанцій. Він стверджує, що вказував прізвище здавців так, як останні себе називали.

Документів від здавців він не мав права вимагати. Так орієнтувала Укрконтора «Заготживси́ровини» всіх заготовлювачів, у тому числі і Будка, своїм листом від 27 червня 1950 р., який є в справі. Відсутність здавців, зазначених у квитанціях, він пояснює тим, що, можливо, деякі з них вказали не своє прізвище, а решта не була розшукана в процесі попереднього слідства, хоча насправді такі особи в м. Коломиї та Коломийському районі проживають.

У кожній справі необхідна перевірка доказів, щоб з'ясувати істину, особливо це необхідно тоді, коли підсудний повністю заперечує свою вину. Єдиним доказом, висунутим обвинуваченням для обґрунтування вини Будка, є наявність квитанцій на прийняті кролячі шкурки від здавців, які не встановлені попереднім слідством.

Навіть якщо не звертатись до показань свідків у справі, то і тоді можна переконатися в правдивості показань Будка з таких міркувань. У матеріалах справи, що стосуються Будка, є лише 13 квитанцій на загальну суму 1480 крб. 60 коп., які за висновком експертизи, вважаються фіктивними. Загальна кількість кролячих шкурок, зазначених у цих квитанціях, становить 101 штуку. Крім цього, в квитанції на ім'я Пантелюка значиться одна котяча шкурка, яка помилково зарахована бухгалтерською експертизою до кролячих.

Виходячи з даних бухгалтерської експертизи, середня вартість кролячих шкурок по цих квитанціях становить 14 крб. 60 коп., що, за висновком експерта, цілком допустимо в першому кварталі 1956 р. в той час, як фіктивні квитанції виписувались на шкурки, ціна кожної з яких становила від 16 крб. до 20 крб. Останній факт підтверджують показання підсудного Паська, який пояснив, що йому була дана вказівка зазначати в безтоварних квитанціях вартість кролячих шкурок не менше як 16 крб. Його доповнює підсудний Кіцур: «У фіктивних квитанціях кролячі шкурки виписувались по 18—20 крб., тому що за такими цінами мені дописували шкурки в актах на Тисьменицькій хутовій фабриці».

Отже, середня вартість однієї кролячої шкурки в квитанціях Будка говорить на його користь.

Далі. Серед кролячих шкурок, які зазначені в цих квитанціях, найвища вартість окремої шкурки становить 20 крб. Таких шкурок нараховується лише п'ять, що становить лише 4,9% від усієї кількості шкурок по цих квитанціях.

Згідно з висновком технічного експерта, даного ним у судовому засіданні, в першому кварталі 1956 р. на загальну кількість прийнятих кролячих шкурок допускалось від 5 до 10% шкурок вартістю в 20 крб.

Цей факт також стверджує, що кількість кролячих шкурок та їх ціни, вказані в квитанціях Будка, є результатом його фактичної заготівлі, а не виписки фіктивних квитанцій.

Характерна ще одна деталь. Для заготовлювача Будка в першому кварталі 1956 р. визначений план заготівлі кролячих шкурок на загальну суму 3500 крб. Це ствердив у суді підсудний Штицер.

Всього ж Будком за цей час заготовлено кролячих шкурок лише на 2370 крб. Звідси висновок: коли б Будко мав злочинний зв'язок з Штицером та Ремезом, то йому було б запропоновано виписати фіктивні квитанції в межах плану, тобто до 3500 крб., не перевантажуючи інших заготовлювачів «завданнями» по складанню квитанцій, що перевищували їхній план.

Ще один важливий момент. У справі проведені бухгалтерська ревізія та бухгалтерська експертиза. В цих документах зазначено, що Будком у першому кварталі 1956 р. заготовлена лише 41 шкурка, в той час, як у 1955, 1957 рр. ним заготовлено в тих же кварталах більше 100 шкурок. Невже ж Будко в першому кварталі 1956 р. (зимові місяці, сезон заготівлі) зовсім не приймав шкурок. Ні, Будко займався заготівлею хутра. Наявність кролячих шкурок і є результатом його фактичної, а не фіктивної заготівлі. Таким чином, наведені вище міркування спростовують обвинувачення щодо Будка.

Коли цих, спростовуючих обвинувачення, тверджень для визнання Будка невинним не досить і всі наведені вище доводи непереконаливі, звернемося до інших доказів у справі, які спростовують версію обвинувачення.

За ініціативою суду допитано додаткового свідка Гривняк Ганну Степанівну, тобто розшукано свідка, про якого в матеріалах справи зазначено, що він у Коломиї не проживає. Гривняк Ганна Степанівна з'явилась до суду. Одержана та оголошена в суді довідка про те, що вже близько 20 років Гривняк проживає в м. Коломиї. Вона не була раніше допитана як свідок лише тому, що не одержала повістки за адресою, зазначеною в квитанції, а розшукувалась через адресне бюро м. Коломиї, звідки одержано категоричну відповідь: «В Коломиї не проживає!» Отже, Гривняк

розшукано і допитано в суді. Свідок ствердив, що в кінці березня 1956 р. вона особисто заготовлювану Будку здала чотири шкурки, одержала 35 карбованців та квитанцію. Пред'явлену судом копію квитанції Гривняк впізнала як копію оригіналу, одержаного нею від Будка.

Ви заслухали в судовому засіданні також свідків Токарчука, Підлісну, Пантелюка. Показання свідка Токарчука проливає світло на появу квитанції від 17 лютого 1956 р. на 12 шкурок. Він стверджує, що всередині лютого 1956 р. здав підсудному Будкові 12 шкурок, одержав за них близько 190 крб., а також квитанцію. При цьому Токарчук вказав не своє прізвище, а прізвище свого знайомого Гончарука Михайла Юрійовича, тому що здавав кролячі шкурки не за місцем проживання і не хотів мати суперечок з заготовлювачем свого району. Будкові ж здавав шкурки тому, що той вірніше визначав їх якість та сумлінно провадив оплату шкурок. Про те, що здавець назвав не своє прізвище, Будко тоді не знав. Лише через рік, навесні 1957 р., це з'ясувалось. В той час свідок здавав, знову ж Будкові, декілька кротячих шкурок, але вже на своє прізвище, тобто Токарчука.

На запитання, чому ж він кротячі шкурки здавав на своє ім'я, а з кролячими шкурками не наважився це зробити, ми одержали відповідь, що заготовлювачі змагаються в основному за виконання плану заготівлі кролячих шкурок. Кожен із них мав свій район, де провадить заготівлю. Це один із прикладів, коли з вини здавця в квитанції зазначено прізвище особи, яка шкурок не здавала. Шкурки на склад поступили, і фактичний здавець одержав гроші. Отже, ця квитанція не є фіктивною. Фіктивність іншої квитанції № 145 636 від 5 лютого 1956 р. спростовується показаннями свідка Підлісної, яка пояснила, що на початку лютого 1956 р. здала Будкові 12 кролячих шкурок, одержала 185 крб. грошей та, крім того, за квитанцією в магазині зустрічної торгівлі їй видали 35 кілограмів борошна. Віднести в склад до Будка ці шкурки вона попросила дочку сусіда, яка і вказала прізвище свого батька. Цим пояснюється той факт, що шкурки здавала Підлісна, а в квитанції зазначено прізвище Кирчицького.

Пояснення про три інші квитанції на ім'я Пантелюка дав сам свідок Пантелюк. Він розповів, що в березні 1956 р. здав Будкові по квитанції від 6 березня 1956 р. дві кролячі та одну котячу шкурки, одержав 41 крб., а по квитанції від 27 березня 1956 р. здав дві кролячі шкурки, 24 крб. за ці шкурки одержав повністю. Крім цього, в січні 1956 р. 10 кролячих шкурок на своє прізвище здав зять Пантелюка Зубенко Павло Борисович, це зазначено в квитанції від 15 січня 1956 р. Квитанція відповідає дійсності, не є фіктивною, як і всі попередні. Зубенко не

з'явився на виклик слідчих органів, а також суду тому, що навесні 1956р. виїхав на цілинні землі.

Показання цих свідків такі правдиві та знаходяться в такому зв'язку з об'єктивними даними у справі, що не викликають щонайменшого сумніву. Отже, як видно з показань цих об'єктивних, не заінтересованих у справі свідків, перелічені квитанції не є фіктивними; непорозуміння виникло не з вини Будка, а з вини самих здавців та адресного бюро, де чомусь не значаться громадяни домовласники, про що буде йти мова також при захисті підсудного Ракова. Що стосується решти квитанцій, а саме: квитанції на ім'я Лозинського та Казибчука, то висновок про фіктивність цих квитанцій базувався винятково на довідках сільської Ради села Семаківців, в яких зазначено, що в селі не проживають громадяни Лозинський та Казибчук в той час, як шкурки здавали й одержали квитанції та гроші: перший — 123 крб., другий — 180 крб.

Аналогічна справа з квитанціями на ім'я Карпенюка, Кензика, Сметанюка.

Нерозгаданою залишилась квитанція на ім'я Валентинова. В справі є довідка Коломийського адресного бюро про те, що в списках мешканців м. Коломиї Валентинов не значиться. За час розгляду справи не вдалося встановити особи Валентинова. Можливо, це домовласник, який хоча і проживає в м. Коломиї, але в адресному бюро не значиться, як це мало місце з свідком Гривняк та іншими, про яких ще буде мова, а можливо, Валентинов виїхав з м. Коломиї.

По цій квитанції прийнята лише одна кроляча шкурка. Перший примірник цієї квитанції так, як і в інших випадках, отоварений, тобто по ній одержано борошно та промтовари в крамниці зустрічної торгівлі.

Не допускаю навіть гадки, що злочинна діяльність Будка, коли б вона мала місце, визначалась таким «розмахом», як виписка фіктивної квитанції на одну кролячу шкурку. Це ніякою мірою не влаштувало б ні Штицера, ні Ремеза з їхнім апетитом до наживи.

Протягом усього судового процесу, а також і в стадії попереднього розслідування Штицер, а також і Ремез категорично заперечували будь-яку участь Будка в виписці фіктивних квитанцій.

На підставі аналізу всіх доказів я дійшов до твердого переконання, що ця квитанція не є фіктивною.

Треба зупинитись ще на квитанції на ім'я Данилюка із с. Замулинців, Коломийського району. В суді Данилюк пояснив, що він кролячих шкурок не здавав, проте хто-небудь, здаючи шкурки своїх кролів, міг вказати його прізвище. Данилюк безвиїзно проживає в с. Замулин-

цях, де Будко жодного разу не був. Ні Будко Данилюка, ні Данилюк Будка не знають і до судового процесу вони жодного разу не зустрічались. У квитанції, про яку йде мова, ім'я та по батькові Данилюка зазначено «Юра Петра». Це специфічний вираз, властивий мешканцям деяких сіл Коломийського району. Як пояснив Данилюк, вираз цей означає:

Юрій син Петра. Отже, назвати так ім'я та по батькові, а звідси і здати ці шкурки, міг тільки мешканець с. Замулинців.

Будко українською мовою не володіє, а тим більше місцевим діалектом. Отже, такий вираз у зазначеній квитанції не є творчістю Будка. Тому вірогідним буде виснов'ок, що замість Данилюка ці шкурки здав хто-небудь з його односельчан, не бажаючи називати своє прізвище.

Подібний факт, коли здавець вказував не своє прізвище, навів свідок Демчук Іван Антонович. У лютому 1956 р. він був присутній у заготконторі в той час, коли заготовлювачі приймали кролячі шкурки. Несподівано в одного здавця, який уже одержав квитанцію, випав з кишені паспорт. Свідок Демчук підняв паспорт і зауважив, що за паспортом прізвище здавця Семенишин, а у квитанції він зазначив зовсім інше прізвище.

Виявилось, що цей здавець не має своїх кролів, а систематично купує на ринку живих кролів, м'ясо вживає в страву, а шкурки здає в заготконтору, де одержує за них гроші та промтовари, які іноді перепродує.

Отже, випадки, коли здавці зазначають не свої прізвища, не поодинокі, а коли б заготівельники мали дозвіл вимагати від здавців посвідчення, таких випадків не було б.

Підтримуючи обвинувачення проти Будка, прокурор вважає фіктивними виписані ним квитанції тому, що в деяких не зазначено повністю ім'я та по батькові, а лише ініціали, наводячи, як приклад, квитанції Валентинова та Пантелюка.

Будко, мовляв, говорить прокурор, виписуючи квитанцію, навмисно це зробив, щоб не можна було встановити особу здавця; він вважає ці квитанції фіктивними.

Заперечуючи проти такого твердження, я звертаю увагу суду ось на що: в квитанції, де здавцем зазначено Валентинова, ім'я та по батькові дійсно зазначено ініціалами, але в цій квитанції не вистачало місця, щоб написати повністю ці дані. Отже, твердження прокурора явно непереконаливе. Щодо квитанції на прізвище Пантелюка, то, незважаючи на неповний запис, останній підтвердив дійсність цієї квитанції.

Не навівши жодного переконливого доказу для обґрунтування провини, прокурор посилається на свої сумніви щодо вірогідності тих фактів, які вже були мною перелічені раніше для обґрунтування невинності Будка.

На підставі цих сумнівів у обвинувача і зародилась помилкова думка про співучасть Будка в розкраданні державного майна. Та чи можуть сумніви сперечатися з переконливими доказами.

Наявність самих квитанцій без доказу того, що Будко є спільником Штицера, чи Ремеза, навіть у тому випадку, коли здавці кролячих шкурок не виявлені, ще не стверджує вчинення злочину Будком. За існуючим у заготконторі положенням Будко не мав права вимагати від здавців документів, про що мова йшла вище.

Необхідно, щоб між замовником, яким прокурор вважає Будка, та виконавцем (у даному випадку Штицером) була попередня домовленість про сприяння в здійсненні злочину.

Але ж ні в одному з рядків цієї багатотомної справи ви не зустрінете і натяку на причетність Будка до групи розкрадачів на хутровій фабриці та в заготконторі. Про таку причетність Будка ви не чули протягом тритижневого судового слідства. Всі підсудні твердили, що ніколи з Будком не розмовляли про виписування фіктивних квитанцій та не робили жодних спроб залучити його до своєї групи.

Навіть у той час, коли Штицер на попередньому слідстві в своїх показаннях чистосердечно в усьому зізнався, назвавши прізвища всіх осіб, які були його спільниками, він жодним словом не згадував ні про Будка, ні про Ракова, нічого не сказав про будь-який злочинний зв'язок з ними.

Цей факт робить зовсім безпідставним припущення про співучасть Будка в розкраданні державного майна. Невже ж лише за те, що Будко працював в одній заготконторі з Штицером та Ремезом, він мусить нести відповідальність.

За всіх наведених вище обставин пояснення Будка заслуговують на увагу і в сукупності з усіма об'єктивними даними становлять незаперечний доказ його невинності, непричетності до будь-якого злочину.

В процесі як попереднього, так і судового слідства не встановлено будь-якого хоча б побічного факту, який би кидав тінь на дії підсудного та його особу. Ні підсудний Штицер, ні Ремез, ні будь-хто інший з працівників Коломийської заготконтори жодного разу не натякнув на те, що Будко був нечесною людиною, нечесним працівником заготконтори. Ставлення до роботи, до співробітників, до сім'ї та поведінка в побуті Будка — батька двох малолітніх дітей та сина старих батьків — говорять про його високі моральні якості.

Будко і після порушення кримінальної справи, не будучи усунутим від своїх обов'язків, протягом майже півтора року до дня розгляду справи не мав жодного непорозуміння по роботі, жодного стягнення чи зауваження. Позитивна характеристика на Будка з місця роботи, ввесь його, хоча і не такий довгий, але багатий подіями, життєвий шлях теж доповнюють образ цієї людини: Будко ніколи раніше не судився, він ветеран Великої Вітчизняної війни, офіцер запасу, кілька разів поранений у боях при захисті Батьківщини, кавалер двох орденів Червоної Зірки та шести бойових медалей.

Чи не заслуговує особа підсудного Будка на фоні всіх обставин справи на повне довір'я?

Глибоке переконання в невинності Будка дає мені підставу просити суд про його повне виправдання.

Переходжу до з'ясування ролі Ракова в цій справі. Висновок судово-бухгалтерської експертизи встановлює наявність фіктивних квитанцій, виписаних Раковим на 171 кролячу шкурку.

Даючи такий висновок, експертиза базується лише на даних попереднього слідства про наявність чи відсутність відомостей про здавців, прізвища яких зазначені в квитанціях.

У цій частині попереднє слідство проведене поверхово. Після судового слідства, після детального дослідження всіх епізодів, перевірки показань багатьох свідків, перевірки довідок сільських Рад виявлено зовсім іншу картину, яка дає змогу скласти правильне уявлення про роботу Ракова, про його особу та дійти висновку про відсутність його вини у цій справі.

Якими ж доказами спростовується фіктивність цих квитанцій? Розглянемо квитанцію від 25 січня 1956 р. про заготівлю трьох кролячих шкурок. До квитанції приєднана довідка сільської Ради с Гуцулівки про те, що Габорак Антон Дмитрович у цьому селі не проживає і не проживав, а значить шкурок не здавав.

У квитанції написано: «Габорак Ан. Дмитр.», ім'я та по батькові скорочені. Виникло запитання: а можливо здавцем є не Антон Дмитрович, а Анна Дмитрівна? Суд перевірів таке припущення. І що ж? В судове засідання з'явилась мешканка с. Гуцулівка Габорак Анна Дмитрівна, яка ствердила, що вона здавала Ракову 25 січня 1956 р. три кролячі шкурки і одержала квитанцію та 50 крб.

Такого ж змісту довідка сільради с Ковалівки про те, що Лупшак Гнат Іванович у цьому селі не проживає. Але ж у квитанції зазначений Лупшак не Гнат, а Михайло Іванович.

Викликаний у судове засідання Лупшак Михайло Іванович розповів, що він має кролів, що ним було здано Ракову зазначену в квитанції кількість шкурок, гроші за них свідок одержав повністю.

Неправильними є і довідки Коломийського адресного бюро.

Квитанціївід 19 січня 1956 р., 26 січня 1956 р. та 16 лютого 1956р. про одержання Раковим 16 кролячих шкурок від Сапюка Івана Миколайовича визнані фіктивними лише на підставі довідки адресного бюро про те, що Сапюк у м. Коломійі не проживає. Проте Сапюк багато років живе за адресою, зазначеною у квитанції, навіть має свій власний будинок. Сапюк Іван Миколайович був розшуканий за цією адресою і з'явився в судове засідання, де спростував довідку і пояснив, що він безвіздно проживає в м. Коломійі по вулиці Конєва, що дійсно в 1956 р. зимою він тричі здавав Ракову кролячі шкурки. Всього ним здано 16 шкурок на суму близько 230 крб. Перші примірники квитанцій Сапюк одержав негайно ж після здачі шкурок.

Спростовується також фіктивність двох квитанцій, по яких кролячі шкурки здавав Мосюк.

З невідомої причини він не значиться в документації адресного бюро, в той час як проживає у власному будинку по вулиці Хмельницького, 16 (ця адреса зазначена і в квитанції) і розводить кролів. Він стверджує, що здавав Ракову шкурки.

Непорозуміння щодо деяких квитанцій мало місце і з тієї причини, що Раков не завжди був на своєму складі, а їздив по селах. Коли він був відсутнім, здавці залишали сировину у нього дома, а квитанції одержували пізніше.

Так, у нього залишив одну телячу шкуру Романюк, а шість кролячих шкурок — Бойко. Виписуючи квитанції за їх відсутності, Раков у квитанції на ім'я Бойка помилково записав, що прийнято одну телячу шкуру, а у квитанції на ім'я Романюка, що прийнято шість кролячих шкурок.

Коли він вручив цим громадянам квитанції, помилка з'ясувалась. Не переробляючи квитанції, Раков видав 95 крб. за кролячі шкурки дійсному здавцеві їх, тобто Бойку, а також і квитанцію на шість шкурок, але з прізвищем Романюка. Романюк же одержав квитанцію на прізвище Бойка про здачу ним однієї телячої шкури.

Ніхто в той час не подумав про те, що коли-небудь може виникнути якесь непорозуміння, яке може привести Ракова на лаву підсудних. В суді за допомогою свідків Бойка і Романюка вдалось встановити, що ці квитанції не є фіктивними.

Заслуговує на увагу і пояснення підсудного щодо квитанції від 7 лютого 1956 р. на прізвище Самотюка. Сталось так. На початку січня 1956 р. Самотюк приніс Ракову кролячі шкурки. Не заставши останнього вдома, він залишив ці шкурки з запискою у Ракова. За грішми та квитанцією Самотюк з'явився лише на початку лютого 1956 р. Квитанція йому була необхідна для отоварення.

Але на цей час з необережності Ракова ця квитанція була втрачена. Раков за копією квитанції, яка залишилася у нього в звіті, розрахувався з Самотюком грішми, а для того, щоб останній міг одержати товари в магазині зустрічної торгівлі, видав йому нову квитанцію на п'ять шкурок, зданих Раковим особисто. З цієї причини він вказав у цій квитанції не своє прізвище, а прізвище Самотюка. Викликаний у судове засідання свідок Самотюк повністю все підтвердив.

Це ще один доказ на користь Ракова. Звичайно, не можна схвалити таку систему заготівлі хутра, яка приводить до подібних непорозумінь. Треба бути більш уважним при оформленні квитанцій та при збереженні їх. Проте необхідно врахувати й умови роботи Ракова. Він був заготовлювачем у Коломиї, але за ним були закріплені ще і деякі села, куди він часто виїжджав, і що стало причиною виникнення подібних непорозумінь.

Але ці дії в жодному причиновому зв'язку не перебувають з тими наслідками, які має на увазі обвинувачення.

Квитанції ці не є безтоварними, гроші сплачено справжнім здавцям, кролячі шкурки в заготконтору поступили. Ні Штицера, ні Ремезу Раков грошей не передавав. Звідси висновок: Раков не сприяв збагаченню ні Штицера, ні Ремеза за рахунок грошей, які він одержував для заготівлі хутра, тому й не є їхнім спільником.

Лише через збіг певних обставин квитанція на ім'я Ковацюка Василя Федоровича аж до розгляду справи в суді вважалась фіктивною. Справа в тому, що Ковацюк категорично заперечував, що ним здано п'ять кролячих шкурок, які зазначені в квитанції від 29 січня 1956 р., але повідомив, що в їхньому селі є ще один громадянин — Ковацюк Василь Федорович, який має своїх кролів. Це ствердила і сільська Рада. Перевіркою в суді встановлено, що кролячі шкурки здавав справді інший Ковацюк Василь Федорович, який має кролів. Так спростовується ще один епізод обвинувачення.

Достовірність квитанції на ім'я Гаврилюка Григорія Степановича також доведена в суді.

Свідок Гаврилюк розповів суду, що він розводить кролів і здає шкурки. Були випадки, коли шкурки Ракову здавала його дружина, але тому,

що він голова сім'ї, в квитанціях завжди вказувалось його ім'я. Так було і з квитанцією від 5 лютого 1956 р. на дві шкурки, які здала дружина Гаврилюка, а в квитанції вказала ім'я свого чоловіка — Гаврилюка Григорія Степановича.

Залишається декілька нерозгаданих квитанцій, тобто таких, де вказані прізвища осіб, яких не виявили.

Щодо цих квитанцій Раков дав таке пояснення. Прізвища в квитанціях він писав такі, які називали громадяни, що здавали кролячі шкурки. Документи від них він ніколи не вимагав тому, що це було категорично заборонено. Можливо деякі прізвища він записав неправильно через свої фізичні вади: поганий зір та слабкий слух.

Бували випадки, коли деякі громадяни називали не своє прізвище — можливо, вигадане, можливо, своїх знайомих, як це мало місце з Токарчуком.

Раков навіть навів такий факт, коли один громадянин (прізвища він не пам'ятає) здав йому кролячі шкурки, а через кілька днів до заготовлювачів прийшов громадянин, який відшукував викрадені у нього шкурки. За певними ознаками викрадені кролячі шкурки були пізнані у Ракова, вони були здані невідомим громадянином. Особа, яка значилась у квитанції, розшукувалась, проте не була встановлена. Цей факт ствердила свідок Гаврилюк Євдокія Михайлівна, яка була очевидцем цього.

Ще один характерний приклад, який пояснює причину існування декількох нерозгаданих квитанцій. Свідок Бойків Микола Михайлович заявив у суді, що йому відомий випадок, коли в січні 1956 р. в його присутності кролячі шкурки Ракову здали декілька циган, які переїжджали через Коломию. Вони вказали своє прізвище та адресу. Але оскільки ці громадяни перекочували в інший район, то не дивно, що за вказаною адресою вони не значаться.

Настав час зробити підсумок. Перед судом пройшов ряд свідків, які дали ясні, чіткі, правдиві пояснення. Всі ці показання є базою для певного висновку у справі. Під час попереднього слідства в основному на підставі довідок сільських Рад та адресного бюро був зроблений висновок про безтоварність квитанцій, виписаних Раковим у першому кварталі 1956 р. Цим керувались і експерти при проведенні бухгалтерської експертизи.

Після розгляду справи в судовому засіданні з'ясувалося, що переважна більшість цих довідок, як у справі Будка, так і Ракова, були помилковими, а оскільки вони помилкові, то і версія про вину Ракова є тим більш помилковою, бо не базується на об'єктивних доказах.

Матеріалами як попереднього, так і судового слідства, категорично спростовується і будь-який злочинний зв'язок Ракова з Штицером і Ремезом, або будь-ким з інших підсудних.

Прокурор, підтримуючи обвинувачення проти Ракова, як і проти Будка, посилається лише на свої сумніви щодо вірогідності тих фактів, які навів Раков та які підтверджені в судовому засіданні. Для заперечення цих фактів потрібні не сумніви, а переконливі докази, але їх немає.

Жодних із переконливих доказів, які б стверджували вчинення Раковим злочину, прокурор не навів і тому не дивно, що поряд із версією обвинувачення виникає інша версія, така, що не лише цілком припустима, а й повністю доведена, а саме, що Раков у злочинний зв'язок ні з ким з підсудних не вступав, випискою безтоварних квитанцій не займався.

Треба додати, що Штицер і Ремез категорично заперечують будь-яку розмову з підсудним Раковим про оформлення ним фіктивних квитанцій, заперечують співучасть його в злочинній діяльності.

У справі немає жодних даних, які б хоч трохи кидали тінь на пояснення Ракова, посіяли щонайменше недовір'я до його показань та дали б підставу для сумніву щодо правдивості свідчень допитаних судом свідків.

Його поведінка під час попереднього слідства і на суді була щирою. Це чесна, правдива людина, трудівник, який сумлінною, чесною працею заробляв собі на прожиття. Він ніколи не судився, не мав жодних адміністративних стягнень, характеризується позитивно по роботі; в роки Вітчизняної війни перебував у лавах Радянської Армії.

Отже, дані про особу підсудного доповнюють загальну його характеристику, та ще раз переконують нас у тому, що Раков не вчинив жодного злочину.

Товариші судді! Прокурор вважає вину Ракова доведеною і просить засудити його на 10 років позбавлення волі.

Виходячи з засад кримінального права нашої країни, що лише особа, яка вчинила певний злочин, може нести відповідальність у кримінальному порядку і що жоден невинний не може бути покараний, я прошу Ракова, як і підсудного Будка, виправдати.

Л.П. Фріс

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ФРІС Лев Павлович народився 1914 р. в сім'ї майстра взуттєвого заводу в Краківському воєводстві (Польща). 1933 р., закінчивши на відмінно школу, вступив на юридичний факультет Львівського університету. Після 1 -го курсу перейшов на навчання до Варшавського університету, який закінчив 1937 р., отримавши звання магістра права. Працював юрисконсультантом на підприємствах м. Рівне. На початку війни був евакуйований до Челябінська, де працював юрисконсультантом, згодом адвокатом, завідувачем юридичної консультації Челябінської обласної колегії адвокатів. Постійно виступав як лектор з питань кримінального і кримінально-процесуального права. Володів латинською, польською, німецькою мовами.

1945 р. Л. П. Фріс повернувся в Україну до м. Дрогобича і був прийнятий до Дрогобицької колегії адвокатів, згодом обраний заступником голови її президії.

Лев Павлович, успішно виступаючи в судах, проявив себе неабияким знавцем права, завжди послідовно відстоював законні права громадян.

Сучасники Л. П. Фріса згадують, що промови його були яскраві, легко сприймалися і запам'ятовувалися. Його перу належать 22 друковані праці з різних питань права.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Дрогобицької обласної
колегії адвокатів
А. П. ФРІСА
на захист В. Ф. Степанова
(1957 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Степанов Василь Федорович, 1907 р. народження, був відданий до суду за пунктами «а», «в», «г», ч. 1 ст. 138 Кримінального кодексу УРСР за вбивство дружини особливо небезпечним і болісним для неї способом, з низьких спонукань — ревнощів.

Прокурор просив суд на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1954 р. «Про посилення кримінальної відповідальності за умисне вбивство» про застосування вищої міри покарання.

Дрогобицький обласний суд погодився з доводами захисника в питанні про кваліфікацію злочину. Степанова засуджено до 10 років позбавлення волі без порушення прав за п. «а» ч. 1 ст. 138 КК УРСР.

Цей вирок набув законної сили.

ПРОМОВА АДВОКАТА Л. П. ФРІСА

Товариші судді!

1 червня 1956 р. всю область облетіла звістка про вчинене в Моршині вбивство чоловіком своєї дружини. Незабаром стали відомі і подробиці убивства. На місці злочину був заарештований убивця — Степанов.

Вбивство, тим більше навмисне, — явище дуже рідкісне в наш час. Такий злочин, як вбивство, не можна виправдати нічим, воно заслуговує рішучого осудження, його можна лише пояснити, вказавши на більшу або меншу суспільну небезпеку.

Суть захисту — не тільки в передачі фактів. Суд знає все досконало. Нас зараз цікавлять порухи людської душі, почуття, помилки і переживання Степанова.

Завдання суду полягає, таким чином, у глибокому проникненні в психологію учасників цієї страшної драми, в творчому, мудрому та об'єктивному аналізі найскладніших людських почуттів і взаємовідносин в усій їх різноманітності і суперечності. Нам доведеться говорити про кохання і ненависть, про жагучі ревності і крижану байдужість, про

дикі пориви неприборканого гніву, який у роковий день і годину вклав у руки Степанова знаряддя смерті.

Одруження Лідії і Василя Степанових відбулося в 1940 р. Він був старший за дружину на 16 років. Чи не в цьому був прихований зародок майбутнього лиха. Свідок Рапій саме в цьому вбачає причину розладу між подружжям у майбутньому.

Лідія вийшла заміж за Василя Степанова не кохаючи його, що підтвердила в суді її рідна сестра. Сестра Лідії — Кундас Юлія — показала, що Едуард Готлібович Криг, їх батько, був великим любителем випити. Дочка страждала від цього, тому і погодилась вийти заміж за першого, хто запропонував їй, як кажуть, свою руку.

Життя подружжя спочатку проходило нормально. Степанов кохав дружину і пишався нею. Вона не працювала, він забезпечував її всім необхідним. У листі до матері, який є в справі і був оголошений у суді, він називав дружину безмірно ласкавими іменами, і Лідія Степанова тоді була йому достойною і вірною подругою. Мені, хоч це неприємно, але з обов'язку захисту підсудного доведеться повести мову про дії і вчинки покійної Лідії Степанової, які ганьблять її як жінку і матір, як людину, бо суду, який вирішує долю Степанова, потрібна правда, і тільки правда.

Перші сигнали сімейного лиха, що насувалося, спостерігаються під час перебування подружжя в Північно-Осетинській столиці — місті Орджонікідзе. У 1951 р. Лідія Степанова, жінка молода і вродлива, після довгих років життя в далекому поліському селі опинилась, нарешті, у великому місті. Їй було тоді 27 років, Степанову — 43. Буденним і нецікавим, «дрібним» і рядовим, на її погляд, торговельним працівником здавався їй цей чоловік поруч з інженером Барановським або залізничним майором Казьменком, які добивалися, за словами свідків, її прихильності.

Але чи достатньо доведені ці факти? Так, цілком. Суд має свідчення Кідіної і Тадевосян, протоколи їх допитів на попередньому слідстві. Вони повністю збігаються в найменших подробицях. До них додаються свідчення матері підсудного і його брата. Нарешті, достовірність цих показань підтвердила сама Лідія Степанова всією своєю подальшою поведінкою в Моршині.

За невинними пустощами прийшла розбещеність. Про погану поведінку Л іди знають всі, і справа доходила навіть до погроз зганьбити її старовинним звичаєм — вимазати дьогтем ворота її будинку. Всі сусіди, повторюю, знали про це. Не знав ні про що тільки Степанов. Він, як завжди, вірив своїй дружині.

Необхідно сміливо і відверто охарактеризувати поведінку Лідії Степанової. У нашій країні вперше в історії людського суспільства шлюб створений як союз двох рівноправних людей, без тіні закріпачення жінки або підкорення її чоловікові. Проте свобода не означає розбещеності. Вона глибоко чужа нашому суспільству. Є законом передбачені шляхи

до розірвання шлюбу, якими може скористатися будь-хто з подружжя, коли є для цього серйозні підстави. Але робити так, як Лідія Степанова, мати двох дітей,— огидно.

В Станіславській області, куди в 1953 р. переїжджає подружжя, історія повторюється. Ми чули розповідь про зубного техника Тимофія і ознайомлені з його показаннями на слідстві. Між подружжям починають відбуватися бурхливі розмови. Вперше за 13 років спільного життя Степанов одержує переконливі докази про погану, антиморальну поведінку своєї дружини. Він не дозволяє собі найменшого прояву грубості відносно Лідії, яку продовжує кохати. Він благає її бути вірною подругою і хорошою матір'ю. Нарешті Степанов переїжджає з сім'єю в курортне містечко Моршин Дрогобицької області, а сам незабаром вербується і їде на Камчатку.

До свого від'їзду Степанов потурбувався, щоб забезпечити дружину і дітей на час своєї відсутності всім необхідним. Він залишив дружині 3 тис. крб. і запас продуктів. Він регулярно, на початку кожного місяця, висилав сім'ї по 500 — 600 крб., про що свідчать поштові перекази, підшиті до справи. Ще з м. Борислава Степанов переказав поштою половину одержаних ним підйомних.

У Лідії Степанової було все необхідне для спокійного життя. В неї була хороша квартира, продукти, були гроші і речі. Чоловік працював на камчатських рибних промислах, а дружина у цей час «розважалась», викликаючи загальне осудження й обурення громадськості міста. Появляється нове, чергове захоплення, на цей раз — останнє.

Тут мені вперше доведеться заговорити про Івана Лесіва, одного з винуватців драми в сім'ї Степанова. Ми чули його показання, до найменших подробиць дослідили і вивчили його відносини з Лідією Степановою.

Почалося з романтичних зустрічей біля колодязя, спільних відвідувань танцмайданчика і клубу. Потім вони все частіше і частіше зустрічаються вдома у Лідії. Поведінка Степанової стає відомою її сусідам, їй роблять у найввічливішій формі зауваження Зайцева і Рапій. Але Степанова глуха до застережень своїх знайомих, забуває про чоловіка і дітей.

Ми чули свідчення дванадцятирічної дівчинки — Соні Степанової, яка передчасно стала дорослою і розуміє більше, ніж потрібно знати в її роки. Нас всіх уразила і глибоко схвилювала розповідь дівчинки про ганебний маскарад, який організувала її мати, одягаючи «дядю Івана» в жіночу хустку, говорячи дітям, що до неї вночі приїхала «тітка з Болехова». Степанову мало, очевидно, турбувало те, що жіноча біла пухова хустка не зовсім гармонувала з чоловічими чоботами і галіфе, які діти, з властивою їм спостережливістю, ясно бачили, коли «тітка з Болехова» заходила до мами в кімнату. Соня, як це ми знаємо з її показань на слідстві і в суді, насмілилась навіть сказати мамі, що її поведінка «нехороша для папи», але була тут же жорстоко покарана матір'ю.

Як все те, що відбувалося в домі Степанова в ці дні, повинно було деморалізувати дітей! Якими очима, повними осудження і справедливого обурення, дивилися діти на свою матір, коли згодом Іван Лесів відкрито, вдень і вночі, почав відвідувати їхній дім і розпоряджатися всім, як повновладний господар.

Грошей, залишених Степановим, і тих, що надсилалися з Камчатки вистачало ненадовго. Свідки Коваленко, Сидорак і багато інших говорили, що Степановій вистачало б грошей, коли б вона не витрачала їх на п'янки і гулянки з Лесівим. Свідки Рапій, Коротков і Зайцева з обуренням говорили про те моральне осудження, яке викликала поведінка Степанової у всієї громадськості селища.

Найбільше осудження викликало ставлення Лідії в цей час до своїх дітей. Вони ходили безпритульні, брудні і голодні. Степанова жорстоко била їх, особливо Соню. Свідок Коваленко розповів нам про випадок побиття, про який не можна згадувати без здригання.

Я з цієї високої трибуни приєднуюсь до тих слів осудження, які були висловлені в цьому залі свідками Рапієм, Коваленком, Зайцевою та іншими з приводу ставлення Степанової до своїх дітей. Явище це — незвичайне в нашій дійсності.

Згодом відносини Лідії Степанової з Іваном Лесівим набувають курйозного характеру: вона на очах у всієї публіки влаштовує Лесіву шалену сцену ревнощів, коли він насмівився танцювати з якоюсь дівчиною. Лесів на той час почав, очевидно, обтяжуватися зв'язком із Степановою, який він, без сумніву, розглядав як тимчасовий. Лідія ж, навпаки, плакала мрії про міцний зв'язок і навіть про шлюб, незважаючи на велику різницю у віці: Лесів, як відомо, молодший за неї на багато років.

Нарешті, Лідія Степанова остаточно набридає Лесіву. Він вимагає щоб Лідія дала йому спокій і одного разу навіть жорстоко побив її. Степанова заявляє про це начальнику відділення міліції і одержує від нього прикладене до матеріалів слідства направлення до медичного експерта для визначення характеру побоїв. На цьому, однак, все закінчується, і вона до експерта не пішла. В другому випадку, про який розповідав свідок Рапій, Степанова влаштовує Лесіву бурхливу і непристойну сцену ревнощів у присутності сусідів. Нарешті, Степанова закидає його камінням, і Лесів втікає додому... Але потім знову зустрічі вдома і в місті, вечірки, танці, гулянки.

В цей час Степанов на Камчатці одержує два анонімних листи, в яких його повідомляють про поведінку його дружини і становище в сім'ї, його батьківське серце глибоко ранять повідомлення про долю Дітей. В одній анонімці, текст якої відтворений у справі, він прочитав: «Діти ваші харчуються здебільшого грибами, які самі приносять з лісу.

Друге джерело їх харчування — фрукти, які вони рвуть у чужих садах». Можливо, інший чоловік, що менше любить дружину, дітей, написав би після цього грубого листа, з докорами і лайками. Але Степанов надси- лає своїй дружині, яка зовсім не писала йому, безмірно ніжного листа, який зберігся. Він пише: «Як мені прикро, що на старість років я став настільки непотрібним для любимої мною людини. Ліда! Що я тобі зроби- в поганого, за що ти наді мною так жорстоко знущаєшся». І далі: «Ліда! Якщо для тебе я став непотрібним, то дітям я все-таки рідний батько, їм я довго ще потрібний буду... Ліда! У мене все добре, тільки одне погано, що немає зі мною тебе і дітей...»

І лише в самому кінці стримано і дуже сумно Степанов пише: «Ліда, я одержав від моршинських людей два листи. Ці листи для мене дуже сумні...»

Ні слова докору, одна лише любов, ніжність і ласка! Ось таким був Степанов, таке його ставлення до дружини і дітей.

Я переходжу до останнього розділу цього сумного оповідання. Сте- панов повертається додому, в Моршин. Від свого друга Кучерева, допи- таного судом у справі, він довідується про всі подробиці зв'язків Лідії з Лесівим, про долю своїх дітей. Але він нічим не видає своєї образи, вітається з Лідією і дітьми і стомлений з дороги лягає відпочивати.

Тут з'являється сам «герой» роману. Лесів не знав про приїзд Сте- панова і сп'яну зухвало грюкає у вікно.

Ми пам'ятаємо, що потім відбулося. Степанов жорстоко побив п'я- ного Лесіва.

Я далекий від того, щоб бути солідарним з діями Степанова. Часи самосудів давно минули. Але ні на хвилину не треба забувати і про роль Лесіва у драмі, що трапилась. Для Лесіва Лідія була іграшкою, відноси- ни з нею — випадковим зв'язком. Не замислюючись над наслідками своїх вчинків, він, людина, що втратила моральні устої, вдерся в чужу сім'ю, легковажно, безсоромно вступив у близькі стосунки з заміжною жінкою.

Чи розуміє сьогодні Лесів, сидючи тут, всю свою величезну відпо- відальність за трагедію, яка сталась. Якщо в нього є совість, вона не дасть йому спокою.

На другий же день Степанов прийшов до Лесіва. Він благає його залишити Лідію, звертається до кращих почуттів Лесіва, вказуючи на дітей, які можуть лишитися сиротами. І Лесів лицемірно обіцяє, а Степанов — ще раз, але востаннє — вірить. Між подружжям відновлюється, на жаль, ненадовго мир і злагода.

Коли б то Лесів додержав своєї обіцянки! Подружжя Степанових виїхало б на Камчатку, до чого посиленних заходів вживав підсудний, про

що говорять його заяви на адресу відповідних властей, оголошені в суді. Можливо, Лідія в нових умовах схаменулася б. Але ні! Таємні зустрічі Лесіва і Лідії не припинялись. Про це стало відомо Степанову. Тоді він погоджується на дивовижний і єдиний у своєму роді крок: він, з ініціати-ви Лідії, разом з нею іде до Лесіва і прохає його одружитися з нею.

Про цю розмову свідчать показання Лесіва і його матері. У справі є також лист Степанова до його матері, в якому він докладно описує цю розмову. Лідія плакала і прохала, щоб Іван взяв її до себе, вона посилалась на його клятви і обіцянки, загрожувала вчинити самогубство, якщо він відмовиться. Все це відбувалося на очах чоловіка, що кохає її.

Лесів відмовився. Він, звичайно, і не думав про одруження з жінкою, значно старшою за себе, і яка мала двох дітей. Він не відчував ніякої моральної відповідальності за свої вчинки. До того ж мати категорично була проти цього шлюбу.

Степанов метається, шукає порятунку. Він ходить до начальника відділення міліції, надокучає всім знайомим.

Тим часом події з блискавичною швидкістю наближаються до своєї страшної розв'язки. На 1 червня 1956 р. був призначений остаточний розрив. На підлозі стоять вузли з речами, діти в сітку зібрали свої іграшки. Тато повинен сьогодні розійтися з мамою. Але діти — вони хочуть бути з татом. Про це з усією дитячою безпосередністю говорили самі діти, Соня і Жора, допитані тут у судовому засіданні.

О другій годині дня з'являється Лідія весела і життєрадісна. На ходу вона питає у господаря квартири Рапія, «чи вдома її «паразит», заходить у дім і проходить разом з Степановим до кімнати. В кухні, сидячи на ліжку, чекають діти та старенька їх бабуся — мати Степанова — Марія Ничипорівна, яка приїхала з далекої Осетії мирити подружжя. Двері залишаються напіввідчиненими. Уривчасті свідчення бабусі і дітей, пояснення підсудного дали можливість відтворити картину останньої зустрічі подружжя і зміст останньої їхньої розмови.

Степанов просив її залишитися і не кидати його і дітей. Він нагадував всі довгі, разом прожиті роки, говорив про дітей, яких треба виховати. Він благав її і плакав, забуваючи про гідність чоловічини, називаючи її при цьому ласкавими і ніжними словами. Все було марно. «Ти мені не потрібний», — відповідала Лідія.

В цю вирішальну хвилину на очі Степанова попався ніж, звичайний кухонний ніж, що лежав на столі. Вся пережита гіркота, весь біль, розтоптана чоловіча гідність, зганьблене кохання, загиблі надії на повернення минулого — все вилилось у страшному і короткому ударі ножа, який зразу все скінчив — і життя Лідії, і сімейне вогнище, і надії на повернення її кохання, якого так домагався Степанов.

Тяжко вражений непоправністю свого вчинку, весь залитий кров'ю Лідії, з розпачливим поглядом — такий, яким ми бачимо його на фотографії, зробленій зразу після приїзду працівників міліції, сидів Степанов і чекав, коли його заарештують. Він не намагався тікати і лише нестямно повторював: «Що я наробив?» Він повністю визнав себе винним на слідстві і в суді.

Представник державного обвинувачення в своїй промові просив суд про застосування вищої міри покарання, вказуючи, що вбивство було вчинено особливо жорстоким і болісним для покійної способом. Свої доводи в цій частині прокурор обґрунтовував висновком судово-медичної експертизи і, головним чином, думкою експерта про те, що Степанова, після одержання тяжких травм від ударів ножом протягом цілих п'ятнадцяти хвилин не втрачала свідомості, зазнаючи нестерпних мук.

Ця думка експерта є з самого початку хибною. З висновку медичної експертизи нам добре відомий характер пошкоджень та їх наслідки. Глибокими і сильними ударами ножа у покійної були повністю перерізані обидві сонні артерії, дихальне горло, щитовидна залоза, аж до лінійних відрізів на хребцях.

Отже, уявляється така картина кончини покійної: настає гостра кровотрата, пов'язана з великою, зовнішньою, фонтануючою кровотечею, і негайне припинення надходження артеріальної крові до мозку. Як наслідок, виникає асфіксія, кисневий голод, бо величезна кровотрата, посилена перерізом дихального горла, спричиняє настання смерті через відсутність надходження кисню.

Професор Авдєєв у підручнику судової медицини пише, що велика кровотрата викликає смерть від кисневого голоду, бо в крові втрачається кров'яний пігмент-гемоглобін, що переносить кисень до тканини.

Слід підкреслити, що клітини мозку, а особливо його кори, надзвичайно чутливі до перебоїв кровопостачання, тим більше до повного припинення надходження крові до мозку.

Професор А. Г. Бржозовський, один з авторитетів у галузі вітчизняної хірургії, пише про те, що поранення шийних артерій великого калібру, тобто загальної сонної, зовнішньої і внутрішньої сонних і підключичної, супроводжується бурхливою кровотечею назовні. У величезній більшості випадків такі кровотечі ведуть до смерті протягом кількох хвилин.

Отже, смерть настала значно раніше, ніж це вказано у висновку експерта. Втрата ж свідомості, а це головне, на що звертає увагу державне обвинувачення, настала не через 15 хвилин після заподіяних травм, а значно раніше.

Я вже говорив, що велика кровотеча викликала гострий кисневий голод. Настає асфіксія.

З цього питання великий авторитет у галузі судової медицини професор Попов, у підручнику судової медицини говорить, що центральна нервова система, особливо головний мозок, дуже чутлива до найменшого порушення кисневого режиму; тому при швидкому настанні асфіксії людина швидко втрачає свідомість — звичайно, на першій хвилині або на початку другої.

Але й це ще не все. Висновком медичної експертизи встановлюється, крім вже наведених, пошкодження щитовидної залози і перерізання дрібних артерій і нервів передньої шийної частини. Такі пошкодження, самі по собі, також викликали велику крововтрату і різке порушення дихальної функції.

Таким чином, фонтануюча, зовнішня кровотеча з артерій, указаних в акті досліджень трупа, а також переріз дихального горла і нервових стволів потягло за собою негайну втрату свідомості і смерть на місці.

Ви, товариші судді, добре ознайомлені з характером пошкоджень і бачили на фотознімках страшну, широку і дуже глибоку рану на шії покійної. При такому стані неможливо зберігати свідомість протягом цілої чверті години.

Ось чому висновок експерта, що Степанова протягом 15 хвилин після заподіяння їй травм зберігала свідомість, викликає серйозні заперечення.

Але і не в цих лише міркуваннях суть. Ознака «особливо болісного» способу вбивства визначається не часом життя жертви після заподіяння смертельного пошкодження, а самим способом убивства.

Отже, є всі підстави відхилити кваліфікацію вбивства, вчиненого Степановим за п. «в», ст. 138 КК УРСР і визнати наявність складу злочину лише за п. «а» ст. 138 КК УРСР — убивство з ревнощів.

Я закінчую, товариші судді! Лишилось заслухати ще підсудного і потім — слово за вами. Я вірю, непохитно вірю в те, що життя Степанова буде збережено, що у дітей, які втратили матір, лишиться живий батько, якого вони так ніжно люблять. Я вірю, що після відбуття належного покарання, нехай у далекому майбутньому, Степанов знову повернеться до своїх дітей, яких він любить над усе на світі.

С.Д. Яструбецький

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ЯСТРУБЕЦЬКИЙ *Сергій Дмитрович* народився 1902 р. у Києві в сім'ї службовця. В 1920 р. після закінчення гімназії вступив на юридичний факультет Київського інституту народного господарства, який закінчив 1926 р.

Працював в органах статистики праці, профспілкових органах Києва, Артемівська, Харкова. У 1931 р. перейшов на економічну роботу, одночасно навчаючись на вечірньому відділенні Харківського інженерно-економічного інституту. 1937 — 1939 рр. — юрисконсульт на металургійному заводі, з 1939 р. — член Ворошиловградської колегії адвокатів. Після евакуації 1941 р. до Казані працює в Татарській колегії адвокатів до травня 1943 р., 1943 — 1944 рр. — в Кабардинській колегії адвокатів, 1944 — 1945 рр. — Вінницькій та Львівській колегіях адвокатів. З 1948 р. за сумісництвом працював викладачем на юридичному факультеті Львівського державного університету.

Очоловав методико-консультативну раду при президії Львівської обласної колегії адвокатів, був членом методичної ради Юридичної комісії при Раді Міністрів УРСР, де активно працював над підготовкою і розробкою методичних посібників.

Промова, що увійшла до збірника, досить яскраво характеризує С.Д. Яструбецького як досвід-

ченого захисника. Адвокат не залишив жодного доказу без уваги. Зіставляючи й аналізуючи події, він переконливо доводить, що його підзахисний не винний.

Про С.Д. Яструбецького можна знайти багато цікавих фактів в архіві Львівської колегії адвокатів. Його адвокатську майстерність високо цінили колеги, любов і повагу яких заслужив Сергій Дмитрович своєю невтомною працею.

Помер С.Д. Яструбецький в 1973 р.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Львівської обласної
колегії адвокатів
С. А. ЯСТРУБЕЦЬКОГО
на захист Одаренка
(1957 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Одаренко був відданий до суду за ч. 3 ст. 70 Кримінального кодексу УРСР зате, що ввечері 18 вересня 1955 р., зустрівши між с Голосками Брюховицького району і м. Львовом громадян Нича і Розумійка, з хуліганських спонукань наніс Розумійкові два ножових поранення (від яких Розумійко через дві доби помер) і Ничу — одне ножове поранення, що завдало йому тяжкого тілесного ушкодження.

У жовтні 1955 р. справа розглядалася народним судом Брюховицького району Львівської області, який визнав Одаренка винним за ч. 3 ст. 70 КК УРСР і засудив його до семи років позбавлення волі. Одночасно народний суд виніс окрему ухвалу про порушення кримінальної справи проти Нича за ознаками ч. 2 ст. 70 КК УРСР.

Судова колегія в кримінальних справах Львівського обласного суду вирок народного суду змінила: перекваліфікувала дії Одаренка за ч. 2 ст. 146 КК УРСР, але міру покарання залишила без змін.

Відповідні наглядні інстанції, в які адвокат подавав скарги у порядку нагляду, залишили їх без задоволення.

Після опублікування Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР № 8 від 23 жовтня 1956 р. «Про недоліки судової практики в справах, що пов'язані з застосуванням законодавства про необхідну оборону» за ініціативою адвоката в наглядних інстанціях знов було поставлене питання про опротестування вироку й ухвали, які були винесені в цій справі.

За протестом Прокурора УРСР Президія Львівського обласного суду втравні 1957 р. своєю постановою вирок і ухвалу змінила: перекваліфікувала дії Одаренка за ст. 141 КК УРСР і визначила йому міру покарання - три роки позбавлення волі.

ПРОМОВА АДВОКАТА С. Д. ЯСТРУБЕЦЬКОГО

Товариші судді!

Закон суворо охороняє права і законні інтереси громадян шляхом застосування до винних відповідних мір покарання. Водночас кримінальне законодавство надає громадянам право особисто захищатися проти замахів на їхнє життя.

Кримінальному праву відомий інститут необхідної оборони. Використання законного права на необхідну оборону, без сумніву, є важливим елементом нашого громадського життя. Ми повинні виховувати в громадян, у нашої молоді свідомість необхідності боротьби проти будь-якого зазіхання на існуючий правопорядок. Ми повинні заохочувати необхідну оборону, не засуджуючи в таких випадках громадян за їхні дії захисту, крім, безумовно, випадків перевищення дозволених меж оборони.

В даній справі суду необхідно вирішити такі основні питання: чи вчинив Одаренко злочин, який обвинувальна влада кваліфікує як хуліганство, чи не було в його діях прояву необхідної оборони і, в останньому випадку, чи не перевищив він меж цієї оборони?

На відміну від представника державного обвинувачення, який взяв сумний епізод, що мав місце 18 вересня цього року, із довгого ланцюга минулих і тісно з ним пов'язаних подій, я вважаю абсолютно необхідним насамперед зупинитись на, так би мовити, передісторії цієї справи. Це необхідно зробити тому, що без характеристики і відповідного аналізу цих минулих подій може бути перекручений правильний розгляд даної справи, можуть бути допущені помилкові юридичні висновки із фактичних обставин справи.

У судовому засіданні було встановлено, що студент IV курсу Львівського гірничого технікуму Одаренко протягом майже півтора року у вечірній час (два-три рази на тиждень) працював кіномеханіком у клубі с Голоски (передмістя Львова). Як було встановлено в судовому засіданні, до функцій кіномеханіка та його помічника входило демонстрування кінофільмів, перевірка квитків при вході в кінозал і нагляд за порядком у фойє і кінозалі під час кіносеансів.

Одаренко сумлінно ставився до виконання своїх обов'язків і активно боровся з різними порушеннями встановленого в клубі порядку, які, на жаль, часто мали місце з боку деяких підлітків — мешканців села. В зв'язку з цим частина молоді вороже ставилася до Одаренка. Особливе незадоволення проти Одаренка викликалося тим, що деякі підлітки, старші чотирнадцяти років, вимагали пропускати їх на вечірні кіносеанси за Дитячими квитками (ціною в 50 коп.), а Одаренко відповідно до існуючої інструкції вимагав від них квитки ціною в 2 крб., як для дорослих. Актив-

на боротьба Одаренна з хуліганськими вчинками в кінотеатрі також в-роже настроїла проти нього деяких підлітків. На ґрунті цього, особисто проти Одаренка, в минулому мали місце хуліганські вчинки з боку Нича, Розумійка, Дудухів та інших, які проходили в справі як потерпілі і свідки. Про все це детально розповідали підсудний Одаренко і свідки Афанасьєв, Мартиненко, Костюченко та Таращук. Таку ситуацію, яка складалася навколо Одаренка, безумовно, не можна ігнорувати, оцінюючи події, які сталися 18 вересня 1955 р.

Що ж трапилося цього дня? Пізно ввечері 18 вересня 19-річний Одаренко, його 16-річний помічник Яворський і товариш Яворського — підліток Дуброва — після закінчення кіносеансу несли ящики з кінострічками на базу кінопрокату, яка була розташована на околиці м. Львова, приблизно за півтора кілометра від клубу с Голоски. Сільська вулиця, якою вони йшли, не була освітлена. Назустріч їм йшли, обнявшись, співаючи пісні, два громадянина (як потім з'ясувалося, Нич і Розумійко). Ці дві групи розійшлись.

Пройшовши декілька кроків вперед, Нич і Розумійко повернули на-зад, догнали Яворського, який йшов трохи ззаду, і, схопивши його за горло, вимагали сказати, хто з ним іде. Яворський відповів, що спереду йдуть Одаренко і Дуброва. Як показували на попередньому і судовому слідстві Яворський і Дуброва, на їх думку, Нич і Розумійко були п'яні. Після відповіді Яворського, Нич і Розумійко швидко догнали Одаренка і Дуброву, які відійшли вперед на 15—20 метрів, і зупинили першого з них. Дуброва відійшов від них і стояв у стороні. Яворський залишився позаду.

Розумійко нецензурно вилаявся і запитав Одаренка, чому він не впускає їх в кіно за квитками вартістю в 50 коп. Одаренко відповів: тому, що їм набагато більше, ніж 14 років. У відповідь на це Нич підставив ногу Одаренку, а Розумійко, лаючись, штовхнув його кулаком у груди, і Одаренко впав, випустивши із рук ящики з кінострічками.

Піднімаючись із землі, Одаренко витягнув з кишені і відкрив звичайний складний ніж. Він це зробив тому, що пізнав Нича і Розумійка, які напали на нього. Тих самих Нича і Розумійка, які за тиждень до цього — 11 вересня — разом із групою хуліганів-підлітків вчинили в клубі під час кіносеансу дебош. Тих самих Нича і Розумійка, які в минулому йому неодноразово погрожували розплатою і кілька разів разом із великою групою підлітків напали на нього. Одаренно добре знав на що здатні ці хулігани і тому підготувався до захисту.

Коли він піднявся з землі, до нього підскочив Розумійко з занесеною рукою, в якій (за показаннями Одаренка і Яворського) була палиця або залізний прут. Захищаючись від нападу, Одаренко вдарив Розумійка но-

жем, і останній відскочив вбік. Тоді на Одаренка накинувся Нич, якому Одаренко також наніс удар ножем. Необхідно підкреслити, що під час цього епізоду Дуброва і Яворський спокійно стояли і не вжили жодних заходів для допомоги Одаренкові. Така пасивна поведінка двох юнаків, які байдуже дивились на товариша, що потрапив у біду, і не намагалися йому допомогти, безумовно, заслуговує всілякого осуду.

Після цього Одаренко кинувся бігти в сторону м. Львова. Розумійко і Нич спочатку погнались за ним, а потім, почувши біль від одержаних поранень, відстали і повернули назад — до центру с. Голоски.

Як відомо з матеріалів справи, Розумійко від одержаного ножового поранення через два дні помер. Нич, згідно з висновком судово-медичної експертизи, одержав тяжке пошкодження на тілі, але сьогодні — через п'ять тижнів — був присутній, як свідок, у судовому засіданні і був цілком здоровий.

Прокурор, підтримуючи обвинувачення у цій справі і вимагаючи для Одаренка позбавлення волі строком на десять років, безумовно, перебував під впливом статті «Із залу суду», яку надруковано в дев'ятому номері журналу «Социалистическая законность» за 1955 р. В цій статті розповідається про вбивство, вчинене учнем середньої школи, але фабула справи була зовсім іншою. 15-річний Борис Журавльов, прийшовши на вечір самодіяльності, із револьвера убив студента Кузьміна, який зробив йому справедливе зауваження. І суд цілком правильно засудив цього малолітнього злочинця до десяти років позбавлення волі.

Але хіба можна порівнювати справу Журавльова і справу Одаренка? Хіба можна ставити знак рівняння між причинами смерті Кузьміна і Розумійка? Хіба можна і в першому, і в другому випадку говорити про однакову ступінь соціальної небезпеки злочину і про однакову міру покарання? Звичайно — не можна.

Для того, щоб правильно вирішити, товариші судді, цю справу, необхідно перш за все дати правильну юридичну кваліфікацію дій Одаренка. Потрібно вирішити питання про те, чи є в діях Одаренка ознаки злочину, передбаченого ч. 3 ст. 70 КК УРСР.

Теорія кримінального права і судова практика під хуліганством розуміють такі дії, що порушують правопорядок, в яких проявляється явна неповага до суспільства. Хуліганство може супроводитися, як це дуже часто буває в житті, насильством над особою, однак насильство не є складовим елементом хуліганства. З другого боку, якщо насильство над особою не носило бешкетницького характеру, мова повинна йти тільки про злочин проти особи, а не про хуліганство. Кваліфікація побоїв, тяжких або легких пошкоджень на тілі і т. ін., як хуліганства, може мати місце тільки в тому випадку, коли встановлено, що ці дії вчинені з метою про-

явити явну неповагу до суспільства, а не тоді, коли в їх основі лежали мотиви, пов'язані з особистими взаємовідносинами обвинуваченого і потерпілого. То чи можна розцінювати дії Одаренна (який захищався проти нападу на нього з боку Нича і Розумійка) як хуліганство? З моєї точки зору, безумовно, не можна.

Як же в такому випадку потрібно кваліфікувати дії Одаренка? Як відомо, наше кримінальне право знає інститут необхідної оборони. Теорія кримінального права дає таке визначення цього поняття: необхідною обороною називається правомірний захист від нападу, вчинений шляхом заподіяння шкоди тому, хто нападає, якщо при цьому не були перевищені межі необхідної оборони.

Для того, щоб вирішити, чи не були перевищені межі оборони, потрібно з'ясувати ряд обставин, що стосуються як нападу, так і захисту від нього.

Як нам відомо з теорії кримінального права, умови правомірності необхідної оборони, що стосуються нападу, такі:

1) напад за своїми об'єктивними рисами має бути суспільно небезпечним;

2) напад повинен бути явним, тобто таким, що відбувається, здійснюється, або таким, що може негайно здійснитись;

3) напад має бути дійсним, тобто реально існуючим, а не уявним. Цілком очевидно, що напад Нича і Розумійка на Одаренка сповна відповідає цьому.

Умови правомірності акту необхідної оборони, що стосуються оборони, такі:

1) метою оборони повинен бути захист будь-яких інтересів держави, особи, що охороняються законом. Ця умова, без сумніву, мала місце, бо, по-перше, напад був вчинений на особу Одаренка і, по-друге, тоді, коли він разом з Яворським і Дубровою відносив на базу кінопрокату ящики з кінострічками, що є державною власністю;

2) шкода під час оборони має бути завдана безпосередньо тому, хто нападає, а не третім особам. І ця умова повністю додержана;

3) оборона має бути необхідною, тобто не повинна перевищувати меж, що допущені законом.

Таким чином, якщо Одаренко, який захищався від нападу, не перевищив меж необхідної оборони і внаслідок своїх оборонних дій завдав шкоду здоров'ю і навіть життю тих, хто нападав, то до нього, відповідно до ст. 13 КК УРСР міри покарання не повинні бути застосовані. Якщо ж Одаренко перевищив межі необхідної оборони, завдав тяжких пошкоджень Ничу і Розумійку, внаслідок яких через деякий час наступила смерть останнього, то його дії підпадають під ознаки ст. 141 КК УРСР. 120

Хоч напад на Одаренка був справжнім і реальним, хоч оборона Одаренка була здійснена ним безпосередньо в процесі нападу на нього, хоч тяжкі пошкодження на тілі Нича і смерть Розумійка стали наслідком оборони від їхнього нападу, я повинен визнати, що інтенсивність оборони не відповідала інтенсивності нападу на Одаренка. Справа в тому, що ні Одаренко, ні свідок Яворський конкретно не могли сказати, що саме було в руці Розумійка — палка, чи, як вони говорили, залізний прут. Дуброва ж, що був близько до Одаренка, Нича і Розумійка, взагалі в руках останнього нічого не бачив. Таким чином, я позбавлений можливості категорично запевнити, що в руках у Розумійка справді був якийсь небезпечний для життя Одаренка предмет.

А якщо так, то у Одаренка не було законних підстав застосовувати для захисту від нападу ніж. Тому я роблю висновок, що Одаренко перевищив межі необхідної оборони і в його діях є ознаки злочину, передбаченого ст. 141 КК УРСР.

Тільки така кваліфікація дій Одаренка відповідатиме вимогам кримінального закону і тому я прошу не кваліфікувати дії Одаренка за ч. 3 ст. 70 КК, а перекваліфікувати вчинений ним злочин за ст. 141 КК УРСР.

І мене, як захисника Одаренка, і тим більше самого Одаренка, окрім правильної кваліфікації його дій, цікавить питання про міру покарання, яка йому повинна бути визначена.

Хоч максимальна санкція ст. 141 КК УРСР передбачає позбавлення волі тільки в межах трьох років, я гадаю, що про таку міру покарання не може бути і мови.

Адже відповідно до ст. 42 КК УРСР ви, обираючи міру покарання для Одаренка, повинні, зокрема, врахувати ступінь і характер небезпеки злочинця і вчиненого ним злочину, особу злочинця, мотиви злочину, а також, наскільки злочин за даних умов є суспільно небезпечним.

Я впевнений, що, проаналізувавши всі ці питання, ви дійдете висновку тільки позитивного для підсудного. Хоч через перевищення Одаренком меж необхідної оборони і наступила смерть Розумійка, що напав на нього, говорити про особливу соціальну небезпеку цього злочину, безумовно, не можна, оскільки напад Нича і Розумійка на підсудного носив явно виражений хуліганський характер, і для мене не зрозуміло, чому прокуратура не притягнула Нича до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 70 КК УРСР. Не можна забувати і про те, що Одаренко захищав від нападу не тільки свою особу, а й довірені йому державні цінності — кінострічки.

Все, що я сказав, цілком стосується і мотивів злочину, позбавлених, звичайно, користі і будь-яких низьких спонукань.

Ураховуючи вищевикладене, а також те, що це перша судимість Одаренка, я констатую, що в його діях повністю відсутні будь-які обтяжуючі обставини, передбачені ст. 43 Кримінального кодексу, а навпаки, у Одаренка є ряд пом'якшуючих обставин, передбачених пунктами «а», «б», «в», «ж» ст. 44 КК УРСР.

Як видно з прилучених до справи і пред'явлених вам для ознайомлення документів, особа і минула поведінка підсудного Одаренка характеризуються з позитивного боку. Дирекція технікуму характеризує Одаренка як прекрасного студента, відмінника навчання, громадського активіста і виключно дисципліновану молоду людину. Він користувався великим авторитетом не тільки у студентів, а й у викладачів технікуму. Таку ж блискучу характеристику дав йому і Брюховицький райвідділ культури по роботі на посаді кіномеханіка клубу с. Голоски.

Цим і пояснюється представлене прохання академічної групи, в якій був Одаренко, на ім'я народного суду, про призначення йому міри покарання, не пов'язаної з позбавленням волі, і надання йому можливості відмінним навчанням і в майбутньому активною працею у вугільній промисловості нашої країни згладити свою провину.

Я гаряче підтримую це прохання і прошу вас застосувати до Одаренка ст. 48 КК УРСР і обрати йому умовну міру покарання.

Я впевнений, що Юрій Одаренко повністю виправдає ваше довір'я до нього.

Л. К. Буркацький

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

БУРКАЦЬКИЙ Леонід Карпович народився 3 січня 1937 р. в м. Києві. В 1967 р. закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

З 1970 р. займається адвокатською діяльністю. Більше двадцяти років був членом Київської обласної колегії адвокатів, членом Товариства «Знання». Надавав безоплатні консультації на виробництві. Тепер директор адвокатської контори «Захист», старший викладач кафедри адвокатської майстерності Інституту адвокатури при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Член Спілки адвокатів України та атестаційної палати Київської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

Статті, консультації адвоката публікувалися в газетах і журналах. Окремі авторські праці видані брошурами.

В цю збірку включено промову Л.К. Буркацького, яку він виголосив у суді 1971 р. ще зовсім молодим адвокатом. Кваліфіковано й уміло поставлені адвокатом питання виявили уже в ході судового слідства необґрунтованість пред'явленого обвинувачення. У своїй промові Л. К. Буркацький дуже аргументовано й чітко показав штучну конструкцію обвинувачення, тому його прохання про виправдання було цілком обґрунтованим.

Указом Президента України «Про відзначення державними нагородами юристів» № 1110/2000 від 4 жовтня 2000 р. Л.К. Буркацькому присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України».

СУДОВА ПРОМОВА
члена Київської обласної
колегії адвокатів
А. К. БУРКАЦЬКОГО
на захист А. М. Снігурова
(1971 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Снігурову було пред'явлено звинувачення прокуратурою м. Києва у підмові в даванні хабаря секретарю приймальної комісії Української сільськогосподарської академії.

У справі також були притягнуті до кримінальної відповідальності мати абітурієнта за сприяння у вчиненні злочину (пособник), її син за давання хабаря, дружина Снігурова за посередництво в хабарництві, члени комісії академії як пособники в хабарництві.

Снігуров на попередньому слідстві і в суді не визнав себе винним у скоєнні злочину.

Справа слухалась у серпні 1971 р. в Київському обласному суді.

Захист Снігурова здійснював молодий адвокат Буркацький.

Прокурор у суді наполягав повернути справу щодо Снігурова на додаткове розслідування. Адвокат вважав позицію прокурора хибною і просив суд виправдати Снігурова.

Вироком суду Снігурова засудженого до 3 років позбавлення волі. Касаційна скарга адвоката залишена без задоволення.

* * *

Промова на захист Снігурова А. М. була проголошена в Київському обласному суді 2 серпня 1971 р. на початку адвокатської діяльності Л. К. Буркацького. Адвокатський стаж на цей час не перевищував двох років (1 рік 8 міс.)

На цю промову була написана позитивна рецензія членом центральної комісії по якості при Президії Київської обласної колегії адвокатів В. Рибальським.

РЕЧЬ АДВОКАТА Л. К. БУРКАЦКОГО*

Уважаемый суд!

В течение многих дней Ваше беспристрастное внимание было обращено на всестороннее, полное и объективное исследование материалов дела.

С целью раскрытия истины Вы изучали малейшие подробности, самые незначительные детали этого сложного дела.

Ваше принципиальное отношение к делу позволяет мне надеяться, что я, как защитник подсудимого, смогу выполнить свой долг по защите его интересов.

В соответствии с законом я обязан обратить внимание на обстоятельства и доводы, которые опровергают или смягчают собранные против подсудимого обвинения.

И такие доводы есть, они просматриваются со всех страниц обвинительного заключения, они вырвались наружу в процессе судебного следствия.

Я внимательно выслушал речь представителя государственного обвинения, речи моих коллег по защите.

И совершенно неожиданной явилась для защиты позиция прокурора в отношении Снегурова о возвращении дела на дополнительное исследование по вновь открывшимся обстоятельствам, для проверки якобы участия Снегурова в посредничестве в даче взятки Швыдак Т.К.

К сожалению, прокурор не привел ни одного довода, свидетельствующего о причастности Снегурова к участию в посредничестве в даче взятки, не проанализировал собранные по делу в отношении Снегурова доказательства.

Прокурор ограничился общей ссылкой на факт посещения Снегуровым семьи Швыдак и своим предположением о том, что Снегуров догадывался о даче взятки его родственницей секретарю приемной комиссии сельхозакадемии Швыдак.

Но ведь эти факты были известны на предварительном следствии, они подробно исследовались в процессе судебного разбирательства.

Стало очевидным: Снегуров не знал о даче в этот день 400 руб. подсудимой Швыдак.

Почему же прокурор заявил ходатайство о возвращении дела на дознание в судебных прениях, а не в процессе судебного следствия?

Ответ напрашивается однозначный только потому, что такое ходатайство было бы судом вполне обоснованно отклонено вследствие полной его несостоятельности.

*Промову виголошено в суді російською мовою.

Уважаемые судьи!

В процессе судебного следствия у меня сложилось непреклонное убеждение в том, что Анатолий Николаевич Снегуров привлечен к уголовной ответственности необоснованно. И я полагал, что эту ошибку, хотя довольно-таки запоздалую, прокурор предложит Вам исправить.

Но, к сожалению, спасательный круг он бросил автору обвинительного заключения.

В связи с этим, я изложу суду свои соображения о тех данных, которыми располагали органы предварительного следствия, прокуратуры и которые прошли тщательную проверку в судебном заседании.

Общеизвестно, что истина познается в сравнении. Снегурову Анатолию Николаевичу, работнику Лесопаркового хозяйства «Конча-Заспа» предъявлено обвинение прокуратурой г. Киева в том, что он в августе 1968 г. совершил подстрекательство Кузьминова В.Ф. к даче взятки в сумме 400 руб. секретарям приемной комиссии Швыдак Т.К. и Окуневской В.А.

На чем же было обосновано такое обвинение? Если внимательно проанализировать материалы предварительного следствия, то воочию видно явно тенденциозный подход к установлению фактов, имеющих отношение к Снегурову и, я бы сказал, подтасовку доказательств к фабуле инкриминируемого Снегурову обвинения. В распоряжении следствия по этому вопросу были следующие доказательства: объяснения Швыдак, Окуневской, жены Снегурова Зои Ивановны, бывшего абитуриента Кузьмина и его матери Надежды Антоновны.

Из объяснений этих лиц только в объяснениях Кузьминовой в самом конце следствия появилось утверждение, что Снегуров «предложил ему привезти деньги».

А затем появилось частичное «признание» этого факта самим Снегуровым. И вот, что пояснили суду в связи с этими «признаниями» Кузьминов и Снегуров.

1. Кузьминов: 28.06.1971 г. показал: «... Снегуров мне не предлагал давать взятку. Я и на следствии говорил, что Снегуров не предлагал привезти деньги, но следователь мне не верил. Что записывал следователь, я не обращал внимания и не придавал этому никакого значения...». 2.

Снегуров показал суду:

«Следователь не верил мне и настаивал, чтобы я подтвердил показания Кузьмина. В том положении можно все подтвердить».

Можно понять Снегурова, тем более он не мог предполагать, что именно эти фразы — «предложил привезти деньги Кузьминову» стали

для него роковыми, дали возможность следствию считать его действия подстрекательством и поставили его в положение обвиняемого, а затем и подсудимого.

Не верить заявлениям Кузьмина и Снегурова нет оснований, ибо в судебном заседании о неправильности записей в протоколах допроса обвиняемых и свидетелей, о несомненно непроцессуальных методах допроса, заявляли целый ряд допрошенных в суде лиц.

Так, 13.07.1971 г. свидетель, против которого было прекращено уголовное дело за дачу взятки по ч.2 ст. 170, Уманская Ирина Мошковна заявила суду:

«... Я таких показаний не давала. Следователь сам напечатал текст и сказал: Если я не подпишу — меня посадят...».

Свидетель Самойленко:

«... Мне показали показания Окуневской и держали в КПЗ 5 дней, сказали, что отпустят, если я скажу, что дала деньги Окуневской, поэтому и оклеветала ее...».

Подобные заявления сделали суду свидетели Горбач (24.06.1971г.), Глущенко (23.06.1971 г.), Черепчук, Горелова (29.07.1971 г.) и другие лица.

Уважаемые судьи!

Известно, что обвинительное заключение - не художественно-биографический очерк.

В этом важном процессуальном документе должны фиксироваться достоверно установленные только те факты, которые дают основание считать, что поведение лица является преступным. Ведь недостаточно только располагать фактами, необходимо, чтобы они имели и юридическое значение.

О том, что к фактам, имеющим отношение к Снегурову, следствие отнеслось поверхностно, свидетельствует сама формула обвинения.

Следствие предъявило Снегурову обвинение по ст. 19,ч. 1 ст.170 УК УССР, считая, что он совершил подстрекательство к даче взятки, однако в чем выразилось его подстрекательство в обвинении не указывается.

Об этом нет ссылки ни в постановлении о привлечении в качестве обвиняемого, ни в описательной части обвинительного заключения.

Следствие ограничилось общей формулировкой, не раскрыв его содержания.

Добыв показания Кузьмина и Снегурова, который не возражал, что он якобы предлагал Кузьмину «отблагодарить» за оказанное содействие, следствие усмотрело в этом признаки подстрекательства. Совершенно необоснованно было проигнорировано первое объяснение

матери Кузьминова - Надежды Антоновны о том, что она сама предложила Зое Ивановне деньги за поступление сына в сельхозакадемию.

Что же предшествовало и повлекло предъявление обвинения Снегурову по ст. 19, ч.1 ст. 170 УК УССР.

Первый раз Снегуров был вызван и допрошен в качестве свидетеля 13 октября 1970 г. (т. 14, л. д. 206).

Тогда вопрос о том, что Снегуров должен быть уголовной фигурой не ставился, он допрашивался об обстоятельствах, имеющих отношение к Кузьминову, как взяточдателю: его матери - обвиняемой в пособничестве, и его жене Зое Ивановне, как посреднику в этой цепи, связывающих их со Швыдак, получившей взятку.

В этот день допрашивалась также и жена Снегурова, которую о какой-либо роли ее мужа в этом деле не спрашивали.

Ничего, казалась, не предвещало грозы.

Но вот допрашивается 19.10.1970 г. мать Кузьминова Надежда Антоновна (т. 14, л. д.269, 271), которая заявляет, что в этой цепи она посторонний человек; она не обещала «отблагодарить» за оказанное содействие, это Снегуровы обязаны были действовать на свой «страх и риск», это им, Снегуровым, захотелось устроить ее сына, «хотя не отрицала, что просила Зою Ивановну «поговорить с работниками сельхозакадемии».

После ее «откровения» и грянул гром среди ясного неба. Над судьбой Снегурова навис тяжкий меч обвинения.

Ведь должен же кто-то в этой цепи быть вдохновителем - подстрекателем действий молодого взяточдателя Кузьминова.

Установив прямую причастность к преступлению Снегуровой как посредника, Кузьминова как взяточдателя, Кузьминовой как пособника, следствие не найдя соответствующей статьи для Снегурова, который, как они полагали, принимал активное участие (ходил в сельхозакадемию с Кузьминовым сдавать документы) пришло к выводу - Снегуров должен нести ответственность за подстрекательство к даче взятки.

Это умозаключение было подтверждено показаниями Кузьминова.

Вот собственно все обстоятельства, которые предшествовали обвинению Снегурова А.Н.

А чтобы придать этим фактам достоверность, связать действия Снегурова с Окуневской и появились в уголовном деле коврик, 2 отреза, подаренные семьей Снегуровых Швыдак в дни рождения, которые совершенно никакого отношения к преступлению не имели. (С семьей Швыдак Снегуровы были знакомы несколько лет).

Приходится удивляться, почему в этот эпизод со Снегуровым включена Окуневская, которую Снегуров, а тем более Кузьминов совершен-

но не знали и, которая никаких преступных действий, связанных с Кузьминовым не выполняла.

С точки зрения обвинения, не родители были заинтересованы в поступлении своего сына и просили Снегуровых: если бы не Снегуровы, Кузьмина бы не предложила деньги.

С другой стороны, выходит, что Снегуров только и ждал, когда Кузьминов не даст экзамен по химии, чтобы вмешаться и склонить Кузьминовых к даче взятки.

То есть, именно, Снегуров, личность, которая сыграла решающее значение в даче и получении взятки.

Однако, даже если допустить, что Снегуров сказал «принести деньги Кузьминову», то это обстоятельство еще не может свидетельствовать о подстрекательстве к даче взятки.

В соответствии со ст. 19 УК УССР подстрекателем может быть признано лицо, которое склонило и вызвало у другого лица решимость совершить преступление.

Подстрекательство может выразиться в различных формах: в обещаниях, уговорах, угрозах, подкупе и т.п.

Ни одного подобного признака в отношении Снегурова следствием не установлено.

Надежда Антоновна Кузьмина, давшая 400 руб. своему сыну, ни одним словом не обмолвилась о Снегурове, она лишь упоминала его жену Зою Ивановну, которая пообещала поговорить со Швыдак об оказании содействия Кузьминову поступить в сельхозакадемию.

Никаких предложений дать взятку Швыдак Снегуров не высказывал, о чем и подтвердил в суде Кузьминов.

Когда и при каких обстоятельствах были вручены 400 руб. подсудимой Швыдак, Снегуров также ничего не знал.

Все действия Снегурова, как установлено в суде, заключались в том, что он относил вместе с Кузьминовым документы в приемную комиссию для поступления в сельхозакадемию и позже обращался с ним туда же по вопросу пересдачи экзамена. Эти действия, естественно, не уголовно наказуемые.

Вместе с тем, в суде установлено, что Надежда Антоновна Кузьмина была инициатором, вызвавшим решимость у Владимира Кузьмина дать взятку за поступление в сельхозакадемию. Именно Надежда Антоновна обещала Зое Ивановне «отблагодарить» за содействие сыну, она же и дала деньги своему сыну. Именно по ее невинной просьбе Зоя Ивановна привлечена к уголовной ответственности. Так кто же кого подстрекал?

Материалы предварительного и судебного следствия дают основание утверждать, только родители Кузьмина (если не он сам) являются

вдохновителями действий Кузьмина, давшего взятку. Только по инициативе матери Кузьмина и, конечно, Швыдак возникла возможность дачи, посредничество и получение взятки.

К сожалению, у матери Кузьмина не хватило мужества заявить суду: Снегуров здесь ни причем. Он жертва обвинения.

В томе 14 на л.д.269 имеются показания Кузьминой Н.А., где в частности она поясняет:

«... О деньгах сын сразу ничего не говорил (имеется в виду после сдачи экзамена по химии). Лишь, получив вызов на учебу, он сказал, что сначала не сдал экзамен по химии и за то, что ему разрешили пересдать этот экзамен, он должен привезти Снегуровой 400 рублей...».

Как видим, Кузьмина Н.А. здесь совершенно не упоминает имя Анатолия Снегурова, речь идет о жене Снегурова Зое Ивановне.

Из этого следует: если бы Снегуров действительно предложил привезти деньги Кузьминову, то почему Кузьминов не сказал об этом матери?

Пусть не сразу в день приезда домой, то наверняка после получения сообщения о зачислении, 24.08.1968 г.,(приказ датирован этим числом) он, находясь более недели дома у родителей, безусловно, сказал бы об этом матери.

Но Кузьминов утверждает:

«Деньги нужны Снегуровой». А затем везет 400 руб. и вручает именно Снегуровой, а не Анатолию Николаевичу.

Зоя Ивановна в судебном заседании подтвердила, что действительно все вопросы о поступлении велись только через нее. Она же, не поставив в известность мужа, просила Швыдак Т.К. оказать содействие Кузьминову. Зоя Ивановна также пояснила, что деньги Кузьминов передал ей лично и она одна вручила их Швыдак.

О том, что Снегурова Зоя Ивановна одна без мужа вручала ей деньги утверждала и Швыдак Т.К. на протяжении всего предварительного следствия, а затем подтвердила в судебном заседании.

Далее, Снегуров не знал и не мог знать о зачислении Кузьмина в сельхозакадемию.

Известно также, что Швыдак Т.К. во время сдачи экзаменов Кузьминовым до его зачисления находилась в отпуске и отсутствовала в г. Киеве, а кроме нее никто не мог сообщить Снегуровым о реальной возможности зачисления Кузьмина. Зоя Ивановна знала только Швыдак.

А если Снегуров действительно не знал об этом, то как он мог предложить Кузьминову привезти деньги?

В судебном заседании также отпала полностью версия о том, что Кузьминову в процессе сдачи экзаменов относились благосклонно и

только благодаря Швыдак и Окуневской Кузьминову разрешили и он смог пересдать экзамен по химии.

Характерно, что Кузьминов сдавал успешно вступительные экзамены без помощи посторонних лиц.

Так, первый экзамен по биологии он сдал на «5», физику на «4», сочинение по украинскому языку написал на «4».

В деле имеется аттестат зрелости № 166841. Только по двум предметам: русскому языку и укр.языку проставлены оценки «4», по остальным же предметам - пятерки.

Что касается получения 18.08.1968 г. Кузьминовым неудовлетворительной оценки по химии, то, как пояснил он сам, причиной получения «2» является неправильное поведение его самого. В процессе сдачи экзамена он пользовался шпаргалкой, за что был удален из аудитории. Экзаменаторы Антошин и Ерменова подтвердили эти обстоятельства в суде.

Кроме того, указанные экзаменаторы единодушно заявили суду: «Оценка «3», поставленная Кузьминову, соответствовала знаниям абитуриента по химии. Ни к кому из членов приемной комиссии, никто, в том числе ни к Окуневской, ни к Белецкой или Швыдак, ни с какими-либо просьбами отнестись к Кузьминову благосклонно не обращался».

Поскольку ни на предварительном следствии, ни в судебном заседании каких-либо доказательств, опровергающих эти данные, не имеется, эти показания заслуживают внимания.

Вместе с тем в суде установлено:

Снегуров не знал никого из приемной комиссии — ни Окуневскую, ни Литвин, ни Белецкую и, закономерно, не мог на них оказать влияние.

Окуневская показала: Снегурова и Кузьминова видела только один раз в академии, когда Снегуров обратился с вопросом, как писать заявление на пересдачу экзамена по химии.

Но чем же все-таки объяснить - почему обратился Снегуров вместе с Кузьминовым в академию. Ответ на этот вопрос дан Снегуровым: он учился в этом вузе, знал, что раньше разрешали пересдачу экзаменов.

Преподаватели и члены приемной комиссии подтвердили, что пересдача экзамена разрешалась часто.

Все эти обстоятельства несомненно опровергают выводы обвинения о подстрекательстве Снегуровым Кузьминова к даче взятки.

В древности говорили: хорошо быть строгим, еще лучше быть добрым, но еще лучше быть справедливым.

Если бы обвинение учло эти три нравственных начала, то я убежден, что Снегуров не оказался бы на скамье подсудимых.

Доказательства, которыми располагает суд, убедительно свидетельствуют о невиновности Снегурова в предъявленном обвинении. Защита надеется, что справедливость в отношении Снегурова Анатолия Николаевича восторжествует.

Уважаемый суд!

Вы решаете вопросы исключительного значения — вопросы о судьбе человека. А судьба человека должна быть решена так, чтобы возможность ошибки была исключена.

В соответствии с законом, материалы предварительного следствия не имеют заранее установленной силы.

Каждое доказательство должно быть всесторонне проверено в суде, и только когда доказательства выдержат проверку сомнением, его можно положить в основу приговора.

Материалы предварительного следствия всесторонне исследованы, прошли проверку сомнением в суде.

Снегуров не виновен в предъявленном обвинении.

Чтобы признать человека виновным, необходимо, чтобы у суда была уверенность в безупречности и убедительности доказательств обвинения, а если такой убедительности нет, — путь один: постановить оправдательный приговор.

О чем я прошу уважаемый суд.

Ю.А. Каплан

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

КАПЛАН Юхим Аронович народився 10 травня 1924 р. в м. Дніпропетровську.

Учасник Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. Брав участь у боях за визволення України, Румунії, Угорщини. Нагороджений бойовими орденами й медалями. Після тяжкого поранення — демобілізувався. Закінчивши короткотермінові юридичні курси, став у 1946 р. адвокатом Дніпропетровської колегії адвокатів. Одночасно навчався у Харківському юридичному інституті, який закінчив з відзнакою 1950 р.

Понад 40 років був членом президії колегії адвокатів, головою методичної ради. Керував «школою молодого адвоката». На юридичному факультеті Дніпропетровського державного університету викладав курс «Кримінальне право».

55 років Ю. А. Каплан успішно займається адвокатською діяльністю. Адвокати обрали його членом Дніпропетровської обласної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Багато уваги Юхим Аронович приділяє проблемам зміцнення законності й захисту прав громадян, правовому вихованню молоді. Його ім'я відоме як в Україні, так і в колишніх республіках СРСР, де він брав участь у багатьох судових процесах.

Більше сотні його статей з питань теорії права і судової практики опубліковані в різних виданнях, а також у збірці «Записки адвоката» (1999 р.). У 1997 р. вийшла поетична збірка Ю.А. Каплана «Стихи разных лет».

Ю. А. Каплан дипломант Всеукраїнського конкурсу 1999 р. на кращу судову промову.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Дніпропетровської обласної
колегії адвокатів
Ю. А. КАПЛАНА
на захист Н. І. Павлової
(80-ті рр.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Справа по обвинуваченню Павлової (прізвище змінено) у здійсненні злочину, передбаченого ст. 86-1 КК, слухалась у Дніпропетровському обласному суді в першій інстанції.

Обставини справи, в основному, видно зі змісту захисної промови. Прокурор, що підтримував обвинувачення, вважав, що вина Павлової за ст. 86-1 КК доведена. Вона була ініціатором розкрадання. Прокурор просив призначити їй міру покарання строком до 13 років ув'язнення в ВТК загального режиму з конфіскацією майна.

Вироком Дніпропетровського обласного суду Павловій було обра-но міру покарання - два роки позбавлення волі, відповідно до ст. 167 КК.

Судова колегія у кримінальних справах Верховного Суду задоволь-нила касаційну скаргу адвоката Каплана Ю. А., застосувавши ст. 45 КК і постановила вважати обрану Павловій міру покарання з трирічним випробувальним терміном умовною.

РЕЧЬ АДВОКАТА Е. А. КАПЛАНА*

Хищение государственного и общественного имущества в особо крупных размерах является тяжким преступлением. Его опасность требует, чтобы каждый виновный не ушел от справедливого наказания. Иное противоречило бы интересам государства.

Но в такой же мере грубо противоречит интересам государства и общества, если тяжесть наказания обрушивается на человека невиновного или виновного, но в ином, гораздо менее опасном преступлении.

Если же судебная ошибка вообще явление нетерпимое, то она тем более нетерпима, когда речь идет о столь тяжком обвинении. Поэтому суд уделял так много времени и усилий исследованию всех материалов настоящего дела.

*Промову виголошено в суді російською мовою. 134

Тщательная и объективная оценка этих материалов — верный путь к вынесению законного и обоснованного приговора.

Положение Павловой весьма своеобразно. Выдвинутое против нее тяжкое обвинение поддерживают буквально со всех сторон. Нетолько с трибуны государственного и общественного обвинения, но и с трибуны защиты и даже со скамьи подсудимых против моей подзащитной обрушивались гневные слова.

Как утверждает общественный обвинитель, «против Павловой настроен весь коллектив фабрики».

Положение Павловой было бы безнадежным, если бы приговор основывался на словах обвинителей, ибо этих слов громких, злых, иронических, а порой и оскорбительных было больше, чем достаточно.

Но так как приговор основывается не на словах обвинителей, а на доказательствах, то будущее Павловой не внушает мне опасений, ибо во всем этом деле нет сколько-нибудь убедительных доказательств виновности подзащитной в хищении.

В то же время в деле есть неоспоримые факты, подтверждающие, что Павлова не была в преступном сговоре с Судзиловской и не участвовала в хищениях.

Павлова обвиняется в том, что, работая кассиром на фабрике, по сговору с бухгалтером-расчетчиком Судзиловской похитили в течение трех лет 22 тыс.руб. Как утверждается в обвинительном акте, хищение совершалось следующим образом:

Судзиловская, пользуясь бесконтрольностью со стороны старшего бухгалтера и директора фабрики, дописывала в расчетные и платежные ведомости фамилии лиц, уже уволенных с фабрики, подписывалась за них в ведомостях, а Павлова изымала из кассы эти деньги, и они поровну их присваивали.

Какие же -доказательства виновности Павловой в хищении приведены в обвинительном акте и представлены в суде?

По существу, единственным доказательством являются показания подсудимой Судзиловской, которая утверждает, что совершила хищение по сговору с Павловой.

Кроме этого доказательства, приводится еще соображение (но не доказательство), суть которого сводится к тому, что Судзиловская не могла без участия Павловой похищать деньги в течение трех лет.

Начнем с анализа показаний Судзиловской.

Если бы показания Судзиловской были лишены всех присущих им пороков, о которых я скажу ниже, то и в этом случае защита вправе их отвергнуть как показания подсудимой, не подтвержденные другими доказательствами.

Уже давно в нашей теории судебных доказательств утвердился принцип, суть которого состоит в том, что приговор не может основываться на показаниях подсудимого, не подтвержденных другими доказательствами.

Это положение твердо воспринято и судебной практикой.

Но я сознательно не останавливаюсь на вопросе о доказательственном значении показаний обвиняемой.

В этом деле защита не намерена ограничиться констатацией того, что нет достаточных доказательств виновности Павловой.

Сегодня защита так вооружена фактами, что сама имеет возможность доказать, что Павлова не участвовала в хищениях, что Судзиловская ее ложно оговаривает.

Именно с этой целью я и перехожу к анализу показаний Судзиловской.

В первую очередь, отметим наличие резких противоречий в ее показаниях.

В своих заявлениях на имя директора фабрики и начальника райотдела милиции (л. д. 244 и 248, т. 1), при неоднократных допросах (л. д. 14-16, 26, 29, 46, т.8), в том числе и в собственноручных показаниях, данных в присутствии прокурора, когда решался вопрос об аресте обвиняемой (л.д.28, т.8), Судзиловская подробно рассказывала о совершенных хищениях.

На прямые вопросы, были ли у нее соучастники, знали ли о хищениях кассир Павлова, старший бухгалтер Велик, директор фабрики Пятаков и другие лица, Судзиловская не только утверждала, что совершала хищения одна, но и подробно рассказывала, как она вносила подлоги в документы и похищала деньги, пользуясь тем доверием, которое ей оказывали. Так показывала Судзиловская в течение шести месяцев предварительного следствия.

Затем она изменила свои показания и заявила, что хищения совершала по сговору с Павловой, с которой поровну делила все похищенные деньги. Такие же показания Судзиловская дала и в суде.

Наличие грубых противоречий в показаниях Судзиловской обесценивает их доказательственное значение. Но и эту позицию защита уступает обвинению.

Могут ведь сказать, что в судебной практике не редки случаи, когда обвиняемый в первый период следствия говорит неправду, а затем под влиянием тех или иных причин раскаивается и становится на путь чистосердечных признаний.

Такое изменение в поведении обвиняемого, конечно, нужно всемерно поддерживать, так как обычно первый и важный шаг на трудном пути преступника к исправлению.

Можем ли мы, однако, сказать, что именно так трансформировалось поведение Судзиловской.

Анализ её показаний доказывает, что, к сожалению, она избрала другой путь для смягчения своей ответственности. Это ложный путь клеветы и оговора Павловой, который не сулит самой Судзиловской ничего хорошего, и служит подтверждением, что она ложно оговаривает Павлову с целью смягчить свою ответственность.

В тех самых показаниях, в которых Судзиловская впервые оговаривала Павлову, она одновременно резко изменяла свои показания о размерах хищения. Если раньше она признавала, что похитила свыше 13 тыс. руб., то теперь уже заявила, что всего похищено с ее участием не более 5 тыс. руб.

Связь между этими двумя фактами ясна, ибо сама Судзиловская объяснила, что она «должна нести уголовную и материальную ответственность только за ту сумму, которая присвоена ею лично, т.е. за сумму менее 2500 руб.». По ее словам, так ей разъяснили в тюрьме.

Обычно причину оговора установить трудно, а иногда и невозможно. Но в данном случае мотивы оговора ясны: это те же корыстные мотивы, которые привели Судзиловскую к преступлению, во власти которых она находится и сейчас.

В судебном заседании суд и стороны выяснили у Судзиловской причину, по которой она изменила свои показания.

Первоначально Судзиловская заявила, что в первый период предварительного следствия она не рассказывала о преступной связи с Павловой, так как «жалела ее».

В устах Судзиловской это прозвучало так, что сразу вспомнилась мудрая народная пословица: «Пожалел волк кобылу — оставил хвост да гриву».

Она и сама поняла, что ее показания прозвучали неубедительно, и через день на тот же вопрос дает уже другие показания:

«Я не рассказывала об участии Павловой в хищении, так как мы с ней заранее обо всем договорились. Решили так: я иду в тюрьму и беру все на себя, а она будет содержать моих детей и мою мать. Но на свидании со мной мать рассказала, что Павлова ничем ей не помогает, ни разу даже не приходила, не дала ни рубля. Меня возмутил обман с ее стороны, и я решила все о ней рассказать».

Вновь приходится проверять показания Судзиловской.

Отвечая на вопросы, она пояснила, что первое свидание с матерью ей дали в тот день, когда следователь вместе с экспертом ознакомили ее с постановлением о назначении бухгалтерской экспертизы. Это постановление датировано 2 августа, а подпись Судзиловской 4 августа (л.д.62,т.9). .

Таким образом, первое свидание с матерью после ареста Судзиловская имела именно 4 августа, что она сама признает и поэтому поводу ни у кого никаких сомнений нет.

Но впервые об участии в хищении Павловой Судзиловская показала на допросе 2 апреля, т.е. за два месяца до первого свидания с матерью (л.д. 47, т. 8). Когда Судзиловской предъявили этот протокол, она поняла, что уличена во лжи. И сразу же после слез и криков о «вероломстве» Павловой, покинувшей ее детей «на произвол судьбы», резко меняет тон и спокойно заявляет: «значит я ошиблась, была какая-то другая причина, почему я не говорила о Павловой, но я ее сейчас не помню». Эту причину так она и «не вспомнила» до сего дня.

Другой бы смутился после такого разоблачения, но не такова Судзиловская. В этот же день она заявляет, что может «легко доказать участие Павловой в хищении», так как Павлова сама погасила ущерб в сумме 209 руб., установленный работниками фабрики еще до возбуждения дела.

На вопросы суда и сторон Судзиловская заявила, что Павлова сама перевела эти деньги в два приема, заполнив своей рукой бланки почтовых переводов. Павлова объяснила, что эти почтовые переводы она не заполняла, о них ничего не знает и никаких денег фабрике не переводила.

Однако Судзиловская вновь убеждала всех нас в этом со слезами на глазах, вновь клятвы и заверения, воспоминания о детях и, наконец, заявление, что она в этот период только вернулась из больницы и вообще не выходила из дому.

Ее заявление прозвучало очень убедительно.

Пожалуй, это был кульминационный момент в процессе. Появилась возможность сопоставить показания подсудимых с вещественными доказательствами и убедиться, кто же говорит правду.

Мы тотчас обратились с ходатайством к суду об истребовании подлинных документов из фабрики и почтового отделения. Все участники процесса были согласны, что эти документы необходимы. На утро документы были доставлены в суд. Вы убедились, что почтовые переводы заполнены рукой Судзиловской, и она вынуждена была это признать. Павлова к ним не прикасалась.

Мы вновь убедились, что Судзиловская сказала неправду. Но эта неправда была преподнесена так ловко, с таким обилием слез и она по существу оказалась так нелепа, так резко обернулась против самой Судзиловской, что у меня на мгновение появилась мысль, что произошло какое-то недоразумение.

Но вот последовал вопрос члена суда Судзиловской: «Знали ли Вы, что почтовые переводы сохранились?» Вопрос был задан неожиданно и, как говорят, в упор. Судзиловская, не успев еще ничего придумать, признала:

«Нет, я думала, что они уничтожены по истечении шестимесячного срока хранения».

И все стало ясно.

Недаром говорят, что «у лжи короткие ноги».

Важно, однако, не только то, что показания Судзиловской были опровергнуты, но и то, что мы убедились, что говорила она неправду преднамеренно, рассчитывая, что ее показания не смогут проверить.

Прошло еще несколько дней. Суд уже заканчивал допрос свидетелей, как вдруг Судзиловская вновь делает заявление «о фактах», подтверждающих участие Павловой в хищении.

На этот раз она утверждает, что Павлова в ее присутствии учиняла подложные подписи в ведомостях.

Но, во-первых, и на предварительном следствии, и в первые дни судебного процесса Судзиловская сама объяснила, что Павлова никогда не учиняла подложные подписи, так как у нее очень характерный почерк. Почему Судзиловская изменила свои показания, она не объяснила.

Во вторых криминалистическая экспертиза, тщательно исследовавшая множество образцов почерка Павловой, дала категорическое заключение, что ни в одном из сотен случаев подлогов, нет даже подозрения, что они выполнены рукой Павловой.

Таким образом, и в этом случае показания Судзиловской полностью опровергнуты заключением экспертизы, в правильности выводов которой никто не сомневается.

Анализ показаний Судзиловской на предварительном следствии и в суде позволяет дать им следующую оценку:

1. Это грубо противоречивые показания обвиняемой, по корыстным мотивам заинтересованной в оговоре Павловой. 2. В даче преднамеренно ложных показаний против Павловой Судзиловская была неоднократно уличена в суде.

3. Ее показания в этой части полностью опровергнуты заключением криминалистической экспертизы и вещественными доказательствами — почтовыми переводами на 209 руб.

На каком же основании обвинение предлагает положить эти показания в основу приговора? Приводятся такие доводы:

«Да, Судзиловская часто говорила в суде неправду, но именно это свидетельствует о ее правдивости».

Здесь доказывали, что чем больше противоречий в показаниях Судзиловской, тем она искренней, тем больше ей следует верить.

Даже древние софисты, большие любители и мастера споров, для которых важна была не истина, а лишь сама победа в споре, и те, наверно, позавидовали бы таким совершенным «оригинальным» доводам, которые здесь приводились.

Я отвергаю эти доводы.

Ложь и правда не сестры-близнецы, а враги и антиподы.

Итак, мы имеем все основания отвергнуть ложные показания Судзиловской и перейти к оценке того предположения, что «Судзиловская не могла без участия Павловой похищать в течение трех лет крупные суммы денег».

Конечно, при обычных условиях, когда есть касса и только кассир имеет доступ к деньгам, совершить такое хищение одной Судзиловской было бы очень сложно.

Но в суде бесспорно установлено, что на фабрике не было надлежащих условий для работы кассира. Помещения для кассы не было.

Первоначально, по указанию старшего бухгалтера, Судзиловской поручили помогать Павловой в выплате зарплаты. Павлова приносила из банка деньги, а Судзиловская иногда помогала ей их пересчитать.

В суде Судзиловская отрицала это обстоятельство, но оно полностью установлено показаниями свидетеля Крупницкой, в объективности которой никто не усомнился.

Затем Павлова раскладывала деньги на столе и в ящике стола, а рядом с ней за этот же столик садилась Судзиловская. Начиналась выплата зарплаты. Многочисленные свидетели подтвердили, что порядка при этом не было.

Судзиловская в суде стремилась во что бы то ни стало доказать, что она к деньгам не дотрагивалась, а только давала рабочим ведомость для подписи.

Прокурор долго цитировал показания многих свидетелей, подтверждавших, что деньги им выдавала кассир.

Но Вы слышали и другие показания, о которых почему-то не вспоминали обвинители, хотя эти показания очень важны, ибо они подтверждают, что Судзиловская имела доступ к деньгам.

Так, свидетель Иванова показала: «Были случаи, когда Павлова выдавала деньги, а Валя (Судзиловская) их пересчитывала».

Свидетель Терещук показала: «Зарплату мне выдавала кассир, а один раз Судзиловская, которая брала деньги из того же ящика, из которого брала кассир».

Свидетель Краева показала: «Когда я получила зарплату в январе, то деньги в сумме 25 руб. мне выплатила Судзиловская. Деньги она брала из сейфа». В ответ на отрицание Судзиловской она сказала: «Я не ошибаюсь, очень хорошо все помню, так как это была первая зарплата в моей жизни».

Свидетель Сысоев подтвердил, что деньги ему однажды выплачивала Судзиловская, а Павлова сидела в стороне и кушала.

В ответ на отрицание Судзиловской он заявил, что хорошо помнит этот факт, так как Судзиловская по ошибке передала ему 5 руб., которые он затем возвратил.

Аналогичные показания дали свидетели Корж, Терещенко, Кабюк. Эти свидетельские показания не вызывают никаких сомнений.

Кроме Ивановой, ни один из этих свидетелей не знал даже фамилию Павловой, а такие запоминающиеся детали, приводимые свидетелями в своих показаниях (вроде первой в жизни зарплаты), не оставляют сомнений в их правдивости.

Факты, которые устанавливаются показаниями этих свидетелей, очень важны, поскольку они помогают ответить на вопрос: как похищала Судзиловская эти деньги без Павловой.

Именно поэтому Судзиловская отрицает все эти свидетельские показания.

Итак, мы переходим к вопросу, как именно похищала деньги Судзиловская.

Не вызывает сомнений и споров, что всю подготовительную работу к хищению (внесение в ведомости фамилий уволенных работников, учинение подложных подписей за них) делала Судзиловская одна.

Но вот, как она изымала из кассы деньги?

Прокурор разводит руками и спрашивает:

«Как же могла Судзиловская одна совершить это хищение? Не могла же она просто красть деньги из кассы у Павловой».

А между тем, это именно так и было: просто и банально. Зная, на какую сумму она вписала вымышленных лиц в ведомость, к примеру, на 50—60 руб., Судзиловская, пользуясь доступом к деньгам, похищала эту сумму.

Кассир Павлова эти кражи не обнаруживала, и поэтому, когда ведомость закрывалась, то никакой недостачи по кассе не было.

Спрашивают, как могла Судзиловская украсть деньги? Это возможно было сделать при пересчете денег, когда Павлова приносила их из банка, или при выдаче денег, или тогда, когда Павлова на некоторое время оставляла одну Судзиловскую.

Учтите, Судзиловская сидела за тем столом, на котором лежали деньги. К ним жадно тянулись ее глаза, ее руки, все ее помыслы.

На вопрос: могла ли Судзиловская похитить деньги, может быть только один ответ: не только могла, но и похищала.

Между прочим, тем, кто сомневается в правильном изложении мною обстоятельств этого хищения, кто переполнен необъяснимым доверием к Судзиловской и ее показаниям, можно посоветовать обратиться к показаниям самой Судзиловской на предварительном следствии.

В них она довольно подробно рассказала, как похищала деньги, пересчитывая их после получения из банка, и при выдаче зарплаты, пользуясь доверием Павловой и других работников фабрики.

Мне нет надобности вновь их цитировать, так как они оглашались в суде.

Но и в этом вопросе довод прокурора весьма оригинален. В том, что Судзиловская участвовала в хищении 22 тыс. руб. государственных средств, прокурор не сомневается, но украсть, т.е. тайно похитить из кассы эти деньги, она, по его мнению, не могла.

При этом подчеркивается не столько техническая невозможность, сколько, так сказать, моральная сторона вопроса.

Это продолжение все той же странной логики, по которой лгун не может солгать, а вор не может украсть.

Защита отрицает такую логику, по которой нужно верить в искренность лгуна и в честность вора.

Для подтверждения вывода, что Судзиловская совершала хищения без участия Павловой, следует осветить и такой вопрос:

«Почему именно Судзиловская всегда помогала Павловой выплачивать зарплату?»

К сожалению, на предварительном следствии не задумались над этим фактом, и сейчас обвинение обходит его молчанием.

Допустим, первый и второй раз ее об этом просил старший бухгалтер, но потом Судзиловская делала это сама.

Чем же объяснить, что она в течение трех лет так пунктуально и «добросовестно» выполняла работу, не входившую в круг ее обязанностей, и при этом совершенно бескорыстно?

Если кассир Павлова была соучастницей хищения, то она могла изъять деньги из кассы сама в любое время без помощи Судзиловской, Это совершенно ясно всем и об этом говорит сама Судзиловская. Но именно потому, что хищение совершалось без участия Павловой, Судзиловской необходимо было быть как можно ближе к деньгам, чтобы использовать любой удобный момент и их украсть. Именно для этого нужно было усыплять внимание Павловой, которая привыкла бы к тому, что «Валя (Судзиловская) все время рядом, может в любой момент помочь, подменить».

Вот где подлинная причина «добросовестной и бескорыстной» помощи со стороны Судзиловской при выплате зарплаты в течение всех этих трех лет.

И, наконец, еще один очень важный факт, подтверждающий, что хищение совершалось без ведома и без участия Павловой.

Как известно, разоблачения начались с начисленных свидетелю Симоновскому 66 руб. Следовало начислить 6 руб., и 6 руб. Павлова выплатила.

Но в последствии Судзиловская подставила в ведомость цифру «6» и оказалась сумма 66 руб.

Итог в ведомости тоже оказался завышенным на 60 рублей. Но на этот раз Судзиловская или не успела, или не смогла, или забыла изъять деньги.

Когда Павлова свела кассу, у нее оказалось в излишке 60 руб. Не зная причину образования излишка, она обратилась к Судзиловской, которая тут же забрала все ведомости и сказала, что она проверит и выяснит причину «ошибки».

Если бы Судзиловская была в сговоре с Павловой, совместно с ней похищала деньги, то разве мог произойти такой разговор между ними? Конечно нет. 60 руб. были бы изъяты из кассы, ибо ради этого Судзиловская совершила данный подлог, а сумма в 22 тыс. руб. увеличилась бы еще на 60 руб. Но такой разговор между ними, как признает Судзиловская, состоялся. Больше того, что еще важнее, 60 руб. из кассы не только не были изъяты, а, как подтверждается заключением бухгалтерской экспертизы, они были в тот же день оприходованы по кассе Павловой, как излишек.

Еще ни у кого не возникало никаких подозрений, не было никаких проверок, об этом факте узнали только через 7 — 8 дней, но Павлова 60 руб. по кассе оприходовала.

Это важнейший факт, решительно опровергающий обвинение Павловой в преступном сговоре с Судзиловской.

Павловой ставят в вину, что она в тот же день никому не доложила об излишке по кассе.

Но, во-первых, несколько дней старшего бухгалтера на фабрике не было, во-вторых, она доложила Судзиловской, которая обещала «разобраться» и выяснить причину ошибки, а в-третьих, факт оприходования денег есть самое лучшее доказательство не словом, а делом.

Ни на предварительном следствии, ни в речах обвинителей этому факту не было дано никакой оценки, его просто игнорировали. Это и есть обвинительный уклон на практике.

Он обычно и проявляется в игнорировании тех фактов, которые не укладываются в рамки версии обвинения или в том, что такие факты втискиваются в «проскрутово ложе» обвинительной версии.

Но такой подход приводит следствие и обвинение к серьезным ошибкам, как это и случилось с обвинением Павловой по ст. 86-1 УК.

Осталось ответить на те два вопроса, которые здесь были поставлены обвинением перед защитой. Оба вопроса связаны между собой.

«Если Павлова не была участницей хищения, то почему именно ее оговорила Судзиловская? И почему, как здесь выразились, «против Павловой вся фабрика»».

На первый вопрос мы получаем ответ в показаниях свидетеля Воруши и в показаниях Судзиловской.

Свидетель Воруша, которую никак нельзя заподозрить в симпатиях к Павловой, показала, что когда в ее присутствии и в присутствии других лиц следователь милиции убеждал Судзиловскую, что она одна не могла совершить это хищение, то Судзиловская заявила:

«Теперь вы все в моих руках, на кого захочу, на того и скажу». Судзиловская подтвердила, что такое заявление она сделала, но объяснила это тем, что она «пошутила». Цену этой «шутки» хорошо теперь ощущает Павлова.

Сопоставьте с этим фактом показания Судзиловской, что ее «убеждали в виновности Павловой и разъясняли, что она будет нести меньшую ответственность, если сумму разделят» и учтите, что Павлова ведала кассой и была самым «удобным» объектом для оговора.

На выбор Судзиловской «на кого захочу, на того и скажу» оказало влияние и то, что против Павловой было уже определенное предубеждение на фабрике, о чем Судзиловская знала, когда находилась еще на свободе.

Все это ясно показывает, почему жертвой этой «шутки», этого самого злостного оговора оказалась именно Павлова.

Но как же случилось, что против Павловой, безусловно проработавшей на фабрике 10 лет, оказалась «вся фабрика», если верить словам общественного обвинителя?

Когда установили, что в ведомости учинен подлог на 60 руб. на имя Симоновского и началась проверка, Павлова подала заявление об увольнении, так как Воруша высказала мысль, что в хищении замешана и Павлова.

Павлова заявила директору фабрики Пятакову, что не выйдет на работу и не придет на фабрику до тех пор, пока не проведут тщательную проверку и не убедятся в ее невиновности. Больше она на фабрике действительно не была.

В это время выявили еще несколько подлогов на общую сумму 209 руб. Эти деньги, как мы убедились, погасила Судзиловская, переводя их по почте.

Директор фабрики Пятаков думает в этот момент только об одном: «как бы не вынести сор из избы».

По его словам, какой-то незадачливый юриконсульт объяснил ему, что если виновники признались и погасили ущерб, то он впра-

ве решить вопрос своей властью и не передавать материалы следственным органам.

И Пятаков действует «своей властью». Он издает приказ, в котором пишет, что 209 руб. похищены Судзиловской и Павловой (так считала Воруша, обнаружившая эти подлоги), но так как они погасили ущерб, чистосердечно раскаялись, то их увольняют с фабрики без направления материалов в органы следствия.

Как признал в суде Пятаков, никогда Павлова ему или другим лицам ни в каком хищении не признавалась, никакой ущерб она не погасила, и речи об этом не было, а весь приказ в части касающейся Павловой «сочинение» самого Пятакова и его «советчиков». Но ведь этот приказ был вывешен на фабрике, его читали все рабочие и служащие, и они не знали, что «признание Павловой и погашение ею ущерба» — это выдумка.

Потом все узнают, что похищено не 209 руб., а в 100 раз больше. Узнают, что Судзиловскую Валу — мать малолетних детей арестовали, а второй «виновник» — Павлова, почему-то остается на свободе.

И вот уже растут слухи, как снежный ком, обрастая по пути все новыми подробностями и новыми вымыслами.

Обманутое и дезинформированное общественное мнение негодует и возмущается и, неудивительно, что наибольшее возмущение направлено против той, которая «не наказана», «которая по непонятной причине на свободе», т.е. против Павловой.

Все эти обстоятельства мы в достаточной мере выяснили только в суде и теперь нам уже понятно, чем объясняется то, что «вся фабрика против Павловой».

Общественный обвинитель утверждал, что приговор должен быть выражением общественного мнения, под которым он понимал мнение коллектива фабрики. Но это явное заблуждение.

Приговор — это акт правосудия и закон повелевает судьям выносить его не в соответствии с чьим бы то ни было мнением, а только в соответствии с Вашей совестью и Вашими убеждениями, основанными только на материалах дела, рассмотренных в судебном заседании.

Именно эта мысль заложена в мудрых словах: «Судьи независимы и подчиняются только закону».

Не основанное на дезинформации мнение общественности фабрики будет определять приговор, а приговор, вынесенный в точном соответствии с материалами дела и законом, положит конец сплетням, обману и ошибкам, раз и навсегда скажет, кто и в чем действительно виновен.

Не скрою, что так подробно я останавливался на обстоятельствах дела в значительной мере и для того, чтобы не только судьи, но и все, кто был в зале, даже только во время прений сторон, убедились в полной

несостоятельности обвинения Павловой по ст. 86-1 УК, чтобы развеялись предубеждения, основанные на слухах, обмане и оговоре.

Утверждая о полной необоснованности предъявленного Павловой обвинения по ст. 86-1 УК, защита не ставит вопрос об ее оправдании.

Павлова виновна и вина ее состоит в том, что она, как и некоторые другие работники фабрики, проявила недопустимую доверчивость к Судзиловской, доверяла ей государственные средства, не сберегла их. Этим воспользовалась Судзиловская, причинившая государству большой ущерб.

За допущенную халатность, караемую по ст. 167 УК, Павлова уже тяжело наказана.

Более года она под следствием и судом. Моральные страдания усугублялись сознанием несправедливости того тяжкого обвинения, которое ей предъявляли.

Суду представлены справки о ее болезни. Мы надеемся, что суд учтет все эти обстоятельства при выборе наказания, которое не должно быть связано с лишением ее свободы.

Суд вероятно заметил, что я совершенно не вспоминал о показаниях Павловой, когда анализировал и оценивал доказательства по делу. В этом не было надобности, так как ее невиновность в хищении, на мой взгляд, очевидна.

Но ее спокойное, достойное уважения поведение в суде, ее показания, четкие и последовательные в ходе всего предварительного и судебного следствия, кое-кому не нравились и ее называли «коварным и опытным преступником».

Это неподобающий прием. Ни в безупречном прошлом, ни в настоящем у Павловой нельзя найти и намека на «коварство и преступный опыт».

Ее спокойствие основано на глубокой вере в справедливость законов и правосудия.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Аніпропетровської обласної
колегії адвокатів
Ю.А.КАПЛАНА
на захист В. П. Семенова
(80-ті рр.)

ДОВІДКА

Справа по обвинуваченню Семенова (прізвище змінено) слухалась у м. Дніпропетровську.

Суд постановив не вирок, а ухвалу про повернення справи на додаткове розслідування, під час якого вона була провадженням закрита.

РЕЧЬ АДВОКАТА Е. А. КАПЛАНА*

Товарищи судьи!

С давних лет народ любит и ценит цирк.

На ярмарках и городских площадях, на городских стадионах и в наскоро сколоченных балаганах, под открытым небом, брезентовыми шатрами или стеклянными куполами — всюду, где идут цирковые представления, их с живым интересом смотрят тысячи людей.

Особой популярностью пользуется наш цирк. Яркие и красочные цирковые спектакли давно уже выросли за рамки чисто развлекательного зрелища.

Наш цирк — полноправная, составная часть искусства наряду с кино и театром, несущая в массы передовые жизнеутверждающие идеи. Глубокое содержание спектаклей, высшее мастерство актеров снискали цирку заслуженную славу не только в нашей стране, но и далеко за ее рубежами.

Эта слава ко многому обязывает. Артист цирка должен быть человеком сильным телом и духом, человеком большой культуры, твердых идейных убеждений. В такой среде нетерпимы какие бы то ни было отклонения от норм нашей морали, нарушения правил общежития: пьянство, пошлость, бескультурье. Поэтому высокая требовательность к

*Промову виголошено в суді російською мовою.

каждому артисту цирка, к каждому ассистенту и служителю — основа воспитательной работы в цирковом коллективе.

С другой стороны, ответственная и трудная работа актера цирка требует, чтобы и к нему было соответствующее отношение.

В представлении иных, не сведущих людей, работа в цирке — сплошное веселье, жизнь на колесах беззаботна и легка. Прямо таки «Птичка божья не знает ни заботы, ни труда». А ведь это далеко не так. Актер цирка не только много трудится. Он месяцами оторван от дома, от семьи. В каждом новом городе нужно обеспечить его жильем, наладить его быт, чтобы он мог нормально отдохнуть в редкие перерывы между репетициями и спектаклями.

Это призваны делать администрация и обслуживающий персонал. Это должно быть предметом забот общественных организаций и в первую очередь профсоюза.

У нас еще не все и не всегда понимают разницу между главным и вспомогательным. Никто не оспаривает полезность работы бухгалтера и вахтера, кассира и контролера. Вероятно, в цирке нужен и заведующий хозяйством. Но нельзя терять перспективу и забывать, что не цирк для них, а они для цирка.

Лицо цирка определяет творческий коллектив, решающий поставленные перед ним задачи, а те, кого правильно именуют обслуживающим персоналом, призваны так организовать дело, чтобы своим трудом этому способствовать.

Есть люди, не имеющие таланта, но любящие искусство. Они не стали актерами, но довольны судьбой, когда могут помочь своим более удачливым, более талантливым собратьям.

Такой гример, осветитель или рабочий сцены обычно не только очень полезный, но и всегда желанный человек в творческом коллективе. Но бывает и так, что к искусству примазываются, около него пристраиваются люди совсем другого пошиба.

Они ничего в искусстве не понимают, им нет дела до идейной, творческой стороны. Их интересует только заработок, в лучшем случае законный. Их работа без души, без желания раньше или позже скажется отрицательно иногда самым неожиданным образом, но чаще всего в сфере отношений с творческим коллективом, который, по их мнению, только для того и существует, чтобы обеспечить их безбедную жизнь.

В своей известной басне «Свинья под дубом» Иван Андреевич Крылов зло высмеял этот тип людей, подрывающих корни того самого дуба, желудями которого они кормятся.

Эти мысли невольно приходят, когда задумываешься над причинами конфликта переросшего в судебное дело.

В чем же суть обвинения, предъявленного Семенову, и доказано ли оно? Владимир Семенов — ассистент цирковой труппы обвиняется в том, что 28 июня отказался выполнить распоряжение завхоза цирка Корневича, воспрепятствовал рабочим перенести цирковой реквизит — трюковые щиты, а когда Корневич хотел вызвать милицию, проявив особую дерзость, ударил Корневича кулаком в лицо, причинив ему перелом нижней челюсти.

Эти действия квалифицированы ч. 2 ст. 206 УК.

Что же произошло в этот день?

Ассистенты Семенов, Моргунов и Варламова по распоряжению своего руководства красили в фойе цирка трюковые щиты.

Кассир цирка Белова в грубом тоне предложила им «убраться», так как ей не нравился запах краски. Ей вежливо разъяснили, что им отвели именно это место и другого места нет. Может быть на этом все и закончилось бы, но тут как на грех, появился Корневич.

Совсем не в интересах дела, а только чтобы проявить свою «власть» в глазах Беловой, Корневич с бранью набросился на ассистентов, потребовав немедленно вынести щиты.

Никаких объяснений слушать он не хотел, позвал рабочих и приказал им «выбросить щиты».

Не успели ассистенты опомниться, как рабочие Клокунов и Цымбурский вынесли один щит и бросили его у стены. Мог ли Семенов занять позицию постороннего наблюдателя?

Для Корневича и Беловой это были куски дерева и ничего более. Но Семенов знал, что трюковой пол, состоящий из нескольких таких щитов, стоит почти 10 000 руб.

Больше того, главная его ценность в том, что без этого трюкового пола нет основного циркового номера труппы Юрия Аверино, приехавшего к нам на гастроли из братской Белоруссии.

Трюковой пол — это результат творческих поисков и находок коллектива, в том числе и Семенова, вложивших в эту находку много времени и труда. Конечно, они не могли допустить такое варварское отношение к своему детищу, стали на щиты, чтобы их не трогали, и постарались все спокойно объяснить.

Характерно, что рабочие их сразу же поняли и отошли в сторону, но Корневич и Белова уже вошли в «раж» и, как признается в обвинительном акте, начали сталкивать Семенова, Моргунова и Варламову со щитов, а Белова даже нанесла Семенову пощечину.

В чем же состояло неправильное поведение Семенова в фойе цирка?

Исходя из показаний Беловой и Корневича вся его провинность — не подчинение кассиру и завхозу.

Даже при самом сильном воображении нельзя, безусловно, усмотреть в этих действиях Семенова никакого криминала.

Но из показаний всех свидетелей вырисовывается ясно поведение Корневича. Не только Семенов, Варламова, Моргунов, но и свидетели Кириков, Авдюнин, Кантерман подтвердили на предварительном следствии и в суде, что Корневич свои «приказания» сопровождал непристойными оскорблениями и грубой бранью в адрес молодых людей и девушки, не останавливаясь перед применением силы.

И, если то, что произошло в фойе цирка, следствие расценивает как хулиганство, то хулиганским было именно поведение Корневича.

Увидев как распоясался Корневич, Варламова побежала за Коровиным — заведующим постановочной частью, а Моргунов предложил вызвать милицию.

В канцелярии, где стоял телефон, оказались сразу двое: Корневич и Семенов.

Корневич показал, что Семенов, не говоря ни слова нанес ему удар сзади по щеке каким-то предметом, причинив перелом челюсти. Его неоднократно спрашивали, и он все время утверждал, что в это время он уже разговаривал по телефону и удар пришелся не в трубку, а непосредственно в правую щеку, т. е. ту, которая была прикрыта трубкой.

По словам Корневича, предмет в руках Семенова напоминал кастет (эх, куда хватил!).

Правдивы ли показания Корневича?

Все свидетели — 11 человек, показали, что никакого предмета в руках у Семенова не было ни тогда, когда он входил, ни тогда, когда он выходил оттуда.

Нет надобности доказывать, в этом может легко убедиться каждый, что во время разговора телефонная трубка расположена так, что прикрывает всю нижнюю челюсть и ударить кулаком или каким-либо предметом в это время непосредственно в челюсть нельзя было.

Таким образом, показания Корневича не внушают доверия. Что показал Семенов?

Он объяснил, что, зайдя в канцелярию, Корневич начал вырывать у него из рук телефонную трубку, а когда он ее не отдал, то Корневич, наклонив голову, ринулся на него, пытаясь нанести удар головой в лицо. В этот момент, как утверждает Семенов, он, защищаясь от удара головой в лицо, выбросил вперед руки и то ли оттолкнул, то ли нанес встречный удар в лицо Корневичу.

Один из основных вопросов в данном деле состоит в оценке показаний Семенова и Корневича.

Если показания Корневича сами по себе не логичны, то показания Семенова последовательны и ничем по делу не опровергаются.

Видимо, понимая слабость своей позиции, прокурор говорил, что при любой оценке ситуации Семенов явно превысил пределы необходимой обороны и должен нести ответственность.

Конечно, это ошибка.

Во-первых, закон устанавливает ответственность за превышение пределов необходимой обороны только в том случае, если последствием такого превышения явилось бы причинение смерти или тяжких телесных повреждений потерпевшему.

Причинение телесных повреждений средней тяжести при превышении пределов необходимой обороны, как известно, не влечет уголовную ответственность.

Но, во-вторых, здесь нет никакого превышения пределов обороны, так как нападение было реальным, а средства и характер защиты вполне соответствовали характеру нападения.

В ст. 15 УК указано, что «Превышением пределов необходимой обороны признается явное несоответствие защиты характеру и опасности посягательства».

В данном случае не только нет явного (т. е. очевидного) несоответствия, а, наоборот, средства и характер защиты вполне соответствуют характеру нападения.

Итак, правовой вопрос здесь вполне и бесспорно ясен: если показания Семенова не опровергнуты, то он, конечно, не виновен.

Для оценки показаний Корневича и Семенова по поводу того, что произошло в канцелярии, безусловно, имеет значение оценка их предшествующего поведения.

Как установлено по делу, до ухода в канцелярию Семенов ничего предосудительного не сделал. Он был трезв, спокойно работал с товарищами. Он сдержал себя и тогда, когда его осыпали площадной бранью, оскорбляли словами и действиями, когда Белова в присутствии товарищей буквально ни за что нанесла ему пощечину, а Корневич силой тащил его со щита.

Очень характерны показания свидетеля Моргунова:

«Когда Белова нанесла ему пощечину, Володя побелел, но не сказал ей в ответ ни одного слова. Он не отвечал на грубость и брань Корневича, а лишь говорил: «Не смейте трогать щиты».

Ни один свидетель не показал, что из уст Семенова сорвалось хоть одно грубое слово.

О том, как вел себя в это время Корневич, мы уже говорили.

Выразительную характеристику его поведения дал свидетель Кириков:

«Корневич вел себя по-хулигански, крайне вызывающе. Я считаю, что он был пьян».

Итак, предшествующее поведение Корневича и Семенова перед тем, как они оказались в канцелярии, явно не в пользу Корневича.

Помня старое правило — не основывать выводы о достоверности показаний на характеристике лица, от которого они исходят, я не хотел сравнивать Корневича и Семенова. Но прокурор в своей речи заявил, что Корневич, как личность, внушает полное доверие, а Семенову он не верит.

Конечно, каждый из нас вправе иметь свою точку зрения, особенно в вопросе оценки доказательств.

Но почему личность Корневича внушает прокурору такое безраздельное доверие, для меня остается загадкой.

В задачу защиты не входит порочить Корневича и Вы, вероятно, заметили, что ни одного вопроса, относящегося к прошлому Корневича, я не задавал и этих вопросов не касался.

Свидетели рассказали суду, как Корневич бравировал своим пребыванием в местах заключения, как подчеркнуто он показывал свои татуировки на теле, то ли хвастал, то ли угрожал.

Не хочу вспоминать о судимостях Корневича и не думаю доказывать, что если он был осужден за подлоги, то резюмируется его склонность к обману.

Будем думать, что от привычки к обману (а подлог - это вид обмана) Корневич отучился, тем более, что второй раз, по его словам, он был осужден уже не за подлог, а за спекуляцию.

Будем думать, повторяю, что, отбыв довольно таки длительный срок наказания и первый и второй раз, Корневич вполне исправился. Не будем вспоминать о его прошлом, но только пусть не убеждают нас, что судимости украшают биографию человека и повышают к нему доверие.

Но почему же все-таки он так сильно внушает доверие, что в его биографии есть такое, что вызвало бы хоть какой-то интерес или симпатию? Ничего не сказал по этому поводу Корневич, ничего не сказал и прокурор.

С другой стороны, мы имели возможность составить себе некоторое представление о Семенове.

Ему 25 лет. Средняя школа, работа на заводе, увлечение цирком и поступление в труппу Авериного. Почти 3 года в этом коллективе. Недавно он женился, и вместе с женой настойчиво работают, собираясь вскоре показать самостоятельную часть программы. Как его характеризуют?

Здесь оглашалась исключительно положительная официальная характеристика, содержание которой хорошо дополняют показания свидетелей.

Юрий Аверино показал:

«Володя Семенов замечательный человек: трудолюбив, скромн, правдив. Едва ли не самый лучший ассистент в труппе».

А вот мнения товарищей:

Свидетель Владимир Кантерман говорит:

«Семенов хороший товарищ, добрый, отзывчивый, скромный. Справедливый и бесхитростный он пользуется самым большим уважением в коллективе».

Такие же лестные характеристики давали ему все, кого об этом спрашивали.

Что же предосудительного в биографии Семенова усмотрел прокурор и почему он не верит ни одному слову Семенова и отвергает его показания. Аргументов, как обычно, мы не слышали.

Итак, с одной стороны — Корневич, с его прошлыми судимостями, с непомерной амбицией, и как это явно проявилось в суде, грубый и бестактный по отношению к людям и безразличный к имуществу цирка.

С Другой стороны — Семенов, с его безупречным прошлым и настоящим, скромный, честный, отличный товарищ, для которого сохранение имущества труппы безусловный долг и обязанность.

Все поведения и поступки в этот день 28 июня для обоих естественны и закономерны. Каждый действовал в этот день соответственно своему характеру, своим склонностям и привычкам. Думаю, что объективный анализ обстоятельств дела и оценка тех показаний, которые были выслушаны в суде, приведут Вас, товарищи судьи, к тому правильному выводу, что Семенов действовал в состоянии необходимой обороны и не должен нести ответственность за тот удар, который вынужденно нанес Корневичу.

Это было единственное средство защитить себя и привести в чувство распоясавшегося Корневича.

Еще при окончании предварительного следствия мы ходатайствовали о прекращении этого дела, поскольку Семенов действовал правомерно, в состоянии необходимой обороны, что исключает его ответственность.

Наше ходатайство отклонили, и дело оказалось в суде. Но не даром говорят, что «нет худа без добра». Я говорю об этом в том смысле, что прекращение дела в тиши следственного кабинета без широкого оповещения о мотивах прекращения как бы оставляло Семенова в подозрении.

Об этом чрезвычайном происшествии в цирке по рассказам и слухам знает множество людей. Всем известно, как «обрабатывал» общественное мнение Корневич. Даже в судебном деле оказалось

письмо, в котором введенные в заблуждение люди просят о суровом наказании Семенова.

По старой, видимо, склонности пытался и здесь Корневич спекулировать фамилией прославленной дрессировщицы, которая по явному недоразумению поставила и свою подпись в этом письме.

Думаю, что и на этот раз спекуляция Корневичу не удалась.

Конечно, следствие и суд отняли у Семенова много сил и здоровья.

Но открытый процесс, в котором участвуют и который слушают столько артистов, ассистентов и других работников цирка из разных трупп, оказавшихся сейчас в нашем городе, развеет ложные слухи и вернет Семенову доброе имя — главное богатство каждого честного и порядочного человека.

Промови адвокатів
90-х років

Я.П. Зейкан

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ЗЕЙКАН Ярослав Павлович народився 1941 р. в м. Хусті Закарпатської області. Після закінчення школи поступив на навчання до Львівського гірничого технікуму. 1961—1964 рр. служив у Радянській армії. З 1967 по 1973 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського державного університету. З 1973 року працює юрисконсультом ряду підприємств на Закарпатті, секретарем виконкому Хустської міської ради, арбітром відомчого арбітражу при обласному управлінні торгівлі, виконує обов'язки судді районного суду протягом 1,5 року. У 1989—1994 рр. займається індивідуальною юридичною практикою, з 1994 року — адвокат. Брав участь як захисник у кількох резонансних справах на Закарпатті (справа Цубери та інші).

Я. П. Зейкан публікується в журналах «Дніпро», «Право України», «Новое время», «Советское государство и право», «Советская юстиция», «Хозяйство и право», «Адвокат». Як кореспондент газети «Діло» систематично висвітлює питання розвитку і становлення підприємництва в Україні, податкового законодавства, удосконалення арбітражного процесу тощо.

З 1998 р. — член адвокатського об'єднання «Зейкан, Попович, Голуб і партнери».

Я.П. Зейкан брав участь у розробці проектів Закону «Про землю», а також Земельного кодексу і змін до Арбітражного процесуального кодексу України.

Дипломант Всеукраїнського конкурсу 1999 р. на крашу судової промову.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Закарпатської обласної
колеги' адвокатів
Я. П. ЗЕЙКАНА
на захист І. М. Галаса
(1998 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Справа № 1-158/98 слухалася Хустським районним судом Закарпатської області у серпні-вересні 1998 року. За результатами розгляду даної справи був постановлений вирок, згідно з яким І.М. Галас був виправданий по ст. 86-1 КК України за відсутністю в діянні складу злочину (п. 2 ст. 6 КПК України), а за ч. 2 ст. 148-2 КК його дії перекваліфіковано на ч. 1 ст. 148-2. До І.М. Галаса застосовано амністію і він був звільнений з-під варти в залі судового засідання.

ПРОМОВА НА ЗАХИСТ І.М. ГАЛАСА

Шановний суд! Ваша честь!

На лаві підсудних Галас — людина з вищою освітою, батько малолітньої дитини, добрий сім'янин, який обставинами життя був змушений займатись підприємництвом, тобто справою, для нього незнайомою, що і стало однією з причин ситуації, в якій він опинився. Що й казати, робота підприємця вимагає не тільки спеціальних знань, а й особливого хисту. І не кожному він даний від природи.

Але судять Галаса не за те, що він займався підприємництвом, а за помилки і упущення, які він при цьому допустив.

Сьогодні завершується важкий, тривалий процес. Можливо, не всім зрозуміла роль захисту, не всі бачать його необхідність і навіть моральне право на це. Ми чули докори на цю тему з вуст представника податкової інспекції... Необхідно усвідомити: захист діє не для викривлення обставин справи, не для того, щоб ускладнити, заплутати її. Захист має інше завдання: допомогти суду у з'ясуванні істини і там, де вина людини не доведена, де є сумніви у цьому, вказати на них. Цього вимагають

норми Конституції України, за якою ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, а сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

Галас обвинувачується за ч. 2 ст. 148-2 КК України (ухилення від сплати податків) і за ст. 86-1 КК України, тобто розкрадання колективного майна в особливо великих розмірах. Якщо спробувати у загальному вигляді сформулювати завдання, які поставив перед собою захист, то ними є:

1. Дослідження дійсного розміру шкоди, завданої несплатою податків і ставлення до цього мого підзахисного.

2. З'ясування, чи правильно кваліфіковані слідством його дії.

3. Чи є в його діях склад злочину.

Вперте відстоювання пред'явленого обвинувачення, навіть всупереч встановленим у суді обставинам, не служить на користь правосуддю, ставить у складне становище суд, викликає у присутніх почуття несправедливості. На жаль, з окремими проявами такого «сліпого» відстоювання обвинувачення ми зустрілися і в цьому процесі.

Не можу не сказати і про позицію представника податкової служби. Саме ця організація повинна б допомогти суду у визначенні точного розміру ухилення від сплати податків, дати кваліфіковану оцінку представленим документам. Замість цього, уже в судових дебатах, представник податкової інспекції попросив надати йому матеріали кримінальної справи на два дні для додаткової «перевірки». Що ж робила податкова служба впродовж трьох місяців слідства і двомісячного судового марафону?

В судовому засіданні ми чули докори на адресу Галаса: він, мовляв, не допомагав слідству та відмовився давати пояснення. Зрештою, це його право: давати пояснення або не давати. Я готовий пояснити, чому так сталося. Галаса затримали як підозрюваного, і на 8 день йому пред'явили обвинувачення за ч. 2 ст. 148-2 КК України. Обвинувачення за ст. 86-1 КК, яке я вважаю безпідставним, було пред'явлено значно пізніше, так би мовити "навздогін" з метою якось виправдати його сумнівне затримання.

Галасу так і не було надано реальну можливість користуватись допомогою адвоката, як це гарантовано ст. 59 Конституції. В т. 1 (а.с. 106) є протокол роз'яснення прав обвинуваченому, де він просить забезпечити йому захисника Ц. Чому прохання не було задоволене, невідомо. Там же маємо угоду з іншим адвокатом - Г., який взяв на себе

виконання функцій захисника тільки на одну дію - «при пред'явленні обвинувачення». Після пред'явлення обвинувачення функції захисника згідно з такою угодою закінчилися і Галас залишився без правової допомоги.

Не буду вдаватися до оцінки дій адвоката. Можливо, з його боку це був «хитрий хід», щоб забезпечити майбутнє скасування справи через порушення права на захист.. Залишеному без захисту Галасу нічого не залишилось, як відмовитись від дачі пояснень слідчому. Ревізор Марко, допитаний як свідок, пояснив, що складений ним акт носив попередній характер, і частину матеріалів, які впливали на зменшення розміру несплачених податків, він не включив до акту тому, що вони не були надані слідством. Ревізор підтвердив, що коли б ці документи про затрати на транспорт, оплату митних послуг були надані, то розмір несплачених податків був би менший.

Витребувати додаткові матеріали, призначити судово-бухгалтерську експертизу по них, з'ясувати належність документів до даної справи - все це довелося робити суду, бо захисника, який би своєчасно заявив відповідні клопотання ще на стадії досудового слідства у справі не було.

Дозвольте перейти до аналізу епізодів, пов'язаних з обвинуваченням Галаса за ст. 148-2 КК України. Галас обвинувачений у несплаті податків на суму 11 347 грн. Чи правильною є за таких умов кваліфікація його дій? Захист вважає, що слідство допустило помилку. А все почалося з неточності законодавця, який надав зворотну силу новій редакції ст. 148-2 КК України. Суть помилки втому, що не було враховано вимоги ст. 58 Конституції України, яка встановлює, що «закони... не мають зворотної дії у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи». Але автори проекту змін «змайстрували» нову редакцію статті 148-2 у такий спосіб, що з одного боку, відповідальність пом'якшується, а з другого - посилюється.

І дійсно. Якщо співставити статтю 148-2 в редакції від 5 лютого 1997 р. та статтю 148-2 в редакції 1994 р., то стає очевидним, що кваліфікація дій Галаса, за новою редакцією, обтяжує його відповідальність. Адже ч. 1 ст. 148-2 старої редакції не містить такої додаткової міри покарання як конфіскація майна, та і розмір штрафу, передбачено менший ніж у ч. 2 ст. 148-2 нової редакції. Отже, якщо б законодавець не надав зворотної сили новій редакції статті, то відповідно до ст. 6 Кримінального кодексу дії Галаса підлягали кваліфікації за законом, який діяв під час

вчинення злочину. В такому разі не було б достатніх підстав для застосування такого суворого запобіжного заходу як взяття під варту.

Галас за ст. 148-2 КК визнає себе винним частково в несплаті податків з суми 2000 грн. Тепер подивимось — наскільки бездоганними і якісними є джерела доказів, представлені обвинуваченням. Основний документ - акт попередньої перевірки, який складено співробітником податкової міліції п. Марком. Наскільки можна довіряти його кваліфікації? Захист з'ясовував у суді це питання. Що ж виявилось. Марко має освіту інженера-механіка і тільки розпочав навчатись професії бухгалтера. Невже у податкової служби не знайшлося для цієї справи професіонала, який би мав відповідну освіту і досвід? І відколи для вирішення долі людини у кримінальній справі досить попереднього акту перевірки, який не враховує всіх добутих у справі доказів? Безумовно, що такий акт потребує серйозної перевірки. Обвинувачення не може ґрунтуватися на його висновках. Це змусило суд погодитись з клопотанням захисту про призначення судово-бухгалтерської експертизи. Підтримав клопотання захисника і прокурор.

Отже, звернемось до конкретних епізодів обвинувачення. Підприємство «Геліос», де директором є Галас, продало пиломатеріали на 6000 грн. Галас визнає, що не сплачував з цієї суми податків. Водночас стверджує, що мав затрати по закупці лісу і його транспортуванню та розпилюванню в сумі 4000 грн. Підтверджує, що не мав і не міг мати умисел на ухилення від сплати податків з усіх 6000 грн., адже фактично такий умисел був тільки на різницю $6000 - 4000 = 2000$ грн. Водночас Галас визнає обвинувачення в цій частині з посиланням на те, що такий висновок дав експерт. Маємо рідкісний випадок, коли адвокат не згоден з своїм підзахисним. І ось чому.

Ми підійшли до загальнотеоретичної правової проблеми, яка ще не вирішена ні наукою кримінального права, ні Верховним Судом. Стаття 62 Конституції України встановлює, що обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях. На запитання захисту і експерт, і представник податкової служби пояснили: «Якщо немає належно оформлених документів, які б підтверджували затрати, то незалежно від фактичних затрат припускається, що їх у підприємства не було».

Таким чином, у випадках донарахувань податковою службою на тій підставі, що документи неналежно оформлені, податкова служба виходить з припущення, що витрат не було, хоч би вони і були.

Можна погодитись з тим, що для потреб оподаткування таке припущення виправдане. Державу, в якій живеш, потрібно поважати і своєчасно сплачувати податки. Податкове законодавство допускає відповідальність без вини. Поки що це так. Але коли мова йде про кримінальну відповідальність тут припущення недопускаються Конституцією. Тому Галасу потрібно ставити у вину тільки ту фактичну суму, щодо якої у Галаса був умисел — 2000 грн. Суд здійснює високу місію правосуддя і засади справедливості, нарешті вимоги Конституції України дають достатньо підстав для виключення обвинувачення, яке ґрунтується на припущенні. Тому слід визнати, що Галас винен в ухиленні від сплати податку з суми 2000 грн., а не 6000 грн.

Наступний епізод: операції з Дубноцукор. Підприємство «Геліос» одержало цукор на суму 15000 грн., у зв'язку з чим донараховано податків на 6600 грн. Однак у цьому ж податковому періоді були затрати, підтвержені податковою накладною на суму 12000 грн. Ця податкова накладна не була надана в розпорядження ревізора, що і призвело до завищення інкримінованих Галасу сум. З врахуванням цієї накладної сума недоплати становить не 6600 грн., а тільки 63,33 грн. Цю суму Галас визнає. Правильність саме цієї суми підтвердив експерт, визнав це в суді і ревізор Марко. Отже, донарахована сума 6600 грн. підлягає виключенню з обвинувачення.

Таким чином, Галас визнає ухилення від сплати податку на суму 2232 грн. 18 коп. Цю суму підтверджує і висновок експерта. За таких умов його дії підлягають кваліфікації за ч. 1 ст. 148-2 з кваліфікуючою ознакою ухилення від сплати податків у значних розмірах, тобто таких, що в 100 і більше разів перевищують встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Галасу пред'явлено обвинувачення й у скоєнні тяжкого злочину, передбаченого ст. 86-1 КК України, тобто розкрадання колективного майна в особливо великих розмірах. Галас не визнає себе винним у вчиненні такого злочину. Немає у справі і жодного доказу про найголовніше: привласнення майна чи коштів Галасом на свою користь. Галас підписав договори на поставку угорського м'яса в Україну. Але для закупки такого м'яса у підприємства «Геліос» не було валюти. Тому Галас на одержані від підприємств аванси закупив пиломатеріали і продав в Угорщину з тим, щоб на одержану за них валюту закупити м'ясо.

Слідство документи про продаж пиломатеріалів виділило в окреме провадження без порушення кримінальної справи (т. 2, а.с. 288). Це

вже суд на клопотання захисту витребував ці матеріали на 135 аркушах, які підтверджують затрати на поставку лісу в Угорщину і вказують - на що були використані аванси, одержані від підприємств Дубноцукор та Донпітсервіс. Арешт Галаса позбавив його можливості довести цю господарську операцію до кінця та здійснити поставку м'яса за договорами.

Крім того, слідством не враховано, що з підприємством Донпітсервіс Галас розрахувався частково на суму майже 26000 грн. поставкою соків. Факт такої поставки підтверджується поясненням директора Донпітсервіс, де він сказав, що «я погодився на відвантаження соку в рахунок боргу». В матеріалах справи є залізничні накладні, акти прийомки соку та інші документи, що однозначно підтверджують факт часткового розрахунку.

Отже, обвинувачення у розкраданні в судовому засіданні не підтвердилось. Це було з'ясовано тільки після того, як суд витребував додаткові матеріали на 135 аркушах, що і пролило відповідне світло на справжній характер взаємовідносин.

Ваша честь!

Я закінчив аналіз обвинувачення Галаса. Епізоди, пов'язані з ухиленням від сплати податків частково підтвердились і Галас їх визнає. Обвинувачення в частині розкрадання колективного майна в особливо великих розмірах безпідставне і, на думку захисту, відсутня подія такого злочину.

З 26 квітня цього року Галас знаходиться під арештом, хоч реальні обставини справи, їх суспільна небезпека не вимагали такого суворого запобіжного заходу як тримання під вартою. Галас хвора людина. За час перебування під вартою його хвороба загострилась. В матеріалах справи є відповідний висновок про це лікарів. За допущені помилки Галас вже заплатив тяжкими переживаннями, душевною травмою, відривом від сім'ї. Він визнав свою вину, допоміг суду у з'ясуванні всіх обставин справи, тобто його розкаяння є дієвим і щирим. Галас притягнутий до кримінальної відповідальності вперше.

Прошу суд врахувати ці обставини і постановити виправдувальний вирок по обвинуваченню за статтею 86-1 КК України за відсутністю складу злочину (п. 2 ст. 6 КИК України). Обвинувачення за ч. 2 ст. 148-2 КК України перекваліфікувати на частину 1 цієї статті та застосувати до Галаса Закон України «Про амністію», як до особи, що має неповнолітню дитину, звільнивши Галаса з-під варті у залі судового засідання. Такий вирок буде законним і справедливим!

А.Г. Фатєєв

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ФАТЄЄВ *Анатолій Григорович* народився 1938 року в м. Білій Церкві на Київщині. Закінчив юридичний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка в 1966 р.

Працював народним суддею. Перший серед суддів колишнього СРСР отримав стипендію Організації Об'єднаних Націй у галузі захисту прав людини в судовому процесі. Стажувався у Бельгії, Голландії, Франції.

Згодом обіймав посаду першого секретаря постійного Представництва СРСР при ЮНЕСКО в Парижі. Є Почесним громадянином французького міста Шалетт-сюр-Люен.

В адвокатурі з 1987 р., член Печерської колегії адвокатів м. Києва.

Анатолій Григорович з дитинства в тісних стосунках з музами. Любов до Батьківщини, до рідного слова пронизують усю його творчість. Про мову він говорить: «Мова — це народ, земля, Батьківщина, держава. Нехтування мовою — це нехтування одразу всім». «... Водночас мова — це душа народу, а тому живе за законами живих істот. Її зникнення — це трагедія людства».

Виважено, мудро, водночас рішуче захисник А.Г. Фатєєв допомагає суду знайти істину, щоб не понівечилися, не зламалися людські долі. Після винесення справедливого вироку воскресає душа підзахисних, і вони починають жити за

законами сумління, за законами людських чеснот.

Ораторський стиль його промов завжди вирізняється своєю переконливістю. Спираючись на докази та вимоги законів, силою слова впливає на суд, застерігаючи від можливих помилок. Свої професійні знання Анатолій Григорович передає молоді в школі адвокатської підготовки Інституту адвокатури при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

А.Г. Фатеев - автор одинадцяти збірок поезій, сентенцій, судових промов.

Дипломант Всеукраїнського конкурсу 1999 р. на кращу судову промову.

СУДОВА ПРОМОВА
члена Печерської колегії
адвокатів м. Києва
А. Г. ФАТЄЄВА
у цивільній справі Месель-Веселяка
(1998 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Судом Московського району м. Києва з 19 жовтня по 24 грудня 1998 р. розглядалася справа групи осіб, у тому числі Месель-Веселяка, відданого до суду за те, що протягом вересня — грудня 1996 року він займався незаконною торговельною діяльністю, здійснив дві угоди купівлі-продажу квартир, ухилившись від реєстрації у встановленому порядку з метою отримання неконтрольованого державою прибутку, який отримав в особливо великих розмірах, чим вчинив злочин, передбачений ч. 3 ст. 155⁶ КК; висловив вимогу передачі індивідуального майна громадян, погрожуючи застосувати та застосувавши насильство, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, Месель-Веселяк, за попередньою домовленістю з групою осіб, заволодів автомобілем Бельчича «Мерседес-Бенц-320» вартістю 60 тис. грн., що завдало великих збитків потерпілому, чим вчинив злочин, що передбачений ч. 3 ст. 144 КК; будучи співзасновником, співвласником і посадовою особою суб'єкта підприємницької діяльності, за попередньою домовленістю групою осіб, повторно подавав банкам свідомо неправдиву інформацію з метою отримання кредитів, при відсутності ознак розкрадання грошей, використовував кошти не за цільовим призначенням, чим заподіяв великих матеріальних збитків кредиторам, які в п'ятдесят і більше разів перевищують встановлений законодавством мінімум прибутку громадян на місяць, що не обкладається податком, чим вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 148⁵ КК.

Жоден із підсудних не визнав своєї вини. Прокурор, після тривалого та ретельного дослідження обставин подій, просив суд від імені держави стосовно Месель-Веселяка: перекваліфікувати його дії з ч. 3 ст. 144 на

ст. 198 КК та призначити покарання за цією статтею у вигляді трьох місяців виправних робіт; щодо ч. 2 ст. 148⁵ просив виключити з обвинувачення кваліфікуючу ознаку заподіяння збитків кредиторам, які не настали, застосувати відтак статтю 44 КК стосовно конфіскації, призначити міру покарання у вигляді трьох років ув'язнення, виконання якої на підставі статті 46¹ КК відстрочити на рік, оскільки обвинувачення в незаконній торговельній діяльності не знайшло свого підтвердження — виправдати Месель-Веселяка за ч. 3 ст. 155⁶ КК України.

У справі брала участь група адвокатів, які, кожен у певній частині, обґрунтовували питання хибності обвинувачення підзахисних щодо шахрайства з фінансовими ресурсами, яке нібито було вчинене підсудними.

Суд надав слово захиснику Месель-Веселяка.

ПРОМОВА НА ЗАХИСТ МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯКА

Шановний Головуючий, Ваша Честь. Високий Суд.

Епоху, коли творив Оскар Уайльд (1854 — 1900) часто називають *fin de siecle* — кінець століття. За наших днів це словосполучення знову потрапляє до вжитку, хоч між нами й тим «кінцем століття» пролягає не така вже й довга дистанція. І там, і тут — серйозні злами в соціальній історії та її розумінні, зіткнення консервативного з новаторським, ускладненість життєвих процесів, в яких сучасникам нелегко буває відрізнити вічне від одноденного, цінне від гучного, істину від її імітації.

Саме тому захист пропонує уважніше придивитися до деяких явищ тієї доби, щоб адекватніше усвідомити наше строкате сьогодення. Поцінувавши належним чином попереднє, ми можемо сьогодні зробити висновок: «Погано, варто осуду, коли епоха шукає своє відображення в людях, але знаходить його в кримінальних справах». Вочевидь, наші сучасники тримають дзеркало перед камерами в'язниць. І питання співвідношення життя та істини вирішується тоді проз металеві отвори тюремних ґрат.

На переконання захисту, слід звернутися безпосередньо до життя, утриматися від свавілля та подбати про усвідомлення сучасної дійсності щоб не торувати шлях до соціальних пристрастей чи слугувати на догоду можновладцям.

Постає також і питання моралі, чи ненайгостріше осягнення етики поведінки, щирості, відданості Батьківщині.

Щоб не кокетувати з істиною, розвіяти туман навколо справи, яку ми щойно завершили розглядати, захист пропонує високому суду уайль-дівський вірш у прозі «Палата Правосуддя». Ось він, адаптований до сучасності.

І була тиша в Палаті Правосуддя, і Чоловік став нагий перед Богом. І розгорнув Бог дев'ятнадцять томів. І сказав підсудному:

— У твоєму житті ти вчинив шахрайство з фінансовими ресурсами, вимагання та незаконну торгівлю.

І спромігся підсудний на відповідь, і мовив:

— Саме так я не чинив.

І закрив Бог обвинувальний висновок, і промовив: — Напевне, Я відішлю тебе в Пекло. Саме в Пекло Я тебе й відішлю. І вигукнув обвинувачений:

— Не можеш Ти цього зробити! І сказав Бог підсудному: — Чому це Я не можу відіслати тебе в Пекло, з якої причини?

— Тому, що в Пеклі я завжди й жив, — відповів обвинувачений. І запала тиша в Палаті Правосуддя...

Тут захист дозволить собі перервати діалог, порушивши тишу. Даруйте, Ваша честь, але не зухвалість спонукає захист на цей крок, а інтереси закону та істини, совість яких просить оприлюднення.

Прикро усвідомлювати, але наше сьогодення дарує незліченну кількість парадоксів і суперечностей, які спритники використовують, щоб заподіяти зло людині.

Великі твори сповнені життя. Ось тільки велич не вимірюється кількістю зібраних томів. За чисельністю має, попри все, стояти людина. А що знаходить суд? Високоосвічена людина схожа на особу зневажену; безмежна чеснота схожа на її нестачу; поширення чесноти схоже на її розкрадання; істинна правда схожа на її відсутність. До того ж усі перераховані вади подано так, буцімто вони завершені, dokonані, встановлені, а підсудні є їхніми носіями, оскільки нібито вчинили переступ. Гай-гай!

Саме тому захист перервав той діалог. Адже тут, у залі судового засідання, ми перевіряли факти, які давали право Месель-Веселяку сказати: саме так я не чинив. Сказати навіть під загрозою Пекла, в якому він п'ять місяців кипів у котлах, був смажений на сковорідці, м'ятий у ступах. Та все це не зламало його гідність.

Ось чому захист пропонує високому суду факти, аналіз яких та зіставлення з вимогами закону дають діаметрально протилежні підсумки, ніж ті, що містяться в обвинувальному висновку.

Варто віддати належне державному обвинуваченню, яке внесло суттєві корективи в оцінку фактів, спочатку визнаних ним як протиправні діяння.

Ваша честь, коли істина чиста, аж прозора, то слідство, не будемо вдаватися чому, сприйняло цей факт за відсутність істини. Міркування такі: природа не терпить пустоти. А тому майори, підполковники, полковники вирішили заповняти те, що вважали порожнечою. Так *in vitro* (в пробірці) була зачата ст. 15⁶ обвинувачення Месель-Веселяку: незаконна торговельна діяльність на підставі купівлі-продажу квартир 13.09.96 у Білій Церкві та 10.12.96—у Харкові, що цілком статечні люди, не менше серйозно, хоча й свавільно, віднесли до криміналу.

Овва! Наші лицарі без остраху та докорів сумління, **[право]**-охоронці у такий спосіб стережуть людські права. Хоча, як на думку захисту, вони більше охороняють **[сва]**-волю на власний кшталт тлумачити будь-який закон, інкримінувати будь-якій особі на свій розсуд всяку дію, оголосивши її злочином.

Але за таких обставин Україна може перетворитися на відомий ГУЛАГ, оскільки угод з купівлі-продажу нерухомості щоденно укладається сотні тисяч. Однак ніхто не наважився віднести їх до торговельної діяльності, відтак — до злочину.

Що ж з цього приводу передбачає закон, тобто ст. 155⁶ КК?

Його дія поширюється на незаконну торгівлю у сферах роздрібно́ї та оптової торгівлі, а також у торговельно-виробничій сфері. Ці сфери чітко визначені постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. №108 «Порядок заняття торговельною діяльністю і правила торговельного обслуговування населення».

Предметами незаконної торговельної діяльності є товари (речі), а також інші предмети, під якими треба розуміти ті з них, що не охоплюються поняттям «товар», щодо яких можуть здійснюватися угоди з їх купівлі-продажу, для виконання чого надається дозвіл відповідних органів.

Квартири у цьому значенні не є такими предметами, речами чи товаром. Для здійснення угод з їхньої купівлі-продажу не надається будь-який дозвіл відповідних установ. їхня купівля-продаж не здійснюється у сферах роздрібно́ї торгівлі, тим паче — у торговельно-виробничій сфері. Об'єктом злочину квартири не є.

Об'єктивна сторона ст. 155⁶ КК має дві обов'язкові ознаки:

— здійснення (активні дії) угоди купівлі-продажу товарів чи інших предметів;

— ухилення (бездіяльність) від реєстрації таких угод у порядку, встановленому законодавством.

Обидві угоди в Білій Церкві та Харкові, здійснені Месель-Веселяком, жодного дозволу будь-якої установи на їхню реалізацію не передбачають. Вони, угоди, укладені відповідно до чинного законодавства, обидві зареєстровані нотаріальними конторами, щодо них сплачено належне державне мито в сумі 35 428 грн.

У лютому 1997 року мій підзахисний подав державній податковій інспекції відомості про прибутки, отримані від продажу зазначених квартир. Йому дорахували 42 грн. додаткових виплат, які він здійснив.

Отже, об'єктивний бік, так само як і об'єкт злочину, передбачений ст. 155^б КК, відсутні. Повністю відсутній також суб'єктивний бік злочину, а, отже, злочинна подія (ст.ст. 3, 7 КК) взагалі як діяння, що містить у собі суспільну небезпечність і є карним.

Слідство ж бо сягнутою ходою пішло шляхом аналогії, тобто схожості, подібності чи близькості між предметами, явищами, поняттями. А така спритність є неприпустимою. Тому Месель-Веселяк має бути виправданий за ст. 155^б беззастережно.

Ваша честь, імітація істини, як ви достеменно переконалися, не відбулася. Оскільки імітація — це підробка під що-небудь, то автори обвинувачення не надто переймалися, щоб отим «що-небудь» була якщо не класична модель, то бодай щось пристойне. А вийшло — гусяче пір'я на воді. Оце і вся картина.

Кінець століття. Злами в соціальній історії. Україна вибрала незалежність. Одна шоста частина земної кулі прокинулася від марень щодо світлого майбутнього і розпочала копітку працю над створенням ближчого прийдешнього.

Нас надто довго вчили мистецтву вміння абстрагуватися від дійсності, оскільки зв'язок з нею руйнує золотий сон майбутнього. Реалії так прикрашалися, що у підсумку їх повністю було спотворено. Від того з'явилося ще більше страховище, ще огидніша почвара — подвійна мораль, яка недолюдком почала вростати в душі. І вже ніхто не дбав про співвідношення життя, моралі та істини. «Ненависть століття, що минає, — це наше власне шаленство, коли ми побачили себе у дзеркалі», — за О.Уайльдом. Якби не знайшли у ньому свого відбиття, то зненависть не поменшала б. Все стало об'єктом власного категоричного неприйняття. Потворне викликає огиду

Чи не воно так явно проступає зі звинувачення Месель-Веселяка у вимагнні приватної власності громадян?

Захист пропонує високому суду ретельний аналіз як складу злочину, передбаченого ст.144 КК, так і фактичних обставин події, а також всього того, що народжувалося за лаштунками фактів.

Що стало плодами уяви слідчих, що домислами так званого потерпілого? Чи спрацьовує принцип: що більше неправди, то швидше в неї повірять? А може злочини народжуються у стінах УБОЗ, де будь-який факт, як, наприклад, з тими ж квартирами, препарується до ступеня діяння?

Ваша честь, непривабливі дії слідчих, сваволя, безкарність, безвідповідальність за порушення конституційних прав людини стали суспільним явищем. Упередженість і прагнення завдати морального болю та фізичних страждань у кам'яних мішках СІЗО не обійшли Месель-Веселяка. Він скуштував всього, що тільки можуть приготувати кулінари УБОЗу. А дев'ятнадцять томів перед Фемідою—то є доказ непересічного мистецтва куховарства.

Аналізуймо

Які складові містить стаття 144 КК як діяння?

Вимагання відноситься до насильницьких посягань на індивідуальну власність громадян.

Предметом цього злочину може бути як індивідуальне майно, так і право на нього.

Щодо об'єктів власності громадян, які відчужуються лише в установленому нормативними актами порядку, така можливість може бути надана потерпшим (продаж, дарування, наприклад, автомобіля) тільки шляхом оформлення відповідних документів. Йдеться про можливість вимагача користуватися майном, що вимагається, володіти і розпоряджатися ним, яка одержана в результаті дій потерпілого.

З об'єктивного боку вимагання характеризується двома взаємопов'язаними діями:

- 1) пред'явлення майнової вимоги і
- 2) погроза застосування насильства.

Вимога означає пропозицію обвинуваченого до потерпілого про передачу майна, права на майно тощо. Домагання є злочинним за умови, що воно свідомо протиправне.

Наполягання повернути борг, якщо він виник з підстав, передбачених ст. 4 ЦК — не розривати трудові відносини до погашення боргу, — хоча і поєднані з відповідними погрозами чи насильством, не є вимаганням.

Порівняймо

При грабежі (та розбої) насильство або погроза його застосування спрямовані на заволодіння майном у момент їх застосування. При цьому погроза являє собою дії чи висловлювання, які виражають намір застосувати фізичне насильство негайно.

Дії, що полягають у погрозі застосування насильства, спрямовані на одержання майна в майбутньому, а також вимогу передати майно, поєднану з погрозою застосувати насильство до потерпілого у майбутньому, кваліфікуються як вимагання.

Грабіж чи вимагання кваліфікуються як здійснені за попереднім зговором групою осіб тоді, коли у вчиненні відповідного злочину брали участь за домовленістю дві і більше особи. Така домовленість про вчинення злочину має відбутися напередодні або під час скоєння діяння.

Версія слідства

26.08.96 (дата умовна) близько 11 год. в кабінет будинку № 1 у Лабораторному провулку в м. Києві, що належить концерну «Денді», діючи за заздальгідь розробленим планом, за попереднім зговором групою осіб під загрозою та із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, вимагаючи передачі індивідуального майна громадянина, заволоділи автомобілем Бельчича «Мерседес-Бенц-320» вартістю 60 000 грн., чим завдали великої шкоди потерпілому, чим вчинили злочин, що передбачений... ч.3 ст. 144 КК (! ?). Це інкримінують Месель-Веселяку.

Згідно з викладеним — змальовано грабіж, хоча названо вимаганням.

Версія слідства опирається на пояснення Бельчича.

У своїй заяві від 18.08.97 потерпілий (т. 6, а.с. 18) пише, що автомобіль у нього забрали в перших числах серпня 1996 р. тому, що він відмовився керувати товариством «Тримаран». Щоб у такий спосіб примусити Бельчича зректися висловленої незгоди очолювати «Тримаран».

Далі Бельчич (т. 6, а.с.27) розкриває інше, вказує, що Барковський запропонував банку «Аваль», що він погасить заборгованість «Тримарана» перед банком. Оскільки потерпілий відмовився надалі правувати в «Тримарані», то обвинувачений йому пояснив, що будуть з цього часу у Бельчича серйозні проблеми та що знайдуться люди, які змусять останнього прийняти їхні умови. Подія відбулася в перших числах серпня 1996 року.

Якщо у заяві Бельчич написав: «силою змусять прийняти їхні умови», то в поясненні від 18.08.97 р. він не вживає слово «силою».

У заяві Бельчич пише, що Месель-Веселяк сказав Базилевичу, щоб той, для початку, забрав у нього автомобіль.

Однак у поясненні каже, що «на покарання (за відмову очолювати «Тримаран») Барковський розпорядився відібрати автомобіль».

Автомобіль, отже, у першому випадку у нього було взято буцімто задля того, щоб спонукати Бельчича не відмовлятися від управління «Тримараном». У другому — «на покарання» за цю відмову.

Істина як сонце світить завжди. Якщо його немає над головою — світить ізсередини, владним імперативом визнаючи саме живу, а не якусь іншу картину світу. Якщо замість природного сонця — істини підставити штучне світло, пори людських душ закриваються, відчуваючи оману, себто щось надумане і до прикрості фальшиве. Охочі бавитись підтасовками ніколи не переведуться.

Чи маємо тут справу саме з підтасовками? У сонячному промінні правди, а не в фальшовому «світлі» павучих тенет слід розглядати свідчення Бельчича на попередньому слідстві та й у цій залі. Це — при бажанні зрозуміти. Інша річ — якщо хочеться просто очорнити, зганьбити, оголосити когось злочинцем.

Ні в заяві від 18.08.97 р., ані в поясненні, ні протягом чисельних допитів до 18.09.97 р. Бельчич не згадував, що він буцімто 27.08.96 р. написав заяву Міністру внутрішніх справ щодо відібрання автомобіля.

Отже, початкова версія Бельчича полягає у тому, що автомобіль у нього вилучено Бродським, а саме вилучення було засобом впливу на потерпілого, щоб він не розривав трудові стосунки з «Тримараном», спонукою продовжувати працювати.

У такому разі автомобіль — не предмет злочину, а засіб, за допомогою якого «винна» особа домагалася, щоб Бельчич, створивши кілька мільйонів боргу, продовжував працювати в «Тримарані» та подбав про його погашення.

За таких обставин відсутній об'єктивний бік вимагання. Замір був спрямований не на заволодіння індивідуальним майном, а на примушення Бельчича у такий спосіб не залишати роботу у «Тримарані», який мав значні фінансові борги перед банком «Аваль» та які «Денді» брав на себе зобов'язання погасити банкові.

Факт цього боргу підтвердив Піліпас (т. 8, а.с.3), а також Каштан (т. 8, а.с. 8) 9.09.97 р.; потім сам Бельчич, коли написав боргове зобов'язання

перед банком ще 25.09.96 р. Тоді він не лише визнав борг, а й запропонував банкові автомобіль «Мерседес» в рахунок погашення боргу. У цьому зобов'язанні він зазначає, що автомобіль у нього вилучено тимчасово керівництвом концерну «Денді» (т. 8, а.с. 11).

Твердження Бельчича, що автомобіль «тимчасово вилучено» свідчить, що він не став предметом злочину вимагання, не обертався на чийсь власність, що так званий потерпілий міг ним розпоряджатися, передаючи банку у залік боргу.

Суттєвими для розуміння взаємовідносин між Бельчичем і «Денді» є такі обставини. Бельчич користувався приміщенням «Денді», яке зужитковує під офіс.

«Денді», своєю чергою, розселяло своїх співробітників у квартирах, які належать Бельчичу. Нарешті «Денді» послуговується понад рік автомобілем «РАФ», що належить Бельчичу на праві власності тощо.

Ось чому він розумів тимчасовість використання автомобіля «Мерседес» концерном «Денді», який, до того ж, не можна було взяти на баланс концерну, ані привласнити, ані розпорядитися ним. Та й «Денді» одразу ж погодився передати і передав автомобіль банку. Але відсутність на машину правоустановчих документів завадила оформити цей факт офіційно. Автомобіль було з банку повернуто концерну, який погодився його купити, погасивши на суму його вартості борги Бельчича.

Ці факти свідчать про те, що автомобіль не був предметом вимагання, ніхто його не привласнював, Бельчич розпоряджався ним на свій розсуд, зобов'язуючись передати банку «Аваль», що «Денді» й зробив, згідно з волевиявленням Бельчича. Настирливості майнового характеру, яка утворює ознаку об'єктивного боку вимагання, ніхто не демонстрував, в категоричній формі не висловлював. А утворивши борги «Тримарана» перед банком, він, не розраховувшись з «Аваль», намагався залишити фірму. Тому йому була поставлена не майнова вимога стосовно особистої власності, а, як він сам визнав, від нього зажадали продовжувати працювати в «Тримарані» та не перекладати на когось чи залишати комусь ним створені борги.

За свідченнями 19.09.97 самого Бельчича (т.6, а.с. 158), він вважав, що автомобіль йому повернуть, а не хтось його привласнить.

У нас велика плутанина, ваша честь, з мірами й мірками, так само — з масштабами. Тут, зрозуміло, мова не про географію, а про сумління як істину. Тут справа у критеріях і цінностях. Важливо відшукати лише принцип, який перетворює реальні обставини події в цілковитий абсурд.

Не жартома — всерйоз і надто плутано чиниться щось подібне навколо вимагання автомобіля. Вдамося до ілюстрацій.

Бельчич давав непослідовні, плутані та неправдиві свідчення

Слідство не ставило (умисно чи з інших спонук) перед Бельчичем питання: чи була йому пред'явлена майнова вимога? Ким? У зв'язку з чим? Яку мету переслідували наполягання?

Ситуацію можна зрозуміти, якщо врахувати такі обставини.

Проти Бельчича порушено кримінальну справу як наслідок його господарської діяльності в «Тримарані». Обвинувачений Бельчич на догоду слідству може сказати будь-що, а тому його роблять потерпілим з домагання.

Увесь час він вважав, що автомобіль тимчасово у нього вилучив Барковський і давав слідству відповідні пояснення.

Коли проти Барковського справу з вимагання провадженням було закрито, одразу ж з'являється заява Бельчича, датована буцімто 27.08.96 р. на ім'я Міністра внутрішніх справ України, що автомобіль у нього насильно відібрано Базилевичем за вказівкою Месель-Веселяка. Для більшої вірогідності, щоб при цьому не виникало сумніву, що заява написана не у вересні 1997 року, а саме у серпні 1996 року, до неї вносяться дані про рік випуску, дванадцятизначний номер двигуна, сімнадцятизначний номер кузова автомобіля тощо.

Переключивши обвинувачення на іншу особу, Бельчич демонструє неабиякі здібності власної пам'яті.

Як засвідчує Дудник (т. 8, а.с. 18), потерпілий розповів йому та присутньому батькові, що в нього відібрали автомобіль насильно, а потім сів і написав згадану заяву, яку прохав негайно віддати особисто Міністру, коли з «потерпшим» щось трапиться. Оскільки за добу нічого не трапилося, то Дудник нічого нікому не передавав. Отже, термін побоювань тривав і вимірювався добою, як пояснив свідок суду.

Дудник і батько Бельчича (т. 8, а.с. 16 від 9.09.97 р.) пояснили, що потерпілий лише розповів, що машину у нього відібрали насильно, однак не сказав у зв'язку з чим. Коли вони йому порадили звернутися до міліції, то, за словами батька, він нічого не відповів, пішов геть, кілька днів не з'являвся на роботі.

Отже, ніякої заяви Бельчич не писав і Дуднику не передавав, згідно з поясненнями батька.

На це вказує й інший факт. Яценку в той же час Бельчич (т.8, а.с.22) розповів, що в нього примусово забрали автомобіль. «Просто сказав, — пояснив свідок, — что Барковский забрал автомобиль...».

Стверджуючи, що Барковський забрав автомобіль, Бельчич на той час, як і впродовж значного часу слідства, не міг написати, що це зробив Месель-Веселяк. Суду він це підтвердив також.

Поява подібної заяви Міністру внутрішніх справ від 27.08.96 р. — це не більше, ніж фальшивка, що навмисне спрямована проти Месель-Веселяка.

За таких обставин апологія новизни обертається трагічним розчаруванням: постале нове виглядає гірше за розтерзане старе, а перманентне руйнування початкового увінчується, згідно з логікою тотального спустошення, самознищенням.

Розслідуючи питання діяльності «Тримаран», борги Бельчича перед «Аваль» та інші дії обвинуваченого, попереднє слідство не могло не бачити, не розуміти, що Бельчич мусить нести відповідальність за своїми угодами та зобов'язаннями. Саме тому перед ним слідство не ставило питання про правомірність вимог «Денді»: спочатку розрахуватися, нехай і майном, за зобов'язаннями перед кредиторами, а потім залишити «Тримаран» й звільнитися з роботи.

До того ж Бельчич приятелював з Месель-Веселяком, разом відпочивали, наприклад, у Франції чи в Італії. Останній не привласнював автомобіля потерпілого, не користувався ним, не чинив перешкод при передачі машини банку, висловив готовність придбати автомобіль для концерну, щоб допомогти Бельчичу покрити борги тощо.

Бельчич не звертався ні до кого з приводу автомобіля, як він сам визнав, тому що майнові стосунки його з «Денді» (згадані квартири, офіс, РАФ) вирішувалися ним з керівництвом на засадах довіри. Нічого ж бо не привласнювалося. Він, хоча й зустрічався з Барковським, якого вважав нібито «кривдником», однак (т. 6, а.с. 155,158) жодних претензій стосовно автомобіля не висловлював. Та й телефонний зв'язок існував у нього з Барковським, але жодного невдоволення, ремствування, вимог, образ Бельчич не висловлював, нічого не домагався, оскільки нічого-гісінько протиправного щодо нього ніхто не вчинив.

Не даремно слідство не цікавило питання, чому Бельчич висовує нові версії стосовно обставин передачі ним автомобіля «Денді»?

Впродовж місяця з дня подачі заяви у міліцію Бельчич давав пояснення, з ним проводилися численні ставки віч-на-віч, він писав заяви, свідчив і... постійно змінював показання.

У своїй заяві від 18.08.97 р., поясненні від того ж числа, свідченнях від 20.08.97 р. (т. 6, ах. 18, 27, 132) Бельчич не лише не згадує про погрозу

застосування кимось щодо нього фізичного насильства, а категорично заперечує, що подібне траплялося. «Никакой угрозы физической расправы, — пояснює слідчому Бельчич, — в мой адрес никто не высказывал (т.6, а.с. 132). Базилевич держал меня за руку, никакого насилия ко мне не применял, — продовжує потерпілий, — и никаких угроз не высказывал. Физической расправой, — переконує Бельчич слідчого, — Базилевич ни мне, ни моим близким не угрожал».

Ці фактичні обставини події підтверджують Месель-Веселяк (т.6,а.с.165,167), Базилевич (т.6,а.с.181,184,185,192,199,202,206, 228), Залукаєв (т. 6, а.с.118,122,124), Яценко і Герман, а тому вони стають об'єктивною істиною, доказами у справі: погроз застосування насильства щодо Бельчича ні від кого 26.08.96 р. в концерні «Денді» не було висловлено.

Слідство усвідомлювало, що відсутній об'єктивний бік вимагання, але Месель-Веселяка необхідно ув'язнити. Найслабша ланка в колі, що не дозволяє цього зробити, є сам Бельчич — він підслідний у справі товариства «Тримаран», його можна зробити «потерпілим» у цій справі проти Месель-Веселяка. І, коли навіть сама думка про подібне вжахує, роблять.

Компроміс чистоти й розпусти передбачає загибель чистоти. Це, мабуть, аксіома. Бо розбавлений брудом абсолют перестає бути прозорістю, ваша честь. Йдеться ж бо про совість.

Немає естетики хвороб, є естетика здоров'я. Совість, сумління — це Бог в людській душі. Він світить із Вічності й із середини людини. Звертання до сумління як до ідеалу наближує реальність до ідеального, як молитва наближує до Бога. Лише стати на поріг омани — і вже важко опиратися магії олжі й абсурду.

Вже 02.09.97 р. (т. 6, а.с. 139 зв.) Бельчич озвучує версію: у них є підвал з батареєю і він, Бельчич, може опинитися там на ланцюгу. Ця погроза висловлювалася буцімто Месель-Веселяком. Про це він нібито розповів своєму батькові, Дуднику та Яценку. Однак, як зазначалося раніше, жоден з них не підтвердив цю вигадку. Та й підвалу в концерні немає.

Хто будує байки, обов'язково щось забуває, плутає, вдається до нових фантазій чи небелиць. Отак і в Бельчича. Вже 18.09.97 р. (т. 6, а. с. 144) він пояснює, що Месель-Веселяк і Базилевич погрожували йому фізичною розправою. Ось тільки про ланцюг, яким він мав бути прикутий до батареї, забув. Замість цього сипонув пригорщу іншого: обвину-

вачені застосовували як психічне насильство (залякування, погрозували фізичною розправою, заподіянням тілесних ушкоджень), так і фізичне — Базилевич застосував фізичне насильство.

Аж острах бере від застосованого «потерпілим» арсеналу, ціну якому знаходимо трішки нижче від наведених пояснень Бельчича. Говорячи про луганські номери на автомобілі та його перереєстрацію (т. 6, а.с.28 від 18.08.97 р.), Бельчич визнає, що написав олжу для того, щоб співробітники міліції його скоріше знайшли (тобто автомобіль). Отак собі збрехав, щоб стимулювати пошуки.

Вочевидь, забувши попередні твердження двотижневої давнини, які вже згадувалися, Бельчич заперечує, що розповідав батькові та іншим про те, хто і як відібрав у нього автомобіль.

До того ж Бельчич стверджує, що автомобіль є його особистою власністю, однак правоустановчих документів нема. Каже, що купив його, а договір купівлі-продажу відсутній. Пояснює, що буцімто писав заяву на ім'я Міністра внутрішніх справ, а батько стверджує, що він пішов з офісу і кілька днів не з'являвся на роботі. Твердить, що погроз на його адресу не було, а потім сам собі заперечує. Не дивно, що (т.6, а.с. 152 від 10.10.97р.) він не бачить суперечностей у власних показаннях, бо навіть слідство це бачило і неспроможне було промовчати.

Вже 19.09.97 р. та 22.10.97 р. Бельчич (т. 6, а.с. 158,176) забуває про батарею та ланцюг у підвалі. Обставини з автомобілем він характеризує як виставу, «представление», спектакль, видовисько, організатором і розпорядником, режисером яких висуває Барковського (т. 6, а.с. 139,144). Згодом Бельчич пояснює, що так йому лише ввижалося, що це він лише припускав.

Та Бельчич не лише у такий спосіб поводить себе з власними гадками, а й з реальними фактами. У своїй заяві (т. 6, а.с. 18 від 18.08.97 р.) він стверджує, що Базилевич сів за кермо його автомобіля і поїхав. Згодом цей так званий потерпілий заперечує сам собі і каже, що Базилевич відвіз спочатку Залукаєва, а потім його, Бельчича, додому. Що тут гадка, а що вигадка, коли щоразу нова версія?

Бельчич дає розпорядження Залукаєву зібрати в машині речі, однак, пише в заяві, що охоронці примусили водія вийти з автомобіля та не допускали до машини. Та ці вигадки Бельчича спростовує як він сам, так і Залукаєв.

Чи повірило слідство Бельчичу? Його суперечностей не спростувало, не усувало. Втім, спектакль Бельчича використало. Але відкинуло підвали,

ланцюги, батареї, реальну загрозу життю та здоров'ю, обійшлося лаконічним: погрозою насильством, що не є небезпечним для здоров'я. Таке собі зализане, обтічне словосполучення інкримінується обвинуваченням.

Тоді що ж тут є правдою?

Питання постає слушне.

Єдиною і незаперечною правдою у цьому «вимаганні» є те, що все виявляється суцєю неправдою, вигадкою, спектаклем.

Ці твердження впливають також із пояснень Бельчича високому суду, які подібні до відомого репортажу із зашморгом на шиї. Одна лише з'ява чи то під конвоєм, чи то у супроводі офіцерів високого чину свідчила, що слідство на чатах. Раптом Бельчич розповість суду, як припарувалася версія супроти Месель-Веселяка за ознаками вимагання? На те й прикріплено наглядців, щоб «потерпілий», чия доля у їхніх руках, сказав тезу, яку хочуть чути хазяї. Дивись, виявлять поблажливість у його кримінальному переслідуванні.

Бельчич не викрив, де, коли і ким складався так званий лист на ім'я Міністра внутрішніх справ України. Якби він існував до його заяви 18.08.97 р., то так званий потерпілий точно вказав би дату події, яку нарекли закулісні майстри «вимагання». Адже він двічі (а.с. 18 і 27) пояснює, що подія відбулася на початку серпня. А коли склали лист, датували його 27.08.96 р., і нічого іншого не придумали, як, попри попередні свідчення Бельчича, перенести подію на 26.08.96 р. Саме цього охоронці не дали сказати.

І все ж Бельчич, навіть із зашморгом на шиї, пояснив, що автомобіль у нього відібрав не Месель-Веселяк, що мій підзахисний майнових вимог до нього не висував, нічим не погрожував йому, переляку в нього не викликав. І лише при з'яві Базилевича, хоча й він погроз не висловлював, у Бельчича щось наче защеміло всередині.

Підтвердив він і такі факти:

- не погоджувався залишатися на посаді «Тримарану»;
- Бродський казав йому, що автомобіль повернуть;
- що проти нього порушено кримінальну справу;
- що має борги перед банком «Аваль», що на погашення цих боргів машину передав банку;
- розмова з Месель-Веселяком була мирною, не виключає, що пили в цей час каву;
- що Базилевича він раніше не знав, але факт його з'яви сприйняв як загрозу, якої не існувало до того;

— що конфлікт виник з причин розподілу прибутку між засновниками «Тримарану» тощо.

Версію слідства стосовно вимагання Бельчич спростував повністю, заявивши суду, що машину довелося залишити концерну тому, що прибутки засновників «Тримарану» розподілялися між ними нерівномірно. Тобто з підстав цивільно-правового характеру, що виключає злочинне діяння вимагання. Тому жодних претензій ні до кого сьогодні він не має. Як прибічник мирного вирішення суперечностей він не заявляє цивільного позову. Якби подав щодо повернення майна з чужого незаконного володіння, хто значився б відповідачем? Цілком справедливо. Не Месель-Веселяк.

На нашу думку, ваша честь, Бельчич міг забрати машину, наприклад, з банку чи тоді, коли йому зробити це пропонував Васько. Але йому цього не дозволили, бо він перервав би мисливцям полювання за «Денді». їм машина була потрібна не у Бельчича, а у концерні. Інакше ставали б даремними лови. Коли ж бо і за таких обставин не поталанило вполювати Барковського, якого Бельчич і тепер вважає «кривдником», то з'явився сумнозвісний лист Міністру внутрішніх справ України, в якому, попри всі переконання та твердження Бельчича, зазначили прізвище Месель-Веселяка. Це дало підстави полковнику Ваську висловитися, що тут тхне 37-м роком, від чого проймає сором. Захист додає — і жах. Адже вірус полювань приніс тоді мільйони жертв. Оживши сьогодні — знову ширить біду. Ось чому закликаємо до пильності весь загаль, а суд зокрема. Оскільки мисливці ведуть манівцями, де задалегідь порозставляли для необачних капкани чи влаштували пастки.

На особливу увагу у цьому контексті заслуговують пояснення в залі суду Яценка.

Він стверджує, що Бельчич йому розповів, що автомобіль у нього забрав Барковський за борги. Прізвища Месель-Веселяка не називав, обставин, за яких Бельчич залишив машину, не розкривав. Юрисконсульт Яценко порадив Бельчичу звернутися до правоохоронців. Бельчич написав буцімто заяву на ім'я Міністра внутрішніх справ України та Генерального прокурора, в якій зазначив, що кривдником є Барковський, який забрав автомобіль. Прізвища Месель-Веселяка в заяві не згадувалося. Цю заяву Яценко відніс додому та зберігав понад рік, а потім чи то віддав слідчому, чи повернув Бельчичу. Однак знає точно, що перед допитом Яценка 10.09.97 р. (т. 8, а.с.22) згадана заява була в слідчо-

го. Коли ж головуючий надав Яценку можливість оглянути заяву (т. 8, а.с.21), то свідок заперечив, що це та сама заява, яка була в нього. Та, яку він зберігав, була написана на світлішому папері та синім чорнилом, пам'ятає свідок.

Отже, заяв правоохоронцям, виявляється, було дві: одна — в Дудника, вона є у справі, інша — в Яценка, її в справі немає. В тій, що зберігав нібито Дудник, значиться, що Месель-Веселяк відібрав машину. А в тій, яку буцімто зберігав Яценко, — що це зробив Барковський. Он воно як!

Чому ж слідство її не долучило?

А тому, ваша честь, що в ній відсутнє прізвище Месель-Веселяка, якого і на сьогодні Бельчич не вважає винуватим.

Якщо отих заяв, як підтверджує Яценко, було дві й обидві передано слідчим, то чому їх немає в справі?

Чи може, з двох зробили одну проти Месель-Веселяка? А може, не було жодної?

Одне зрозуміло, слідчі та Бельчич разом фальсифікували обставини щодо сумнозвісних заяв задля того, щоб штучно зробити мого підзахисного винуватим.

Звідси й відповідь про те, кого та що охороняють у стінах УБОЗ. Можна сподіватися, що невдовзі вигулькне третя заява на кшталт попередніх. Адже меж творчості не існує, як і меж зіпсуття.

Ще один красномовний факт. Заява Бельчича надходить слідчому, як він вказує (т. 6, а.с.37) 20.08.97 р. Миргородський викликає для допиту власника автомобіля Оніщенка, але той станом на 19.08.97 р. (т. 6, а.с. 86) перебував в Італії і мав повернутися звідти в перших числах вересня. Та ось дива. З питань, які Бельчич виклав у тій заяві до міліції, що надійшла слідчому 20.08.97 р., слідчий його допитує 14.08.97 р. (т. 6, а.с.33), хоча до Італії не їздив. Якесь корпускулярне переміщення живої матерії у просторі з випередженням думок у часі на тиждень щонайменше.

Наведені дані є незаперечними доказами на користь Месель-Веселяка, проти якого використовувалися будь-які, навіть абсурдні, засоби.

Насамкінець, ваша честь, суд зажадав відповідей від фактів, з яких хоча й приготували вінегрет, але він виявився неістивним, навіть умовно. Тому доходимо висновку, що злочинної події вимагання в будинку №1 на провулку Лабораторному в місті Києві у серпні (дату не встановлено) 1996 року не сталося. Намагання слідства надати стосункам Бельчи-

ча та Месель-Веселяка кримінального забарвлення є ніщо інше, як спроба трансформувати дійсне у бажане, до чого так несамовито прагнули автори обвинувачення.

Ми зобов'язані, опираючись магії нісенітниць і безглуздя, не байдужіти, якщо не хочемо перетворитися з козацької нації в націю вбогих душею.

Ми зобов'язані жити за поетикою світла Істини. Спіратися на неспростованість доказів, упорядковуючи їхні ряди за законами вищої наддостепенність метафізичної логіки. Бо тільки так відкривається світові відданість Батьківщині, де реальністю постають високі Істина, Совість, Життя. І вони — досяжні.

Тому захист просить високий суд і висловлює сподівання, що саме так станеться, поставити бар'єр на шляху свавілля, яке лише імітує істину, заплющивши очі на дійсність. Захист просить виправдати Месель-Веселяка за ч.3 ст. 144 КК за відсутності в його діях складу злочину. Ми не маємо права допустити повторення тридцять сьомого року.

Останнє обвинувачення, ваша честь, не менш дивовижне, ніж попередні.

Стосовно шахрайства з фінансовими ресурсами. Частина 2 ст. 148⁵ КК, що інкримінована Месель-Веселяку, передбачає порушення у випадку:

1) надання кредиторіві свідомо неправдивої інформації з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг з податків, вчинені повторно;

2) заподіяння такими діями великої матеріальної шкоди державі чи кредитору. На підставі економічного обґрунтування банк «Аваль» відкрив кредит СП «Денді» на суму майже 721 тис. доларів США на придбання для власних потреб комп'ютерів і принтерів. Згодом за обставин, що склалися на ринку збуту, закуповувати за такою ціною комп'ютерну техніку стало не вигідно, тому гроші витрачено на купівлю меблів, погашення інших кредитів тощо. Відсотки за користування кредитом виплачено, кредит повернуто завчасно, претензій банк не має, шкоди йому не завдано (лише прибутки), його фінансові інтереси не постраждали.

З викладеного випливає, що отримання кредитної лінії згідно з документами, що містять достовірну (зворотного ні слідство, ані суд не встановили) інформацію, на випадок, коли грошові засоби були призначені для однієї цілі, а використані, виходячи з виробничих інтересів і обста-

вин, — на іншу, для придбання іншої продукції, погашення інших кредитів не може ніким тлумачитися як карне діяння.

Адже шкоди, збитків для кредитора або інших шкідливих наслідків немає. Тому підстава для відповідальності за ч.2 ст. 148^s КК відсутня.

Інкримінований Месель-Веселяку цей злочин є ніщо інше, як вигадка слідства, оскільки в діях обвинуваченого відсутня суспільна небезпечність як об'єктивна властивість злочину заподіяння шкоди. Про більше, ніж зазначає закон, не скажеш. Ось тільки дії слідства додають гіркоти суспільству та нашим душам.

Адже йдеться про звичайну цивільно-правову угоду, виконання якої визначено трирічним терміном, що закінчується в травні 1999 року. А вам сьогодні кажуть, що цілі не буде досягнуто, але питання про визнання угоди №3-9 від 28.06.96 р.(т. 10,а.с. 138)недійсною не ставлять. Ботодіпостане питання щодо повернення банком «Аваль» підприємству «Денді» майже 544 тис. доларів (т. 14, а.с. 3—6) відсотків за користування кредитом. Банк своєю чергою, зажадав би від держави повернути податки, які сплачено з прибутку від вказаної суми і т.д. Словом — ланцюгова реакція. До того ж жодного доказу, що угода недійсна, не надається. Натомість вимагають засудити Месель-Веселяка за укладання угоди, нібито як за злочин. Бо слідство, бачите, припускає, що наміру її виконати могло не бути, а інформація щодо комп'ютерів видається, бачте, для них сумнівною. Але ж у травні 1997 р. слідством заарештовано всі рахунки та вилучено всі документи. Хто перешкодив виконанню угоди...? Де в угоді зазначено, що вона повинна бути виконана на початку, згодом, чи наприкінці чинності?

Угода № 3—9 припинила дію травневих зобов'язань, містить достовірну інформацію, в ній немає жодного слова про комп'ютери. Це зовсім новий договір, який є чинним на теперішній час.

Згідно з висновками слідства, все одно тут є щось злочинне!

Тоді, даруйте, що??? Скажіть бо ж!!!

Вже й незрозуміле, що це? Маячня, безглуздя чи нісенітниця???

Але переслідуються одне: засудити Месель-Веселяка будь-що-будь, неодмінно.

Суд мусить виправдати Месель-Веселяка за ч. 2 ст. 148^s КК, повернувшись обличчям до реалій і спрямувавши в той же бік слідство, яке топче путівці сваволі. Про що й захист просить як заступництва високого суду.

Ось, ваша честь, настав нарешті час поновити той діалог з «Палати Правосуддя», який захист припинив на початку промови, виходячи з

необхідності довести правочинність, слушність заперечень Месель-Веселяка в непричетності до карних діянь.

Повернімося молитовно до Бога.

«Молитва — надії світлої витвір, підсилює Істина світло молитви.»

...І запала тиша в Палаті Правосуддя.

Через деякий час отверзлись Богові вуста, і мовив Він до обвинуваченого:

— З огляду на те, що Я не можу відіслати тебе до Пекла, напевне, Я відішлю тебе до Раю. Саме до Раю Я тебе й відішлю. І вигукнув обвинувачений:

— Не можеш Ти цього зробити! І мовив Бог:

— Чому це Я не можу відіслати тебе до Раю, з якої причини?

— Тому, що ніколи й ніде я не міг його собі уявити, — відповів

Месель-Веселяк.

І запала тиша в Палаті Правосуддя.

Шанобливо схиляємо голову.

Зніміть з мого підзахисного обвинувачення та й відпустіть з миром.

Просимо ми.

Дякую за увагу.

10 грудня 1998 року. Київ.

24 грудня 1998 року вироком суду Месель-Веселяка визнано винним за всіма статтями інкримінованого попереднім слідством обвинувачення. Навіть за обставин, що прокурор відмовився від обвинувачення за ч. 3 ст. 155^б КК, суд засудив Месель-Веселяка.

На підставі статей 42, 44, 46' КК остаточне покарання визначено у вигляді трьох років ув'язнення з відстрочкою виконання на один рік вироку в частині основного і додаткових мір покарання.

Засуджено й інших осіб, відданих до суду.

Відбувши майже п'ять місяців ув'язнення в СІЗО Київської області, пересвідчившись, що, навіть за умов відмови від обвинувачення прокурором, суд всеодно засуджує особу, порушуючи презумпцію невинуватості, зневірившись в судовому захисті прав людини, Месель-Веселяк відмовився від подання касаційної скарги.

СУДОВА ПРОМОВА

адвоката А. Г. ФАТЕЄВА

в інтересах релігійної громади

УПЦ КП у Верховному Суді України

як касаційній інстанції

(1997 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Голова Львівської обласної державної адміністрації розпорядженням №1079 від 16.10.97 р. передав храм Святого Луки, яким користувалася православна громада в селі Куликів, що налічує 178 віруючих, релігійній громаді греко-католицького віросповідання чисельністю 46 осіб.

Натомість православним передали каплицю на цвинтарі села, де здійснюються відспівування небіжчиків.

Православна громада оскаржила розпорядження № 1079. Львівський обласний суд 18.12.97 р. визнав згадане розпорядження нелегітимним.

Державна адміністрація області подала касаційну скаргу на рішення обласного суду.

У касаційному порядку справа розглядалася Верховним Судом України, де представник Львівської обласної державної адміністрації підтримав касаційну скаргу та просив скасувати рішення Львівського обласного суду.

Надали слово адвокату, який захищав інтереси православної громади села Куликів.

ПРОМОВА АДВОКАТА А.Г. ФАТЕЄВА

Шановний Головуючий, Ваша Честь.

Шановні добродії, члени колегії. Високий Суд.

Одного чистого аж прозорого ранку до несхитної брами Раю підійшла душа чи то районного, чи то обласного Голови.

Брама була зачинена. Голова витяг з-за пояса люльку та тричі тихенько постукав. Важкі Божі врата відчинилися, й звідти визирнуло заспане обличчя святого Петра-ключаря. Єдиний великий ключ висів на його паску.

— Ну хто там так спозаранку?

— Це я. Голова, зі Львівщини. Чи пізнаєш мене, святий Петре?

— Щось не пригадаю. Ну гаразд, чого прийшов?

— Прийшов тому, що праведник. Настав час помирати, бо догоріла свічка мого життя. Приймете мене чи ні — не питаю. Кортить відпочити десь під райським деревом і втішатися райською насолодою та благо даттю.

— Добре міркуєш, — сказав святий Петро, — але зачекай, подивимося, чи праведний ти, — і зняв з гвіздка на брамі терези. — Ти покладеш у праву шальку всі свої добрі вчинки, а в ліву я кладу твій гріх — он цю маленьку крапельнку. Якщо переважить добро — ласкаво просимо до Раю.

Почергово клав Голова у праву шальку водогін у селі, де вода чиста, немов гірський кришталь; великий кам'яний міст через ріку, гарний, високий; нову церкву, чий Божий хрест сяє над обширом. Але права шалька так само висіла високо вгорі, а ліва аж до самої землі припала.

— Чи може бути одна мізерна краплина важча від мосту, водогону та церкви? — запитав святого Петра Голова. І святий Петро відповів:

— Пам'ятаєш, коли майстри в кінці жнив закінчили міст? Три панотці освятили споруду. З дев'яти сіл зійшовся люд, усі веселилися, вино лилося рікою, банкет був гучним. Перед мостом сидів на землі сліпий старець. Від голоду не міг їти, безсило простягав руку з чорними порепаними пальцями. Ти, коли підійшов до сіромахи, то замість милостині підняв з дороги камінь та й подав сліпому, мовивши зухвало:

«Візьми, я з такого цілий міст збудував!» Старий помацав камінця, проковтнув образу й нічого не сказав, тільки в його сліпому вічі народилася єдина сльоза, засяяла та й скотилася додолу. Ту сльозину я й поклав на шальку терезів. Бачиш, яка вона важка?

Послухав ці слова Голова, понурився й поплентав до пекла. Як схожий, шановні добродії, цей випадок на ситуацію з каплицею на кладовищі. Про які етичні засади може йтися, коли людей похилого віку відправляють на цвинтар, щоб звикли — чи що — до свого місця постійної прописки? Який гуманізм, коли молодь спонукають до вінчання серед могил, де не має бути весільної літургії? Яке тут подолання наслідків державної політики щодо релігії і церкви, коли з могил, наче з того світу, темніють чорні тіні хрестів, а молодята мають охрестити новонароджене життя немовляти? Хіба цвинтарна каплиця, ця споруда відчаю та ридань, від яких здригається навіть небо, хіба може вона принести злагоду в душі тим людям, яких там, у цій каплиці змушують співати урочисті псалми, торжественні, святкові літургії, що самим Богом сприймається глузуванням у царстві мертвих?

Цвинтар, шановні добродії, недаремно називають місцем вічного спокою. Там навіть розмовляють пошепки, щоб не перетнути межі шаноби і поваги до святого спочину наших пращурів, не те, щоб заводити весільні хорали, якими супроводжується обряд вінчання. Це ж бо глум і ще важчий гріх, аніж будь-який інший.

Якби не справа, що перед Вами, шановні добродії, то подібне можна було б зарахувати до недолугого жарту. В ліпшому випадку — до жахливого сновидіння. Проте це ява, хоч як це не прикро.

Не думав, не виважував пан Гладій наслідки свого розпорядження № 1079, коли 16.10.97 р. ставив під ним підпис. Адже воно за своєю сутністю є блюзнірським і таким, що не сприяє, не гарантує умови розвитку суспільної моралі, як то записано в статті 1 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації».

У селі Куликів почався розбрат між людьми, посяяний можновладцями. Греко-католики на церкву Святого Луки, яка перебуває в користуванні православних, почепили свої замки. Православні, що оскаржили розпорядження та ще нікому не передавали культову споруду, позбавили ті замки, справедливо не допускаючи свавільного захоплення храму греко-католиками. Посипалися сварки, взаємні образи, звинувачення, навіть штовханина. Гарантована законом громадська злагода, слідом за знехтуваною мораллю, покотилася під укіс. Якщо саме таке завдання ставилося сумнозвісним розпорядженням № 1079, то мета досягнута. Ці факти, зокрема, красномовно свідчать про «відповідність» розпорядження закону та досягнення цим документом визначених законом завдань.

Голова облдержадміністрації не врахував, підписуючи розпорядження №1079, не лише вимоги Закону «Про свободу совісті та релігійні організації», а й такі факти.

Православна громада в селі Куликів (у теперішньому зразку, бо ж існувала здавна) утворилася восени 1991 року; прийняла Статут, який було затверджено 25.11.91 р. Львівсько-Дрогобицькою єпархією; 28.01.92 р. зареєстровано Статут громади, вона отримала юридичну правоздатність; 05.02.92 р., для укладання договору про прийняття в користування церкви Святого Луки і надання цьому акту ваги та значення, уповноважила двадцять фундаторів релігійної громади підписати угоду з виконкомом Радехівської районної ради. Наприкінці лютого храм було передано громаді УПЦ, яка в 1996 році вийшла з-під підпорядкування Москви і 27.02.96 р. стала під корогви Київського патріархату.

Не прийняв до уваги голова й ту обставину, яку проігнорував Радехівський районний суд 27.05.97 р. Храм Святого Луки, за

твердженням районної держадміністрації, передано громаді УПЦ в 1992 році, що могло статися після реєстрації громади та підписання договору саме з громадою, як наголошено в цій угоді, що припадає на кінець лютого — початок березня 1992 року, як зазначають парафіяни.

Згідно з пунктом 4 частиною 5 Статуту православної парафії с Куликів голова релігійної громади міг підписати цю угоду сам і договір визнається чинним. Тому розірвання його не можна віднести до розряду законних, якщо добродій Нагайчук В. М. підписав договір у складі уповноважених на цю акцію фундаторів релігійної громади.

Якийсь дивний збіг. Усупереч закону розривається з громадою договір стосовно храму Святого Луки. Як складова використовується незаконне рішення від 27.05.97 р., щоб уже розпорядженням № 1079 порушити інший закон. А відтак — спокій і злагоду в селі, моральні засади, посягати розбрат? Чи цього потрібно було досягти?

Хоча розпорядження № 1079 містить посилання на постанову Верховної Ради «Про введення в дію Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», але воно суперечить як статтям 3 та 6 цієї постанови, так і статтям 1,3,4, 5, 8, 12, 13,14, 17 самого закону. До того ж і постанова, і закон зазнали в 1992 та 1993 роках змін і доповнень, які дають можливість облдержадміністрації розв'язати проблему з менш відчутними моральними втратами та запобігти ворожнечі між віруючими в с Куликів.

Насамкінець, шановні добродії, зіставте згадане розпорядження № 1079 з Конституцією. Чи воно, бува, не суперечить статті 3, не спрямоване проти прав і свобод громадян; чи сприяє консолідації та розвитку нації згідно зі статтею 11; чи забезпечує владна структура, що є її обов'язком, права і свободи людини; чи утверджує їх, чи дотримано в розпорядженні принцип верховенства права (ст. 8); чи можна на цвинтарі православної громаді задовольняти релігійні потреби і справляти релігійні обряди, окрім похоронних, і поширювати нашу віру (стаття 35) тощо?

І щоб сказати решту, шановні добродії, тяжкий гріх подати жебракові каменюку замість кусня хліба, образа, кривда невимовні. А чим виміряти той гріх, ту кривду, коли стражденним душам пропонують цвинтар для вдоволення потреб?

Кладовище — це місце, куди приходять зі скорботою, з жалобою та непогамовною тугою за близькими та рідними. Це місце, яке небом і сущими на землі визнане цариною тиші та поваги до вічних снів поколінь. Туди не йдуть у весільній фаті. Там не справляють бучні учти. Це місце, оповите супокоем Вічності за тисячоліття до виникнення християнства та після того.

Мертві не проллють сліз. Від святотатства ридма ридають живі. Кривда постала безмірною.

Прости, Господи, тих, хто чинить, не міркувавши.

Православні чекають заступництва Високого Суду.

Касаційна скарга мусить бути залишена без задоволення.

Дякую за увагу.

25.02.98

Колегія в цивільних справах Верховного Суду 25. 02. 98 касаційну скаргу Львівської обласної держадміністрації залишила без задоволення, а рішення Львівського обласного суду від 18.12.97 р. — без зміни.

Р. С. Пульс державної чесності та чистоти перед Богом і людьми не набув ознак: «у межах норми». Це тому, що державна влада не знає дороги божественної справедливості та Закону, не відбиває волю України та її народу, діє всупереч їм. Адже парафіяни обох громад сКуликів домовилися щодо почергового використання храму. Відібрати культову споруду у православних, залишивши (і то від безсилля) громаді Бога як останню втіху для переможених, передати храм греко-католикам є не лише порушенням прав людини у сфері свободи совісті, а ймовірніше — свідченням руйнації як самого сумління, так і віри взагалі.

Судова влада розвела учасників подій на лави однакової висоти.

А.П. Шелепа

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

ШЕЛЕПА *Анатолій Петрович* народився 1950 року в с. Малі Мошківці Андрушівського району Житомирської області.

Після закінчення юридичного факультету Львівського державного університету імені І. Франка в 1977 році близько тринадцяти років працював в органах прокуратури Житомирської області слідчим районної прокуратури, старшим слідчим та слідчим з особливо важливих справ обласної прокуратури.

З 1990 року А.П. Шелепа — член Житомирської обласної колегії адвокатів. Протягом майже десяти років провів близько ста кримінальних справ різних категорій на попередньому слідстві, в судах першої, касаційної, наглядової інстанцій, у тому числі з боку потерпілих.

Особливо цікавими для адвоката є справи про злочини проти державної та колективної власності й посадові злочини.

А.П. Шелепа дипломант Всеукраїнського конкурсу 1999 року на кращу судову промову.

СУЛОВА ПРОМОВА
члена Житомирської обласної
колені' адвокатів
А. П. ШЕЛЕПИ
на захист Св. Волинця та інших
(1998 р.)

КОРОТКИЙ ЗМІСТ СПРАВИ

Органами попереднього слідства Волинець Сергій Васильович, 1 червня 1970 року народження, звинувачувався у тому, що в складі бандитського озброєного угруповання, у масках, 24 січня 1995 року, з використанням вогнепальної зброї та слезьоточивого газу, з метою заволодіння особистим майном подружжя Мельниченків скоїв розбійний напад на їхню квартиру в місті Житомирі. Дії Волинця слідчими органами кваліфіковані як вчинення дуже тяжких злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу України: ст. 69 — бандитизм, ч. 3 ст. 142 — розбійний напад при обтяжуючих обставинах — за попереднім зговором групою осіб, вчинений з проникненням у житло. За кожен із цих злочинів Кримінальним кодексом передбачена можлива міра покарання — позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Це обвинувачення в повному обсязі було підтримане в суді державним обвинувачем.

ПРОМОВА АДВОКАТА А.П. ШЕЛЕПИ

Шановний пане головуєчий!

У мене є всі підстави вважати, що матеріали справи досліджені настільки повно і всебічно, що суд має всі можливості для об'єктивного вирішення долі підсудних, зокрема і мого підзахисного Волинця, уникнувши при цьому помилки під час кваліфікації його дій, до якої підштовхує суд державний обвинувач.

Якщо виходити із загальних засад судочинства, то під час вирішення як цієї, так і кожної справи суд зобов'язаний: «підвищувати авторитет

судової влади та судових рішень шляхом правильного застосування законодавства, не допускати спрощенства при розгляді судових справ або винесення рішень при неповно досліджених доказах тощо». Такі вимоги до судів передбачені постановою Пленуму Верховного Суду України № 4 від 12 квітня 1996 року «Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів».

Суд не припуститься помилки щодо кваліфікації дій Волинця та інших підсудних, якщо суворо виходитиме із засад Основного Закону держави — Конституції України, у статті 62 якої записано: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь».

Розвиваючи положення цієї статті Конституції України, Пленум Верховного Суду України своєю постановою № 7 від 30 травня 1997 року «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» зобов'язав суди «... при розгляді кожної справи... перевіряти, чи були докази, якими органи попереднього слідства обґрунтовують висновки про винність особи у вчиненні злочину, одержані відповідно до норм КПК України. Якщо буде встановлено, що ті чи інші докази були одержані незаконним шляхом, суди повинні визнавати їх недопустимими і не враховувати при обґрунтуванні обвинувального вироку».

Як видно із приведених положень, закон не передбачає такого розуміння, чи занадто порушений закон під час збирання доказів, чи не дуже. Важливий лише сам факт його порушення у цьому разі, щоб суд просто був зобов'язаний визнати їх недопустимими і не враховувати під час обґрунтування обвинувального вироку.

Тому, виходячи із наведеного, перш ніж перейти до свого бачення відповіді на запитання про винуватість чи невинуватість, або можливу кваліфікацію дій Волинця, я хочу звернути особливу увагу суду саме на те, які докази незаперечно добуті з очевидним порушенням закону, і повинні бути визнані судом недопустимими. Звідси впливатиме перелік доказів, які суд може врахувати, давши їм відповідну оцінку в обґрунтування кінцевого рішення стосовно Волинця.

Виходячи з вимог згаданої постанови Пленуму № 7 спочатку визначимося, які саме докази привели органи попереднього слідства до обвинувального висновку в обґрунтування винуватості Волинця в скоєнні

інкримінованих йому злочинів. Оскільки описова частина обвинувального висновку побудована поєпізодно, то легко визначитися, які саме докази покладені в основу обвинувачення Волинця. Це епізод під № 4 на аркушах 40 — 58 обвинувального висновку і стосується нападу на потерпілу Мельниченко в її квартирі. Дії Волинця, як я вказував, кваліфікуються за ст. ст. 69, 142 ч. 3 КК України.

Основні і фактично єдині джерела доказів винуватості Волинця — це показання співучасників — Лозинського, Рудюка, Зеленого, Кале-тинця, Могилянець та самого Волинця (ще один співучасник Петрук про участь у нападі саме Волинця нічого не знає, тому його показання для обвинувачення Волинця ніякого доказового значення не мають).

Насамперед зупинюсь на групі доказів із числа показань цих осіб, коли з ними проводилися слідчі дії як зі свідками:

Лозинський	— 19 серпня 1996 року
Лозинський	— 21 серпня 1996 року
Рудюк	— 15 серпня 1996 року
Рудюк	— 16 серпня 1996 року
Рудюк	— 19 серпня 1996 року
Рудюк	— 19 серпня 1996 року
Зелений	— 21 серпня 1996 року
Зелений	— 21 серпня 1996 року
Зелений	— 12 листопада 1996 року
Зелений	— 11 грудня 1996 року
Зелений	— 11 грудня 1996 року
Калетинець	— 29 серпня 1996 року
Могилянець	— 2 вересня 1996 року
Могилянець	— 14 листопада 1996 року
Могилянець	— 14 листопада 1996 року
Могилянець	— 17 грудня 1996 року
Волинець	— 20 серпня 1996 року

Немає потреби приводити детальний зміст показань у всіх згаданих протоколах слідчих дій, варто лише відмітити, що виключно усі показання стосуються участі самих допитуваних у скоєнні ними нападу на Мельниченко в її квартирі.

Таким чином, Лозинський, Рудюк, Зелений, Калетинець, Могилянець та Волинець були допитані як свідки стосовно своїх же дій, які підпадають під ознаки тяжкого злочину. Тобто вони були поставлені в умови дачі показань щодо себе. Саме поставлені в такі умови слідчим,

оскільки не могли відмовитися від дачі показань під страхом офіційного попередження про невідворотну кримінальну відповідальність у разі відмови від дачі показань, чи за дачу завідомо неправдивих показань за ст. ст. 179, 178 КК України.

Цим самим слідчий цілком відверто ігнорував право кожного із майбутніх обвинувачених (а що вони будуть такими, було видно з перших їх допитів) на захист, не роз'яснивши їм надане ст. 63 Конституції України право не давати показання або пояснення щодо себе. Допитаний у судовому засіданні слідчий Петракович, який вчинив ці незаконні дії, цілком спокійно поставився до цього, не вбачаючи ніяких порушень закону з його боку. За словами Петраковича, таке роз'яснення прав людині просто не практикувалося. Слідчий своїми показаннями фактично констатував — *практика порушення прав людини на захисту його діяльності була на найвищому рівні, а щодо їх забезпечення — це не розроблена!*

Пан Петракович практично узяв на себе функції «карати та милувати», заявляючи в судовому засіданні, що це його право визначати, коли людина має бути свідком, а коли підозрюваним чи обвинуваченим. Саме тому він, пред'явивши обвинувачення Лозинському, Рудюку, Волинцю, Калетинцю у скоєнні тяжкого злочину (ст. 142 ч. 3 КК) ще в серпні—вересні 1996 року, співучасників того самого злочину Зеленого і Могилянець «утримує» в статусі свідка аж до лютого 1997 року!

З цього приводу Верховний Суд України висловився однозначно. Так, узагальнивши судову практику з питання «Застосування законів, що забезпечують підозрюваному, обвинуваченому, підсудному праву на захист» (Право України, 1995, №11), Верховний Суд України встановив наступне:

«З узагальнень обласних судів видно, що органи дізнання і попереднього слідства широко практикують допит як свідка фактично підозрюваної особи щодо обставин вчинення нею діяння, попереджаючи її при цьому про кримінальну відповідальність за статтями 178, 179 КК за дачу завідомо неправдивих показань та відмову від дачі показань. Практика штучного «натягування» визнання особи підозрюваною і пред'явлення їй обвинувачення аж до фактичного закінчення попереднього розслідування в справі має на меті обмежити можливість участі захисника при провадженні дізнання і попереднього слідства, що обґрунтовано розцінюється судами як *порушення права підозрюваного на захист*».

Слід зазначити, що згадане узагальнення проведено ще в 1995 році, і вже тоді Верховний Суд констатував:

«Практика допиту як свідка особи, підозрюваної у вчиненні злочину, не узгоджується з чинним кримінально-процесуальним законодавством і суперечить Міжнародному пакту про громадянські і політичні права, яким встановлено, що кожен має право не бути поневоленим до дачі свідчень про самого себе чи до визнання себе винним» (підп. 3 п. 3 ст. 14).

Таким чином, усі показання згідно з приведеними протоколами допиту (відтворення обстановки і обставин події, впізнання, ставок вічна-віч та інші протоколи слідчих дій), відібрані у Лозинського, Рудюка, Зеленого, Калетинця, Волинця, Могилянець як у свідків, повинні бути відхилені судом як докази, оскільки добуті з порушенням кримінально-процесуального закону, а саме — права на захист підозрюваних у скоєнні злочину.

Перейдемо до іншої групи доказів — протоколів допитів тих же осіб як підозрюваних.

Аналіз обставин, за яких деякі підозрювані відмовилися від участі захисника з моменту затримання і до першого допиту, переконливо свідчить про те, що причиною цієї відмови став обман з боку слідчого стосовно детального та доступного роз'яснення права підозрюваним мати захисника саме на стадії затримання і до першого допиту.

Так, не може не викликати подиву, що підозрювані Лозинський, Калетинець, Волинець побажали мати захисника, але чомусь не з моменту затримання і першого допиту, а одночасно з моменту пред'явлення обвинувачення.

З цього приводу Лозинський, Калетинець і Волинець пояснили в судовому засіданні, що не зрозуміли стадій, з яких можлива участь захисника в їхній справі. Таке формулювання в протоколі — «з моменту пред'явлення обвинувачення» було продиктоване їм слідчим.

Показанням Лозинського, Калетинця і Волинця у цій частині є усі підстави вірити, оскільки немає ніякої логіки в тому, що фактично бажаючи мати захисника, людина свідомо обмежувала себе часом вступу захисника до участі в справі. Іншими словами, навіщо при бажанні мати захисника відстрочувати його вступ у справу. Свідомо це аж ніяк не могло робитися. Тому правдиві показання названих підозрюваних про те, що таке їх «бажання» є результатом обману з боку слідчого.

Для того, щоб остаточно повірити Лозинському, Калетинцю та Волинцю про обмеження їхнього права на захист з моменту затримання та першого допиту потрібно подивитися, так би мовити, на «обличчя» того слідства.

Що я маю на увазі.

Відомо, що ставлення суду до показань того чи іншого свідка, потерпілого, підсудного, довіра до їхніх показань значною мірою, якщо не вирішальною, залежить від характеристики особи допитуваного. Якщо це виключно позитивна особа, яка ніколи і ні за яких обставин не змінювала своїх показань, то до таких свідчень дуже велика довіра, хоча б внутрішня.

Те саме зі слідством. Якщо немає ніяких підстав вважати, що оперативно-слідчі працівники свідомо припускалися порушень кримінально-процесуального законодавства під час збирання доказів, вели дізнання і слідство упереджено, то довіра до зібраних ними матеріалів кримінальної справи також дуже велика.

Подивимося з цього погляду на попереднє розслідування у цій справі в особах оперативно-слідчих працівників, які його уособлювали.

1. Слідчий цілком відверто порушує право на захист усіх підозрюваних шляхом допиту їх як свідків, про що детально вже сказано.

2. Оперативні працівники відверто фальсифікують адміністративні матеріали про скоєння дрібного хуліганства, злісну непокору працівникам міліції нібито скоєну Лозинським, Волинцем, Петруком та іншими майбутніми підозрюваними, обвинуваченими. Адже суд не може мати з цього приводу ніяких сумнівів, що це не так, незважаючи навіть на те, що голова обласного суду відмовила адвокату Лисицькому у скасуванні адміністративних постанов щодо деяких підсудних. Можна сміливо сказати, що законність такого рішення дуже сумнівна, тому що голова обласного суду не відповіла на аргументовані доводи захисника щодо неспроможності адміністративних покарань. Саме такі рішення якраз не додають авторитету судовій системі в цілому, про що я говорив на початку виступу. Особливо незаперечно про фальсифікацію адміністративних матеріалів стосовно усіх підсудних свідчить факт закриття провадження по адміністративній справі мого підзахисного Волинця за відсутністю події адміністративного правопорушення. І це сталося, незважаючи на неймовірні потуги керівництва обласної прокуратури скасувати таке законне рішення районного суду в адміністративній справі Волинця.

3. Слід зазначити, що керівництво обласної прокуратури виявило відверту упередженість як до рішення по адміністративній справі Волинця, так і до справи в цілому. Адже на момент першого допиту Волинця він визнав свою причетність до нападу на Мельниченко. На цей час Рудюк дав показання, написав явку з повинною, де вказав навіть прізвище співучасника злочину Волинця. Допитаний у судовому засіданні слідчий Петракович пояснив, що на момент першого допиту Волинця навіть сумніву не виникало у тому, що Волинець є співучасником саме такого тяжкого злочину, як розбійний напад, а не іншого. Таким чином, ніхто і ніколи не зміг би відпустити Волинця за таких обставин додому. Враховуючи все це, суд цілком законно двічі закрив адміністративну справу за відсутністю в діях Волинця події адміністративного правопорушення. Тому опротестовування рішень суду з боку керівництва обласної прокуратури є проявом відвертого ігнорування законності, покривання фактів фальсифікації адміністративних матеріалів, незаконного звільнення причетних до цього працівників від кримінальної відповідальності. Думаю, що все це знайде реагування суду у цій справі.

4. Особливо звертає на себе увагу той факт, що до фальсифікації адміністративного матеріалу на Волинця причетний безпосередньо слідчий. Адже за викладених доказів причетності Волинця до нападу на Мельниченко слідчий не відпускав Волинця додому. Показання Волинця, що він за станом на 18 год. 20 серпня 1996 року допитувався слідчим, а не скоював дрібне хуліганство та злісну непокору працівникам міліції без сумніву правдиві. Проте слідчий відбирає від Волинця не передбачене законом «зобов'язання про явку свідка» до слідчого. Слідчий у протоколі допиту фальсифікує час допиту, що навіть без проведення криміналістичної експертизи, неозброєним оком видно під час огляду протоколу допиту Волинця від 20 серпня 1996 року. Слідчий друкує на іншій друкарській машинці час допиту «16-15/17-20». Таким чином, саме слідчий у зговорі з оперативними працівниками готує «докази», що нібито Волинець після допиту був ним відпущений і міг о 18 год. скоїти адміністративне правопорушення.

5. Мій підзахисний Волинець незаконно, без оформлення затримання, без фіксації утримання таємно доставляється за межі Житомира в ізолятор тимчасового утримання Коростишівського районного відділу. Родичі почали розшук, не знаючи, куди раптово зник їх син і чоловік.

Тобто оперативно-слідчі працівники ховали Волинця від усіх, у тому числі й від захисника, і не бажали забезпечити право Волинця на захист. У справі мається моя заява прокуророві області, де я повідомляю, що шляхом відповідних зусиль вдалося знайти місце утримання Волинця. Цей факт відвертого зловживання оперативно-слідчих працівників службовим становищем, перевищення влади встановлений прокурорською перевіркою. Але замість порушення кримінальної справи внесено тільки подання. Його ксерокопія долучена до справи.

6. Слідчий допускає численні виправлення дат, часу проведення слідчих дій, на що зверталася увага суду під час дослідження матеріалів Справи та під час допиту як свідка слідчого Петраковича.

7. Навіть тоді, коли до участі у справі був допущений захисник Волинця, така слідча дія, як впізнання Волинця співучасником Зеленим, проводиться без захисника, незважаючи на те, що Волинець категорично відмовляється брати участь у ній. Слідчий фабрикує при цьому довідку, що нібито по телефону захисник був повідомлений про проведення впізнання, але не з'явився.

8. Незважаючи на те, що захисник має право брати участь у слідчих діях, які проводяться з участю його підзахисного, слідчий, допустивши адвоката Лисицького до участі в справі, вже допитавши Лозинського з участю захисника, надалі проводить таку важливу слідчу дію, як відтворення обстановки й обставин події, без захисника. При цьому навіть формальної згоди Лозинського на це не питають. Тобто порушення права на захист обвинувачених у цій справі, так би мовити, в крові представників правоохоронних органів.

Таким чином, незаперечна схильність оперативно-слідчих працівників у цій справі до відвертого ігнорування вимог закону, до умисного порушення права підозрюваних, обвинувачених на захист дає усі підстави вважати, що Волинець шляхом обману з боку слідчого зафіксував своє бажання мати захисника на стадії пред'явлення обвинувачення, хоча фактично він прагнув мати захисника з моменту затримання.

У згаданому узагальненні судової практики Верховний Суд України з цього приводу наголосив, що залишаються численними випадки формального виконання органами дізнання та слідства вимог про роз'яснення прав підозрюваним і обвинуваченим, передбачених ст. ст. 21, 43, 43-1 КПК України. Має місце тенденція до роз'яснення цих прав таким чином, щоб обмежити можливість участі захисника

на початку розслідування справи і особливо в разі затримання особи за підозрою у вчиненні злочину. Деякі особи, які проводять дізнання, та слідчі обмежуються одержанням від підозрюваного чи обвинуваченого підпису на протоколі, складеному на друкованому бланку з переліком передбачених ст.ст 43, 43-1 КПК України прав, без роз'яснення їх суті. У кращому випадку підозрюваному чи обвинуваченому надається можливість прочитати протокол. Непоодинокими є випадки роз'яснення не всіх прав, що передбачені зазначеними статтями. Найчастіше підозрюваному чи обвинуваченому не роз'яснюється право мати захисника і побачення з ним до першого допиту.

Вказані порушення права на захист повністю мали місце і щодо підозрюваних Лозинського, Калетинця і Волинця, тому всі показання, зафіксовані у цих протоколах, не мають доказового значення, оскільки добуті з порушенням закону, а саме — права на захист.

Це протоколи допиту Лозинського від 23 та 27 серпня 1996 року, Калетинця 30 серпня та 6 вересня 1996 року, Волинця від 23 серпня 1996 року.

Слід зазначити, що протокол допиту Лозинського, як підозрюваного, 23 серпня 1996 року незаконний і за іншими підставами.

Так, Лозинський у суді заявив, що цей допит проведено під психологічним впливом та фізичним насильством з боку оперативних працівників міліції, які спочатку примусили його написати явку з повинною. В знак протесту він змушений був спричинити собі тілесні ушкодження. З цього приводу викликала карета швидкої допомоги.

Показання про аналогічні недозволені методи дізнання та слідства дали в судовому засіданні Калетинець і Волинець. Вони заявили, що перед офіційним допитом їх у слідчого до них застосовувались недозволені методи з боку оперативних працівників. Крім того, Волинець заявив, що під час його допиту була присутня група оперативних працівників. Про такі самі недозволені методи дізнання і слідства заявили практично усі підсудні.

Незважаючи на те, що органи прокуратури своєю перевіркою та відмовою в порушенні кримінальної справи проти оперативних працівників міліції заперечують факт недозволених методів дізнання та слідства стосовно підсудних, показання підсудних з цього приводу витікають з інших матеріалів справи. Прокуратура показала свою упевненість по адміністративній справі Волинця, про що я детально зазначив. Вона надумала обвинувачення всіх підсудних за ст. 69 КК

України, про це я ще буду говорити. Керівництво обласної прокуратури затвердило обвинувальний висновок за надуманим обвинуваченням групи осіб у бандитизмі. Про яку об'єктивність органів прокуратури може йти мова під час проведення перевірки про незаконні методи дізнання та слідства. Суд має всі підстави критично віднестися до матеріалів цієї перевірки і відповідно реагувати на її результати.

Лозинському, наприклад, фабрикують адміністративні правопорушення, а в період адміністративного арешту планомірно незаконно проводять із ним слідчі дії як зі свідком. В момент першого допиту 19 серпня 1996 року він відмовляється від дачі показань з посиланням на стан здоров'я. 21 серпня 1996 року під час проведення очної ставки із Зеленим Лозинський відмовляється від дачі показань і навіть від підпису в протоколі. 22 серпня 1996 року під час допиту як підозрюваного він знову з посиланням на стан здоров'я відмовляється від дачі показань. 23 серпня 1996 року раптом пише власноручно явку з повинною і дає показання.

Так яким же чином, як не шляхом незаконних методів, було добуто так звану явку з повинною? Про яку явку з повинною могла йти мова, коли за станом на 23 серпня 1996 року майже всі співучасники дали показання щодо Лозинського? Коли міг писати цю явку Лозинський як не вночі, адже за викладеними в ній обставинами він був допитаний 23 серпня 1996 року з 9 год. 30 хв.? Чому явка з повинною Лозинського, а також усіх інших підозрюваних, отримана винятково шляхом їх адміністративного арешту і винятково в умовах тримання в ізоляторі тимчасового утримання Богунського районного відділу, а не в слідчому ізоляторі? Ось і причина фабрикування адміністративних матеріалів, що тягнуло незаконний адміністративний арешт для «вибивання» показань, явок із повинною у вигідних для таких незаконних дій умовах ІТУ, а не СІЗО. А для того, щоб надалі тримати підозрюваних у постійному страху, завдаючи нових моральних та фізичних страждань, слідчий конвоював їх для проведення слідчих дій конвоєм УБОЗ, а не в загальному порядку, щоб підозрювані боялися відмовитися від підписаних під впливом недозволених методів показань.

А хіба ж не є доказом правдивості показань Волинця про «вибивання» з нього показань такий факт? Волинець незаперечно був доставлений в УМВС близько 8 год. ранку 20 серпня 1996 року. Причину такого методу «виклику» свідка слідчий Петракович у судовому засіданні пояснив так: це було викликано оперативністю слідства,

терміновістю допиту Волинця, вважати якого співучасником розбійного нападу на Мельниченко були усі підстави. Якщо так, то чому доставленого терміново для допиту Волинця о 8 год. ранку починають допитувати лише о 16 год. 15 хв.? Так чи не є правдою показання Волинця, що з моменту його доставки до моменту офіційного допиту з ним проводили «профілактику»? Крім того, давайте звернемося до протоколу першого й наступного допиту Волинця. Там ніде не сказано, що під час допиту були присутні інші особи з числа оперативних працівників. За протоколом допитував Волинця один лише Петракович. А відповідно до пояснень Петраковича, оперативних працівників під час проведення перевірки заяви Волинця та його батьків про недозволені методи дізнання і слідства, висновків прокуратури при відмові в порушенні кримінальної справи, у відповіді на скаргу захисника однозначно констатується — допити Волинця слідчим Петраковичем проводилися з участю багатьох працівників міліції. Цим самим мотивується, що вони бачили, що до Волинця не застосовувалося недозволені методи дізнання та слідства.

Це все незаперечні обставини правдивості показань підсудних про недозволені методи дізнання та слідства стосовно них. А з іншого боку матеріали перевірки прокуратурою, коли при очевидності фактів зловживань, на них закриваються очі. Це обличчя органу, на який покладено найвищий обов'язок — здійснювати нагляд за дотриманням законності усіма органами та громадянами.

Показання Лозинського, як підозрюваного, згідно з протоколом допиту від 27 серпня 1996 року незаконні також і з таких підстав.

Лозинський був заарештований 23 серпня 1996 року.

У бланку постанови про арешт Лозинського прямо вказано, що він має право на участь у справі захисника також з моменту арешту. Якщо при затриманні Лозинського слідчий склав окремий протокол про роз'яснення права мати захисника з моменту затримання і першого допиту, то в даному випадку такий протокол також мав бути складений. Арешт — це нова стадія слідства. Підозрюваному невідомо, що наступає раніше — стадія обвинувачення чи арешту, тому роз'яснення права на захист у цій стадії є обов'язковим. У даному випадку було зроблено те саме, що й під час підписання протоколу роз'яснення права на захист на стадії затримання. Як і тоді арештований не розуміє, за що ставить свій підпис у документі.

Таке саме порушення права на захист допущено і стосовно Калетинця. Він заарештований 1 вересня 1997 року без складання пра-

токолу про роз'яснення йому права на участь у справі захисника з моменту арешту та про відмову Калетинця мати захисника з цієї стадії слідства. А 6 вересня 1996 року з ним проводиться відтворення обстановки та обставин події. Тому й ця слідча дія проведена з порушенням права на захист і дані показання не можуть бути покладені в основу обвинувального вироку.

Вагомим доказом щодо правильності висновків про порушення права на захист у такий спосіб є дії слідчого під час допиту Лозинського 27 серпня 1996 року і Калетинця 6 вересня 1996 року як підозрюваних, коли ці слідчі дії проводилися з записом на відеомагнітофон. Якщо слідчий не мав наміру шляхом обману відстрочувати момент допуску захисника до участі у справі, то чому б слідчому на відеокамеру не зафіксувати повне й детальне роз'яснення права на захист Лозинському і Калетинцю, розказати, коли настає стадія затримання та перший допит, коли арешт, а коли пред'явлення обвинувачення. А після цього запитати, з якої стадії Лозинський і Калетинець бажають мати захисника. Проте нічого цього не зроблено, інакше Лозинський і Калетинець ніколи б не відстрочували участь захисника в їхній справі. Хіба ж вони вороги собі, тим більше після фізичних та моральних знущань над ними з боку оперативно-слідчих працівників.

Допит підозрюваного Волинця згідно з протоколом від 23 серпня 1996 року незаконний і з інших підстав.

Так, Волинець затриманий як підозрюваний 23 серпня 1996 року о 13 год.

Згідно зі ст. 43-1 КПК України підозрюваним визнається особа, затримана по підозрінню у вчиненні злочину.

Таким чином, Волинець став підозрюваним лише з 13 год. 23 серпня 1996 року. Але допитаний він як підозрюваний до затримання 23 серпня 1996 року з 12 год. 15 хв. до 12 год. 50 хв. Тому у зв'язку з незаконністю допиту Волинця у процесуальному стані підозрюваного його показання не можуть бути враховані як доказ.

У такий же незаконний спосіб проведено перший допит як підозрюваного Рудюка, коли він офіційно затриманий як підозрюваний 22 серпня 1996 року о 14 год., а допитується підозрюваним до затримання 22 серпня 1996 року з 11 год. 20 хв. до 13 год. 20 хв. Тобто й ці показання Рудюка не можуть бути приведені судом в обвинувальному вироку, оскільки добуті вони як доказ незаконним шляхом.

Що стосується відмови Рудюка від участі у справі захисника спочатку на весь період попереднього слідства, а потім тільки з моменту обвинувачення, то ця відмова не могла бути прийнята слідчим. У протоколах про роз'яснення Рудюку права на захист слідчим не відмічена мотивація відмови Рудюка від захисника. У судовому засіданні з цього приводу Рудюк пояснив, що його відмова від захисника була викликана відсутністю коштів для оплати допомоги адвоката, про що він сказав слідчому. За таких обставин слідчий не мав права прийняти відмову Рудюка від захисника. Причому ця відмова була прийнята за відсутності реальної змоги мати захисника, тобто у присутності призначеного слідчим захисника Рудюк повинен був відмовитися від його допомоги. Бажання Рудюка мати захисника впливає із кінцевого вирішення цього питання. Адже коли родичі Рудюка уклали угоду з адвокатом Петрушиною, то Рудюк під час пред'явлення кінцевого обвинувачення не став наполягати, що буде захищатися сам. Захисник взяла участь у цій важливій слідчій дії. Таким чином, усі показання Рудюка до останньої слідчої дії — кінцевого пред'явлення обвинувачення, не можуть бути доказами у справі, оскільки допити проведено незаконно, з порушенням права на захист Рудюка.

Щодо показань Зеленого як обвинуваченого під час кінцевого пред'явлення обвинувачення 11 лютого 1997 року, то ці показання є дублюванням показань Зеленого, які від нього отримані незаконними допитами та іншими слідчими діями як свідка, про що вже було сказано. Тому і ці показання не можуть бути доказом у справі. Крім того, постановою № 10 Пленуму Верховного Суду України від 7 липня 1995 року «Про застосування законодавства, що забезпечує підозрюваному, обвинуваченому, підсудному право на захист» роз'яснено, що «згідно з п. 2 ч. 3 ст. 46 КПК під особами, які через свої фізичні або психічні вади не можуть реалізувати право на захист, слід розуміти, зокрема, таких осіб, які хоч і визнані осудними, але мають вади, що перешкоджають самостійно захищатися «від обвинувачення...»

Верховний Суд України у цій постанові також зазначив, що «питання про допуск захисника в справах про злочини таких осіб вирішується в кожному конкретному випадку залежно від того чи позбавляє ця вада можливості здійснити право на захист».

Положення цієї постанови повністю стосуються Зеленого, оскільки згідно із довідкою з психіатричної лікарні він страждає патохарактерологічним формуванням особи по збудженому типу. Ця довідка у слідчих

була вже станом на 19 серпня 1996 року. Незважаючи на те, що проведеною у справі судово-психіатричною експертизою Зелений визнаний осудним, але відповідно до положень зазначеної постанови Пленуму слідчий повинен був з'ясувати питання, чи міг при такій ваді Зелений повною мірою захищатися від пред'явленого обвинувачення. Для цього потрібно було допитати спеціаліста — лікаря-психіатра (чи експерта-психіатра), який детально б роз'яснив характер психічного захворювання Зеленого, а також можливі прояви цього захворювання у провокуючій ситуації, тобто в період перебування Зеленого в жорстких умовах ізоляції, якими є умови слідчого ізолятора, де на момент кінцевого пред'явлення обвинувачення Зелений перебував 15 місяців (!) — з 9 листопада 1995 року по лютий 1997 року.

Слід зазначити, що у слідчого були усі підстави при такій ваді Зеленого допустити до участі в справі захисника, адже деколи Зелений придумував скоєння злочинів, про які не було і згадки. Так, ще після затримання Зеленого за злочини, за які він засуджений, Зелений писав явки з повинною, перевірка яких встановила, що таких подій взагалі не було. За цими «злочинами» відмовлено в порушенні кримінальної справи за відсутністю події злочину. Крім того, показання Зеленого на попередньому слідстві щодо нападу на Мельниченко в деталях повністю суперечать показанням усіх інших співучасників. Але ж фактично тільки на них, особливо з обставин, пов'язаних зі зброєю, ґрунтується звинувачення ще п'яти осіб саме у розбійному нападі. Виключно із показань Зеленого щодо зброї слідство перейшло на кваліфікацію дій обвинувачених за ст. 69 КК України.

Отже, за таких обставин формально приймати відмову Зеленого від захисника при згаданій його психічній ваді явно не було підстав. У крайньому разі слідчий зобов'язаний був винести окрему постанову, в якій детально мотивувати, чому вважає ваду Зеленого такою, що дає Зеленому змогу самостійно захищатися від такого важкого звинувачення. Виходячи з цього, всі показання Зеленого на попередньому слідстві не можуть бути прийняті судом як докази, оскільки вони отримані з порушенням права на захист.

Щодо допустимості як доказу показань Лозинського слід повернутися ще й до його показань під час відтворення обстановки й обставин події від 3 жовтня 1996 року. Лозинський тоді був обвинуваченим. Перед цим йому було пред'явлено обвинувачення 29 серпня 1996 року з участю захисника адвоката Лисицького. Звичайно ж, під час відтворення

подій захисник зобов'язаний був бути, тому що він уже допущений до участі у справі. Повідомлення захисника про відмову щодо участі у слідчих діях та згоди обвинуваченого у проведенні їх без захисника немає. Тому така слідча дія також недопустима як доказ у зв'язку з порушенням права Лозинського на захист.

З наведеного однозначно видно, що у зв'язку з порушенням права на захист практично усіх підозрюваних, а згодом обвинувачених судом можуть бути визнані більш-менш допустимі як докази такі показання підсудних:

1. Підсудного Лозинського — тільки під час пред'явлення первинного та кінцевого обвинувачень відповідно 29 серпня 1996 року та 6 лютого 1997 року, коли він допитувався з участю захисника. Звичайно, і показання в суді.

2. Підсудного Рудюка — лише показання під час кінцевого пред'явлення обвинувачення від 12 лютого 1997 року за участю захисника та показання в суді.

3. Підсудного Зеленого — тільки показання в суді, при умові, що його інтереси навіть і без офіційного його захисту в суді конкретним захисником захищали опосередковано захисники інших підсудних. І не вина присутніх захисників інших підсудних у справі, що питання про вади здоров'я Зеленого, які викликають сумнів щодо можливості Зеленого повною мірою здійснювати свій захист самостійно без участі фахівця-адвоката, виникають тільки в стадії дебатів. Цей факт яскраво свідчить саме про інше: коли б у Зеленого був захисник, то не виникало б подібних запитань.

4. Підсудного Калетинця — тільки показання під час пред'явлення обвинувачень 9 вересня 1996 року, 11 лютого 1997 року і в суді. Усі ці допити проведені з участю захисників.

5. Підсудного Волинця — лише показання в суді.

6. Підсудної Могилянець — тільки показання під час кінцевого пред'явлення обвинувачення від 8 лютого 1997 року та показання в суді. Усі ці допити проведені з участю захисника.

7. Підсудного Петрука — тільки показання під час кінцевого пред'явлення обвинувачення 12 лютого 1997 року та в суді.

Виходячи саме з цих показань як доказів, зібраних більш-менш законним шляхом, перейду до їх оцінки у сукупності з іншими доказами щодо правильності кваліфікації дій Волинця органами попереднього слідства і обгрунтованого на цій оцінці доказів свого бачення кваліфікації його дій. Зазначу, що вживаючи термін щодо цих доказів

«більш-менш законним шляхом зібрані», я маю на увазі те, що допитані співучасники з участю захисників, чи коли їх добровільність відмови від захисника важко оспорювати. Однак строки пред'явлення кінцевого обвинувачення всім співучасникам нападу на Мельниченко не були дотримані. Адже справа за ст. 69 КК України порушена 23 вересня 1996 року конкретно проти Лозинського, Рудюка, Зеленого, Калетинця, Волинця. Тобто порушуючи справу, слідчі органи мали станом ще на 23 вересня 1996 року всі докази для обвинувачення вказаних у постанові осіб за ст. 69 КК України, адже практично всі слідчі дії для так званого «закріплення» доказів на цю дату були виконані. Ніщо не перешкоджало слідчим органам своєчасно пред'явити згаданим особам обвинувачення за ст. 69 КК, щоб вони мали достатньо часу підготуватися для захисту від такого страшного звинувачення. Але слідство пішло шляхом чергового порушення права на захист, штучно відстрочивши пред'явлення обвинувачення. Обвинувачення за ст. 69 КК було пред'явлено лише у лютому 1997 року, в останні дні попереднього слідства.

Як уже зазначалось, Верховний Суд орієнтує суди визнавати подібні факти як такі, що мають на меті обмежити можливість участі захисника під час провадження дізнання і попереднього слідства. Це повинно розцінюватися судами як порушення права підозрюваного на захист.

1. Обвинувачення Волинця за ст. 69 КК України.

Для того щоб зробити висновок про наявність у діях Волинця ознак скоєння ним того єдиного (напад на Мельниченко) злочину в складі озброєної банди, необхідно передусім розглянути докази на наявність банди взагалі. Бо якщо немає банди, то немає і участі в ній.

У першу чергу звернемося до показань співучасників так званої банди.

Під час пред'явлення підсумкового обвинувачення усі без винятку обвинувачені, а також співучасники нападу на Мельниченко — Лозинський, Рудюк, Зелений, Калетинець, Волинець, Могилянець та Петрук не визнали своєї вини в організації та участі у банді і заявили, що банди не існувало. Такі самі показання вони дали і в судовому засіданні.

Згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України № 9 від 7 липня 1995 року «Про судову практику в справах про бандитизм» — «Під організацією банди слід розуміти сукупність дій по об'єднанню осіб для вчинення нападів на громадян або на підприємства, установи, організації. Ці дії можуть полягати в розробленні планів злочинної діяль-

ності, або вчинення конкретного злочину, загальних правил поведінки, розподілі ролей, у пошуку можливостей для прикриття діяльності як своїми силами, так і з допомогою сторонніх осіб, у фінансовому забезпеченні злочинної діяльності тощо».

Як видно із показань усіх підсудних на попередньому слідстві, у них ніколи не з'ясовувалися загальні питання, пов'язані з організацією банди та участі в ній, а так само у вчинених нею нападах. Щодо нападу на Мельниченко, а саме це стосується мого підзахисного, то з'ясовувались лише питання, пов'язані безпосередньо з цими діями.

Із оголошеного в судовому засіданні обвинувального вироку видно, що жодного доказу організації банди, участі в ній і у вчинених нею нападах слідство не привело, тому що таких доказів не існує. Маються лише загальні висловлювання, що таке банда. Скоєння нападу на Мельниченко у її квартирі, що кваліфікується як розбій, автоматично віднесено і до бандитизму.

Я хочу довести відсутність банди найпростішим способом, а саме: «Обов'язковою ознакою банди є наявність хоча б у одного із її учасників будь-якої вогнепальної чи холодної зброї, за умови, що інші члени групи знають про неї та розуміють, що вона може бути застосована під час нападів». Так визначає згадана постанова № 9 Пленуму.

Коли, за якими епізодами звинувачення усіх підсудних впливає зброя? Перший раз з епізоду № 3, за яким Зелений та Петрук звинувачуються у вимагательстві особистого майна у працівників кіоску Данилюка та Капрончука, що мало місце у січні 1995 року до нападу на Мельниченко.

Отже, безспірно встановлено, що так званий організатор банди Лозинський ніколи не знав ні Петрука, ні про те, що Петрук та Зелений мали зброю. Лозинський нічого не знав про ці дії Петрука та Зеленого, не керував ними і не посилав нападати на господарів ларька серйозно чи жартوما. Ці дії було скоєно виключно за ініціативи самих Петрука і Зеленого, про що вони завжди давали однакові пояснення.

Таким чином, ні про яку організацію банди, участь у ній і в скоюваних нею нападах не може йти мова через відсутність такої ознаки банди, як озброєність. Звідси впливає, що усі епізоди, поставлені в провину підсудним станом на 24 січня 1995 року, автоматично відпадають як скоєні в складі банди. Це додатково впливає із постанови про порушення кримінальної справи за ознаками ст. 69 КК, з якої вбачається, що

банда організована в січні 1995 року і її злочинна діяльність почалася з нападу на Мельниченко.

Тепер зупинимося на доказах появи зброї на момент нападу на Мельниченко 24 січня 1995 року. Розглянемо два варіанти.

Спочатку за умови, що суд буде суворо дотримуватися букви закону і визнає вказані мною показання підсудних на попередньому слідстві недопустимими як докази. Що маємо при цьому варіанті. Коли при незаконності допитів обвинувачення ґрунтувалось винятково на показаннях Зеленого про нібито отриману вказівку Лозинського взяти зброю для нападу на Мельниченко, то при відхиленні цих показань ніяких доказів наявності зброї в момент нападу взагалі не маємо. Справді, Зелений у судовому засіданні заперечує, що у нього була зброя. Лозинський завжди й на попередньому слідстві і в суді заперечував, що давав вказівку Зеленому брати з собою зброю. Рудюк, Волинець, Калетинець, Могилянець ніколи навіть не згадували, що в момент нападу у Зеленого була зброя, та ще й узята ним за вказівкою Лозинського.

У такій ситуації наявність зброї під час нападу на Мельниченко вважається фактом недоведеним, а тому кваліфікація дій усіх співучасників скоєння нападу в складі банди автоматично виключається за відсутністю ознаки — озброєність банди.

Це тягне за собою ще інше. Якщо в усіх наступних епізодах зброя не фігурує, то жоден епізод злочинних дій не може розцінюватися як скоєний у складі банди по відношенню до абсолютно усіх підсудних. Дії потрібно кваліфікувати окремо за кожним епізодом. Ось у такі вимушені важкі умови поставило слідство суд.

Розглянемо іншу ситуацію — суд не погоджується з моїми доводами про недопустимість перелічених показань як доказів і сприймає їх як докази, зібрані законним шляхом. Мається на увазі основне — вірити Показанням Зеленого, що у нього в момент нападу була зброя. Але ж залишається те саме. Лозинський завжди заперечував, що давав вказівку Зеленому взяти з собою зброю. Рудюк, Волинець, Калетинець, Могилянець безпосередньо на місці злочину у Зеленого зброї не бачили і не чули, щоб Лозинський велів Зеленому узяти зброю. Що маємо з цієї ситуації? Знову той самий висновок — ніякого відношення організатор уявної банди появи цієї зброї у Зеленого немає. Якщо зброя у Зеленого була, то це тільки винятково його ініціатива. Тобто зброя появилася

несподівано для Лозинського та інших співучасників. І відношення Лозинського до таких дій Зеленого, який раптом побачив зброю, одне — сховай і не показуй.

Таким чином, і в даному випадку наявність зброї у Зеленого не пов'язана з підготовкою до нападу, група в особі Лозинського засуджує таку ініціативу Зеленого, відмовляється від застосування зброї. Висновок — відсутність ознаки банди «озброєність» і в цьому випадку.

У зв'язку з наведеною оцінкою доказів за відсутністю ознаки «озброєність» ніякої банди (відповідальності за її організацію, участі у ній та в скоюваних нею нападах) не існувало. Тому Волинець й усі інші підсудні підлягають виправданню.

Цю проблему кількома тезами можна подати з іншого боку.

Лише умовно давайте уявимо, що була банда. Що Волинець, коли брав участь у єдиному епізоді протиправних дій — нападі на Мельниченко, діяв саме в її складі, а не скоював злочин за звичайним попереднім зговором групи осіб зі звичайною наявністю зброї, як це буває під час розбоїв. З цього приводу у згаданій постанові № 9 Пленуму відмічено таке: «Участь в організованому бандою злочині може брати і не член банди. Але дії такої особи слід кваліфікувати за ст. 69 КК тільки в тому разі, коли вона усвідомлювала, що злочин вчиняє банда і сама вона бере у ньому участь... Особи, які не були членами банди і не усвідомлювали її існування, але своїми діями будь-яким чином сприяли банді у вчиненні нападу, несуть відповідальність за співучасть у злочині, який охоплювався їх умислом».

Що з цього обов'язково впливає для кваліфікації дій Волинця?

Безспірно, що Волинець був задіяний в одному епізоді й говорити про його активну участь у банді немає підстав. Вочевидь, що він не був членом банди. Тобто для його звинувачення за ст. 69 ЮС згідно з наведеним положенням постанови № 9 Пленуму обов'язково повинно бути вказано наступне: «Завідомо знаючи, що Лозинський, Рудюк, Зелений, Калетинець є членами озброєної банди, організованої Лозинським, Волинець дав згоду на свою участь у скоєнні злочину в складі цієї банди і скоїв цей злочин».

Тільки при такому формулюванні обвинувачення дії Волинця будуть підпадати під ознаки участі в скоєнні нападу в складі банди, як це зазначено в постанові Пленуму № 9, тобто особа повинна усвідомлювати, що злочин вчиняє саме банда і сама вона бере у ньому участь.

Обвинувачення ж Волинця звучить так : «Волинець С.В. разом з іншими особами брав участь у банді, організованій Лозинським...». Цілком очевидно, що таким обвинуваченням (при умовній наявності банди) для Волинця констатується лише факт його участі в банді, однак не видно, чи усвідомлював він це, тобто умисел Волинця на участь саме в банді під час нападу на Мельниченко навіть у постанові про притягнення його як обвинуваченого не приведений. Це не помилка. Слідчий не зміг цього зробити, оскільки жодного доказу усвідомлення Волинцем наявності банди немає. Саме тому в обвинувальному висновку в цій частині докази не приведені.

Таким чином, з усіх сторін дії Волинця не підпадають під ознаки бандинізму, а тому він підлягає безсумнівному виправданню за ст. 69 КК. 2. Обвинувачення Волинця за ст. 142 ч. 3 КК. Для того щоб визначитися, чим керувалися органи попереднього слідства, обвинувачуючи в цьому Волинця, на мій погляд, потрібно порівняти два епізоди — напад на Мельниченко в її квартирі і посягання на відкрите заволодіння майном Грибан, скоєне Лозинським та Зеленим.

Почнемо з останнього. Ось як сформульовано обвинувачення Лозинському і Зеленому — одягли маски, застосували до потерпілої балончик із газом, що викликає сльозотечу з очей, шляхом фізичного насильства звалили на сходи чоловіка потерпілої й утекли, не зумівши через крики потерпілої довести наміри на заволодіння її майном до завершення. Ці дії кваліфікуються як замах на пограбування.

Але ж абсолютно усі дії стосовно Мельниченко й осіб, які помітили напад — Ковальчука та Наймана, з боку Лозинського та Рудюка, які діяли безпосередньо в квартирі, ідентичні попередньому епізоду. Тут також застосовано до потерпілих насильство, яке не є небезпечним для життя та здоров'я потерпілих. Ті самі маски, той самий балончик, в результаті спричинення усім потерпілим лише легких тілесних ушкоджень без розладу здоров'я.

Чому ж у даному випадку дії співучасників кваліфікуються як розбій, а не як замах на пограбування з проникненням у житло?

Цілком зрозуміло, що слідству очі засліпила зброя, яка, на його думку, була у Зеленого.

З цього приводу я детально зупинявся на оцінці доказів щодо недоведеності наявності зброї під час нападу взагалі, або відсутності намірів на її застосування. Тому лише скажу, що зброя в обох випадках ніякого

відношення до нападу немає і не може бути ознакою безсловесних погроз можливого спричинення потерпілим небезпечних для їх життя і здоров'я тілесних ушкоджень. До речі, потерпілі пояснили, що ніяких погроз з боку нападників чи демонстрації предметів, призначених для заподіяння тілесних ушкоджень, не було. Крім того, незаперечно доведено, що навіть при її наявності зброя в приміщення не заносилась. А під час розбійного нападу застосування зброї чи погроза її застосування є обов'язковою ознакою розбою. Така погроза повинна бути реальною, тобто повинна мати місце демонстрація зброї.

Отже, факт того, що Лозинський і Рудюк ніякої зброї чи предметів для спричинення тілесних ушкоджень або погроз не взяли з собою, а також фактично не спричинили потерпілим якихось значних тілесних ушкоджень, хоча могли це зробити, враховуючи безперестанний крик потерпілої, говорить сам за себе: наміру саме на розбій ні у кого не було. Тому є всі підстави вірити показанням Лозинського, Рудюка, Зеленого, що вони домовлялися жінку взагалі не бити. Незначне насильство було вимушене і викликане криком потерпілої.

У цій частині, порівнюючи дії Лозинського та Рудюка стосовно потерпілої Грибан, є всі підстави вважати, що показання цих підсудних про домовленість не застосовувати навіть при необхідності фізичного насильства стосовно жінок правдиві.

З урахуванням викладеного, якщо умовно допустити, що Волинець мав попередній зговір з іншими співучасниками про напад на Мельниченко саме з метою заволодіння майном в її квартирі, то його дії, як і інших співучасників по цьому епізоду, належить кваліфікувати тільки за ст. ст. 17, 141 ч. 3 КК. Тим більше, що при домовленості взагалі не застосовувати насильство Волинець не може відповідати за дії Лозинського і Рудюка щодо потерпілих безпосередньо в квартирі. Ці дії не планувались, не передбачались. У цій частині стосовно дій Лозинського і Рудюка має місце ексцес виконавця.

А тепер, що ж фактично скоїв Волинець згідно з тими доказами, які суд може визнати допустимими.

Волинець ніколи не визнавав, що брав участь саме в нападі з метою заволодіння майном Мельниченко. Він пояснив у суді, що на прохання Лозинського та Рудюка думав допомогти повернути борг.

У судовому засіданні Лозинський, Рудюк і Зелений пояснили, що справді просили Волинця допомогти повернути борг. Вони його обманули. Коли поверталися після невдалого пограбування, Волинець усе зрозумів. Між ними сталася сварка, в якій Волинець звинуватив їх у тому, що вони його «підставили».

Підсудна Могилянець підтвердила факт сварки між Волинцем та Лозинським відразу ж після осмислення скоєного.

Із показань Лозинського, Рудюка, Зеленого, Калетинця видно, що вони без Волинця домовлялися з Могилянець про те, що вона подзвонить до квартири Мельниченків. Без Волинця попередньо ходили дивитися, коли господар квартири виходить з дому, щоб дома залишилася лише одна його дружина. Безпосередньо в день нападу Лозинський, Рудюк і Зелений з будинку навпроти спостерігали, коли господар квартири піде на роботу. Це робили так, щоб не бачив Волинець і нічого не здогадався. Ці обставини підтвердила Могилянець, що справді вона з Волинцем залишилася внизу, а Лозинський, Рудюк і Зелений піднялися наверх. З якою метою — не знає. Це було в будинку навпроти того, де був замах на пограбування.

Таким чином, є всі підстави вважати, що Волинець діяв з умислом не на заволодіння чужим майном шляхом грабежу, а керувався наміром допомогти своїм товаришам повернути борг, тобто їхнє майно. У зв'язку з тим, що у такий спосіб повертати борг не дозволено законом, Волинець є співучасником самоуправства, тобто злочину, передбаченого ст. 198 КК України. Враховуючи санкцію цієї статті КК — виправні роботи, про міру покарання й говорити не доводиться, оскільки Волинець більше року перебуває під вартою.

Якщо суд не погодиться з моїми аргументами щодо кінцевої кваліфікації дій Волинця за ст. 198 КК, а прийде до висновку про наявність у його діях злочину, передбаченого ст. ст. 17,141 ч. 3 КК, прошу врахувати, що це єдиний злочинний епізод у Волинця. Його роль у ньому зовсім незначна — стояв на сходах, щоб попередити про небезпеку. Ніяких дій стосовно потерпілих не вчиняв, почувши крики, відмовився від подальших дій і втік. Злочин не доведено до кінця, хоча маючи таку кількість співучасників, перешкод при бажанні довести його до кінця шляхом більшого насильства не було. Як особа Волинець характеризується позитивно. Безпосередньо перед злочином поступив на стаціонарне навчання до вузу. Має молоду дружину. Його життя саме починається. Пішов із друзями тільки через помилкове почуття со-

лідарності. Ніяких шкідливих наслідків його дій не настало. Враховуючи всі ці обставини справи та особу Волинця і визнаючи необхідним призначити йому покарання згідно зі ст. 44 КК України нижче від найнижчої межі, прошу обмежитись строком знаходження Волинця під вартою.

Вироком Житомирського обласного суду дії Волинця С.В. були перекваліфіковані на ст. ст. 17 ч. 2., 141 ч. 3 КК України, тобто як замах на пограбування особистого майна подружжя Мельниченків. Із застосуванням ст. 44 КК України йому було призначено покарання — три роки позбавлення волі в ВТК посиленого режиму. Невдовзі після постановлення вироку Волинець був звільнений із місць позбавлення волі умовно-достроково.

ЗМІСТ

Промови адвокатів 40-80-х років

Л. О. ВЕТВІНСЬКИЙ. Біографічна довідка	7
Судова промова члена Київської колегії адвокатів	
Л.О. ВЕТВІНСЬКОГО на захист фон Чаммера (1946 р.).....	9
Л. А. ГРІНФЕЛВД. Біографічна довідка	24
Судова промова члена Харківської обласної колегії адвокатів	
Л. А. ГРІНФЕЛЬДА на захист Т. Ф. Герасимової (1950 р.)	25
С. Б. ЛЮБІТОВ. Біографічна довідка	34
Судова промова члена Київської обласної колегії адвокатів	
С.Б.ЛЮБИТОВА на захист Л.І.Назаренка(1952р.)	36
І. О. БУЛІНСЬКИЙ. Біографічна довідка	45
Судова промова члена Дрогобицької обласної колегії адвокатів	
І. О. БУЛІНСЬКОГО на захист П. Д. Гальського (1954 р.).....	46
А. П.КОПІЙЧЕНКО. Біографічна довідка.....	52
Судова промова члена Чернігівської обласної колегії адвокатів	
А. П. КОПІЙЧЕНКА на захист Мороза (1956 р.).....	53
М. П. ГОРОДИСЬКИЙ. Біографічна довідка	63
Судова промова члена Київської обласної колегії адвокатів	
М. П. ГОРОДИСЬКОГО на захист М.Д. Белової (1957 р.)	65
В. П.ЦЕМКО. Біографічна довідка	84
Судова промова члена Запорізької обласної колегії адвокатів	
В. П. ЦЕМКА на захист Жури(1957р.).....	86
В. В. ТИТАРЕНКО. Біографічна довідка.....	91
Судова промова члена Івано-Франківської обласної колегії	
адвокатів В. В. ТИТАРЕНКА на захист Ранова і Будка (1957 р.).....	92

Л. П. ФРІС. Біографічна довідка	105
Судова промова члена Дрогобицької обласної колегії адвокатів Л. П. ФРІСА на захист В. Ф. Степанова (1957р.)	106
С. Д. ЯСТРУБЕЦЬКИЙ. Біографічна довідка	114
Судова промова члена Львівської обласної колегії адвокатів С.Д.ЯСТРУБЕЦЬКОГО на захист Одаренка(1957р.).....	116
Л.К.БУРКАЦЬКИЙ. Біографічна довідка	123
Судова промова члена Київської обласної колегії адвокатів Л.К.БУРКАЦЬКОГО на захист А.М.Снігурова(1971р.).....	124
Ю. А. КАПЛАН. Біографічна довідка.....	133
Судова промова члена Дніпропетровської обласної колегії адвокатів Ю.А. КАПЛАНА на захист Н. І. Павлової (80-ті рр.).	134
Судова промова члена Дніпропетровської обласної колегії адвокатів Ю. А. КАПЛАНА на захист В. П, Семенова (80-ті рр.).....	147

Промови адвокатів 90-х років

Я. П.ЗЕЙКАН. Біографічна довідка.....	156
Судова промова члена Закарпатської обласної колегії адвокатів Я.П. ЗЕЙКАНА на захист І.М.Галаса (1998 р.).....	157
А. Г.ФАТЄЄВ. Біографічна довідка.....	163
Судова промова члена Печерської колегії адвокатів м. Києва А. Г. ФАТЄЄВА у цивільній справі Месель-Веселяка (1998 р.).....	165
Судова промова адвоката А. Г. ФАТЄЄВА в інтересах релігійної громади УПЦ КП у Верховному Суді України як касаційній інстанції (1997 р.)	184
А. П. ШЕЛЕПА. Біографічна довідка.....	189
Судова промова члена Житомирської обласної колегії адвокатів А. П. ШЕЛЕПИ на захист С.В. Волинця та інших (1998 р.).....	190

Науково-практичне видання

СУДОВІ ПРОМОВИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

Головний редактор	- <i>К. В. Гутаріна</i>
Літературні редактори	- <i>О. О. Уляницька,</i> - <i>В. Я. Резник</i>
Комп'ютерна верстка	- <i>М. П. Механікова,</i> - <i>В. С. Таргонська</i>
Художнє оформлення	- <i>О. О. Кроткое</i>

Підписано до друку 07.11.2000 р. Формат
84x 108/32. Папір офсетний № 1.

Гарнітура Тайме. Офсетний друк. Ум.-
друк. арк. 11,34. Обл.-вид. арк. 14,6.

Наклад 3000. Зам. 0—398.

Редакція журналу «Адвокат»
04050, Київ-50, вул. Білоруська, 30, оф. 22.

Віддруковано:
АТ «Київська книжкова фабрика»
01054, Київ-54, вул. Воровського, 24.